

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
ІМЕНІ ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»**

**Факультет соціології і права
Кафедра інформаційного, господарського та адміністративного права**

**« ПРАВОВІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ОСНОВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ»**

**26 травня 2022 року
Київ, Україна**

УДК 316.322-022.32:[346.9+347+349.3]
ББК 67

Правові засоби протидії злочинам проти основ національної безпеки в умовах військової агресії: матеріали круглого столу (м. Київ 26 травня 2022 р.). Упоряд: Бевз С.І., Бирса Н.О., Серебрякова Ю.О., Новошицька В.І. Київ: КПП ім. Ігоря Сікорського. 2022. 134 с.

В збірнику подані тези доповідей учасників круглого столу «Правові засоби протидії злочинам проти основ національної безпеки в умовах військової агресії» (м. Київ 26 травня 2022 р.), які містять погляди відомих вчених, молодих науковців і студентів, що роблять перші спроби наукових розвідок.

Матеріали доповідей учасників круглого столу упорядковані Оргкомітетом відповідно до інформаційного листа.

За зміст доповідей Організаційний комітет відповідальності не несе. Посилання на збірник при використанні матеріалів обов'язкове.

ЗМІСТ

Мисливий В.А.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ8

Карпенко М.І.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ВОЄННИМ ЗЛОЧИНАМ В
УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ13

Богатирьов І.Г.

КОЛАБОРАЦІОНІЗМ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЯВИЩЕ, ЩО З'ЯВИЛОСЯ
ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ16

Кравчук О.О., Бондаренко М.С.

РОЗВИТОК КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ЗАБОРОНИ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ
В УКРАЇНІ19

Лук'янчиков Є.Д., Лук'янчиков Б.Є.

ОСОБЛИВОСТІ ПОВІДОМЛЕННЯ ЗАТРИМАНІЙ ОСОБИ ПРО ПІДОЗРУ В
УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ23

Хряпінський П.В.

ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗВІЛЬНЕННЯ
ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДЕЯКІ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ
ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ26

Рубашенко М.А.

ПУБЛІЧНІ ЗАКЛИКИ ДО НЕВИЗНАННЯ ПОШИРЕННЯ ДЕРЖАВНОГО
СУВЕРЕНІТЕТУ УКРАЇНИ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІ ТЕРИТОРІЇ
УКРАЇНИ: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ30

Тімофєєва Л.Ю.

СВОБОДА СЛОВА ТА ПОШИРЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО
РЕЖИМУ32

Багіров С.Р.

СПІВЗАПОДІЯННЯ НАСЛІДКІВ В ОСОБЛИВО КВАЛІФІКОВАНИХ
СКЛАДАХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
УКРАЇНИ34

Попов К.Л. ПОРУШЕННЯ ЗАКОНІВ ТА ЗВИЧАЇВ ВІЙНИ: ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ.....	38
Грачова О.Ю. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ В УКРАЇНІ.....	41
Кісіль А.В. ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ, СКОЄНІ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ.....	45
Кліпановський А.П. ДЕЛЕГУВАННЯ КЕРІВНИКУ ОРГАНУ ПРОКУРАТУРИ ПОВНОВАЖЕНЬ СЛІДЧОГО СУДДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	48
Шпак К.О. МІЖНАРОДНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ СУД ЯК ЗАСІБ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ЗА ВЧИНЕНІ ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ В УКРАЇНІ.....	52
Бабанін С.В. ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ, КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПОСОБНИЦТВА ДЕРЖАВІ-АГРЕСОРУ ЗА КК УКРАЇНИ.....	57
Денисенко М.М. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СУЧАСНИЙ ДОСВІД УКРАЇНИ.....	59
Дехтярьов Є.В. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ НА СВОБОДУ: ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	63
Дідківська Г.В. PUNISHMENT IN THE DOCTRINE OF CRIMINAL LAW: A COMPARATIVE ASPECT	66

Дубняк М.В.

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА СВОБОДУ СЛОВА ТА КРИМІНАЛЬНА
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕСАНКЦІОНОВАНЕ ПОШИРЕННЯ
ІНФОРМАЦІЇ.....68

Єсімов С.С.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО
ЧАСУ.....73

Кірін Р.С.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ РАКЕТНОЇ ЗБРОЇ КРАЇНИ-
АГРЕСОРА.....77

Ковальчук А.Ю.

ПОСИЛЕННЯ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА ЯК ЗАХІД
ПОПЕРЕДЖЕННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....81

Маринич Ю.В.

ОСОБЛИВОСТІ ВНЕСЕННЯ ВІДОМОСТЕЙ ДО ЄДИНОГО РЕЄСТРУ
ДОСУДОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....83

Перетятко С.А.

ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ НА МІСЦІ ПОДІЇ.....85

Самойленко І.М.

СУТНІСТЬ ОБ'ЄКТІВ НЕІДЕНТИФІКАЦІЙНИХ БАЛІСТИЧНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ.....88

Самчинська О.А.

СТ. 114-2 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ - НЕОБХІДНІСТЬ ЧИ
ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ СЛОВА?.....92

Топчій В.В.

STATE POLICY TO PREVENT TAX CRIME DURING MARTIAL LAW.....96

Фурашев В.М.

ОЦІНКА ВІЙНОЮ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ СТАНУ ПРАВОВОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....98

Чохрій В.С.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ АЛІМЕНТІВ НА
УТРИМАННЯ ДИТИНИ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ.....101

Гончаренко Л.В.

ПРАВО НА СВОБОДУ СЛОВА В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ
ВОЄННОГО СТАНУ.....105

Ігнатенко І.В.

ПРАВО НА СВОБОДУ СЛОВА: ІНФОРМАЦІЯ ЯК ЗБРОЯ, В БОРОТЬБІ З
АГРЕСОРОМ.....107

Криворучко К.А., Тихонюк О.В.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОСОБНИЦТВО ДЕРЖАВІ-
АГРЕСОРУ.111

Мигун М.Д.

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА
ПОСОБНИЦТВО ДЕРЖАВІ – АГРЕСОРУ..114

Микита А.А.

УКРАЇНА В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ. НОВІ МОЖЛИВОСТІ
ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ..116

Слівак В.Є.

РОЗМЕЖУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ПОНЯТЬ
«КОЛАБОРАЦІОНІЗМ» ТА «ПОСОБНИЦТВО» У ЗЛОЧИНАХ ПРОТИ
ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....119

Тищенко К.Д.

НЕОБХІДНІСТЬ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ В УМОВАХ
СЬОГОДЕННЯ.....122

Царик О.В.

ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
УКРАЇНИ.....125

Широбокова А.В.

ДОБРОВІЛЬНЕ ЗАЙНЯТТЯ ПОСАДИ В ОРГАНАХ ВЛАДИ, СТВОРЕНИХ
НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ ЯК ПРОЯВ
КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....129

Яцик Л.О.

ЧИ Є ПОРУШЕННЯМ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА СВОБОДУ СЛОВА
ДОПОВНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ СТАТТЕЮ 114-2
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ НЕСАНКЦІОНОВАНОМУ
ПОШИРЕННЮ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ЗБРОЙНІЙ АГРЕСІЇ
РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ?...133

>КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Мисливий В.А.,
професор кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського
д.ю.н., професор

Світовий правопорядок відводить важливе місце правовим нормам, що регулюють суспільні відносини, пов'язані з охороною основ національної безпеки держав у зв'язку з виникненням у ХХІ столітті нових глобальних небезпечних викликів. Одним із них є розпочата 24 лютого 2022 року повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України, що обумовило введення в Україні режиму воєнного стану [1]. Боротьба українського народу з агресором покликала необхідність суттєвих змін у житті кожної людини, суспільства та держави в цілому. Зазнала змін і система національного законодавства, зокрема кримінального, яке в умовах війни має бути важливою зброєю у відсічі агресії та запобіганні злочинним посяганням.

Початок агресії та розвиток військово-політичної ситуації в умовах воєнного стану цілком очевидно вказав на існування в Україні таких факторів, як: незавершеність процесів формування громадянського суспільства; недосягнення необхідного рівня національної консолідації громадян; уразливість сфери інформаційної безпеки. Самі ці фактори, на наш погляд, у першу чергу змусили законодавця вжити додаткових заходів правового характеру щодо захисту основ національної безпеки України.

Так, Розділ 1 «Злочини проти основ національної безпеки» Кримінального кодексу України (далі – КК) доповнено статтею 111-1 «Колабораційна діяльність» [2], яка визначила значний спектр злочинної поведінки громадян України, які добровільно публічно заперечують збройну агресію проти України, встановлення окупації її території, закликають до співпраці і підтримки дій та рішень держави-агресора, її збройних формувань, окупаційної адміністрації держави-агресора в ідеологічній, організаційно-розпорядчій, адміністративно-господарській, пропагандистській, матеріально-ресурсній, правовій, освітній, виборчій, політичній, інформаційній, правоохоронній, судовій та військовій сферах, які є ключовими в функціонуванні держави.

Іншою нормою-новелою серед злочинів проти основ національної безпеки в КК стала стаття 111-2 «Пособництво державі-агресору», диспозиція якої передбачила «умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору (пособництво), збройним формуванням та окупаційній адміністрації держави-агресора, вчинені громадянином України, іноземцем чи особою без

громадянства, за винятком громадян держави-агресора, з метою завдання шкоди Україні» [3].

Нарешті, ще однією новою нормою розділу є ст. 114-2 «Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану» [4].

Аналіз вказаних норм-новел показує, що вони спрямовані на охорону суспільних відносин, які становлять основи національної безпеки України через подолання колабораціонізму, усвідомлення українським народом своєї національної ідентичності та правове убезпечення інформаційної безпеки.

Проте важливими є не лише наміри законодавця, але й відповідність названих норм теорії і практиці кримінального права та перспективам ефективності їх застосування. У зв'язку з цим, надаючи позитивну оцінку криміналізації вказаних діянь, вважаємо за доцільне привернути увагу до певних положень, які могли б сприяти як удосконаленню правового змісту вказаних норм, так і їх практичному застосуванню.

По-перше, вказані норми містять чимало ознак колізійності, конкурентності та суперечливості як із базовою для них ст. 111 «Державна зрада», так і між самими новими нормами та навіть між частинами норм цих статей. Зокрема, «зіткнення» такої форми державної зради, як перехід на бік ворога в період збройного конфлікту і участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, або в збройних формуваннях держави-агресора чи надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України (далі – ЗСУ) та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України (ч. 7 ст. 111-1 КК), вказує на її безпосередню колізію з такими ж діяннями, передбаченими в ст. 111 КК. Окрема низка питань виникає щодо співвідношення такої форми державної зради, як надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України. Адже важко визначити чи створює колізію або конкурує ця форма державної зради з видами злочинної допомоги, яку надають колаборанти. Очевидно, задля уникнення цієї вади законодавцю слід більш точно визначити кримінально-правовий зміст надання допомоги іноземній державі або її представникам, яка вважається підривною для України, а отже утворює державну зраду, або взагалі відмовитись від неї в цьому складі злочину.

Серйозним недоліком ст. 111-1 КК є надмірний обсяг, перевантаженість нормативними приписами і структурними частинами, що призведе до складнощів її застосування на практиці, на що вже сьогодні вказують судді Верховного Суду [5]. Вочевидь законодавець не враховує ним же розроблені

правила і вимоги законодавчої техніки щодо оформлення проектів законів, в яких відзначається, що недоліком законів є наявність громіздких статей, перенасичених регулятивними приписами, що призводить не лише до ускладнень під час внесення до них наступних змін, але й у процесі їх застосування [6, с. 13].

На наш погляд, більш логічним та оптимальним варіантом була б побудова системи норм щодо колабораціонізму на зразок деяких статей КК про відповідальність за тероризм, або, що вдається більш прийнятним, при намірі законодавця обмежитись однією статтею, залишити в ній найбільш небезпечні форми цього діяння, на кшталт досвіду, апробованого в ч. 2 ст. 115 КК, який, до речі, в якості алгоритму при формулюванні статей Особливої частини проекту майбутнього КК використовують його розробники. Такий підхід може бути доцільним й тому, що санкції окремих складів злочинів у ст. 111-1 КК за видами та розміром покарань є близькими між собою.

У зв'язку з цим, викликає питання доцільність передбачення в цій статті кримінальних проступків (ч. ч. 1 і 2 ст. 111-1 КК), оскільки, по-перше, деякі з них породжують сумнів у потребі їх криміналізації, зокрема, добровільне зайняття громадянами України посад, не пов'язаних з виконанням владними чи керівними функціями у незаконних органах влади, створених державою-агресором на тимчасово окупованій території (ч. 2 ст. 111-1 КК), по-друге, за санкціями вони дещо нагадують кримінально-правові заходи соціальної оборони радянської доби, а, по-третє, взагалі руйнують саму назву розділу, в якому їх розмістив законодавець, адже в назві йдеться виключно про злочини. Можливо вказані кримінальні проступки, як до речі, і нетяжкий злочин, передбачений ч. 3 ст. 111-1 КК, було б доцільно розмістити у Розділі XV Особливої частини КК, що, зокрема, передбачає кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Невдалою, на наш погляд, є чергова спроба законодавця визначити поняття тяжких наслідків у частині 8 цієї статті через шкоду в її вартісному визначенні (п. 4 примітки ст. 111-1 КК), оскільки заподіяну шкоду через вказані у статті форми колабораціонізму виключно через обрахування її ціни в вартісних показниках в багатьох випадках визначити буде неможливо.

Крім того вважаємо, що враховуючи значну поширеність колабораційної діяльності як небезпечного протиправного явища, задля її своєчасного зупинення та запобігання, у змісті ст. 111-1 КК слід передбачити відповідну заохочувальну норму.

Що стосується іншої норми – ст. 111-2 КК, то вона являє собою впровадження в Особливу частину КК такої відомої, але нової з огляду на її назву, форми злочинної поведінки, як пособництво, визнаючи у даному випадку її суб'єктами громадян України, іноземців та осіб без громадянства (окрім громадян країни-агресора). Фактично ж вказана норма, яка передбачає умисні

дії, спрямовані на допомогу державі-агресору та її утворенням, частково конкурує зі ст. 111 КК «Державна зрада», оскільки якщо зміст злочинних дій при пособництві виходить за межі ст. 111-2 КК, то такі дії за наявності інших ознак складу злочину повинні кваліфікуватися за ст. 111 КК України. Водночас, на наш погляд, ст. 111-2 створює колізійні ознаки зі ст. 111-1 «Колабораційна діяльність», адже вони, зокрема, містять майже однакові за змістом види пособництва.

Заслуговує на підтримку доповнення КК статтею 114-2, предметом складу злочину якої є інформація обмеженого характеру, що стосується направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення ЗСУ чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного стану. Натомість можна зауважити, що ця норма цілком виправдано могла б зайняти своє місце у Розділі XIV Особливої частини КК серед кримінальних правопорушень у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів та інших діянь, що посягають на обороноздатність країни.

Зазначена кримінально-правова норма, що стосується безпеки держави, в черговий раз вказує на необхідність удосконалення вітчизняного законодавства, в якому не врегульовані питання щодо поняття зброї, озброєнь, бойової, спеціальної та іншої військової техніки, її видів та обігу, що в умовах воєнного стану потребує негайного вирішення. Адже не випадково необхідність відшукування таких понять та їх тлумачення перетворює кримінальне право у «відомче», тобто таке, що часто базується на підзаконних нормативно-правових актах (наказах, настановах, інструкціях директивах і т. і.).

Звичайно, реальну ефективність дії прийнятих законів, спрямованих на охорону основ національної безпеки, можна буде оцінити за результатами правозастосовної діяльності. Зокрема, аналіз застосування ст. 114-1 КК «Перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань», якою кодекс було доповнено в 2014 році у зв'язку з початком агресії РФ проти України, показує, що за цією статтею в 2015 році було засуджено 11 осіб, у 2016 – 2, у 2017 – 1, у 2018 – 1, у 2019 – 2, у 2020 – 1, у 2021 – 1 особа [7]. При цьому 11 осіб у 2015 році були засуджені за протидію ЗСУ в АТО за одним вироком, 9 з яких судом звільнено від покарання [8]. Думається, це приклад того, що кримінально-правова норма своєї мети не досягла.

Враховуючи обмежений обсяг тез, що не дозволяє більш детально зупинитись на багатьох питаннях, пов'язаних із якістю норм-новел, спрямованих на кримінально-правову охорону основ національної безпеки України, переконані, що в умовах воєнного стану в країні наукове дослідження кримінально-правових проблем протидії збройній агресії та використання їх

результатів у законотворчій діяльності з метою вдосконалення кримінального законодавства буде продовжено.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" : Закон України від 24.02.2022 р. № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення: 20.05.2022 р.).

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України від 03.03.2022 р. № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text> (дата звернення: 20.05.2022 р.).

3. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки : Закон України від 14.04.2022 р. № 2198-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2198-20#n8> (дата звернення: 20.05.2022 р.).

4. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану : Закон України від 24.03.2022 р. № 2160-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2160-20#n10> (дата звернення: 20.05.2022 р.).

5. Здійснення кримінального провадження та воєнний стан: які виклики стоять перед судами України. URL : https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1276689?fbclid=IwAR1UOiUg_3b4BDB0C7mplQM7UIZiX-HF1TZ3fCqkJlX6gwhMzSivPtgExi0 (дата звернення: 20.05.2022 р.).

6. Правила оформлення проектів законів та основні вимоги законодавчої техніки. Методичні рекомендації. Видання 4-те, випр. і доп. Головне юридичне управління Апарату Верховної Ради України. Київ, 2014. 39 с. URL: http://static.rada.gov.ua/site/bills/info/zak_rules.pdf (дата звернення: 20.05.2022 р.).

7. Судова влада України : офіційний вебпортал. Судова статистика. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/ (дата звернення: 20.05.2022 р.).

8. Вирок Рубіжанського міського суду Луганської області від 25.06.2015 року у справі № 425/2713/14-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45630411> (дата звернення: 20.05.2022 р.).

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ВОЄННИМ ЗЛОЧИНАМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Карпенко М.І.,

професор кафедри правового забезпечення
гуманітарного інституту Національного університету
оборони України імені Івана Черняхівського
д.ю.н., доцент

З початком 24 лютого 2022 р. широкомасштабних дій агресора у війні Російської Федерації проти України, Верховною Радою України прийняті відповідні доповнення, як до Кримінального кодексу України (далі - КК), так і до Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК), які стосуються, в першу чергу, протидії злочинам проти основ національної безпеки України, воєнним злочинам, що передбачені Женевськими конвенціями 1949 року про захист жертв війни, додатковими протоколами до них та іншими міжнародними договорами, які є частиною національного законодавства нашої держави.

Зокрема, Законом України від 03.03.2022 р. № 2117-IX передбачено посилення покарання у виді позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років за мародерство, передбачене як «викрадення на полі бою речей, що знаходяться при вбитих чи поранених» (ст. 432 КК). Іншим Законом України від 03.03.2022 р. № 2110-IX КК доповнений ст. 436-2, якою криміналізовані дії щодо виправдання, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікації її учасників.

Так, ч. 1-3 цієї статті передбачена кримінальна відповідальність за:

«1. Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у 2014 році, у тому числі шляхом представлення збройної агресії Російської Федерації проти України як внутрішнього громадянського конфлікту, виправдовування, визнання правомірною, заперечення тимчасової окупації частини території України, а також глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію Російської Федерації проти України, розпочату у 2014 році, представників збройних формувань Російської Федерації, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих Російською Федерацією, а також представників окупаційної адміністрації Російської Федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних Російській Федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України, -

караються виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або позбавленням волі на строк до трьох років.

2. Виготовлення, поширення матеріалів, у яких міститься виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у 2014 році, у тому числі шляхом представлення збройної агресії Російської Федерації проти України як внутрішнього громадянського конфлікту, виправдовування, визнання правомірною, заперечення тимчасової окупації частини території України, а також глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію Російської Федерації проти України, розпочату у 2014 році, представників збройних формувань Російської Федерації, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих Російською Федерацією, а також представників окупаційної адміністрації Російської Федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних Російській Федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України, -

караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк, з конфіскацією майна або без такої.

3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені службовою особою, або вчинені повторно, або організованою групою, або з використанням засобів масової інформації, -

караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з конфіскацією майна або без такої".

Станом на 19.05.2022 р. Офісом Генерального прокурора України за період з 24.02.20022 р. зареєстровано і відповідно до вимог Кримінального процесуального кодексу України здійснюється досудове розслідування:

- 12595 злочинів агресії та воєнних злочинів, серед яких:

1) порушення законів та звичаїв війни за ст. 438 КК України;

2) планування, підготовка або розв'язання та ведення агресивної війни за ст. 437 КК України;

3) пропаганда війни за ст. 436 КК України;

4) інші;

- 5882 злочинів проти національної безпеки, серед яких:

1) посягання на територіальну цілісність і недоторканність України за ст. 110 КК України;

2) державна зрада за ст. 111 КК України;

3) диверсія за ст. 113 КК України;

4) інші;

- магістрального кримінального провадження (кримінальної справи «24 лютого») щодо агресії РФ, по якій зроблено повідомлення про підозру 623 особам з числа представників військово-політичного керівництва РФ, серед яких міністри, депутати, військове командування, посадовці, керівники правоохоронних відомств, розпалювачі війни та пропагандисти Кремля.

З огляду на велику кількість кримінальних проваджень за вказаними кримінальними злочинами, виникла необхідність їх об'єктивного і якісного розслідування з метою якнайшвидшого притягнення злочинців до кримінальної відповідальності.

Тому Верховною Радою України прийнято ряд законів щодо внесення окремих змін до кримінального процесуального законодавства, зокрема:

- «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про попереднє ув'язнення» щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану» від 03 березня 2022 р. № 2111-IX;

«Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо порядку скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період або його зміни з інших підстав» від 15 березня 2022 р. № 2125-IX;

- «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам» від 15 березня 2022 р. № 2137-IX;

- «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану» від 24.03.2022 р. № 2160-IX.

В доповнення до вимог КК України представники низки інших держав заявили про необхідність притягнення воєнних злочинців до кримінальної відповідальності за злочини, вчинені як на території України, так і проти України та міжнародної безпеки.

Зокрема, представники Великої Британії та ще 38 країн 28.02.2022 звернулися зі спільним зверненням до Міжнародного кримінального суду (МКС) провести розслідування воєнних злочинів Росії в Україні. З окремою заявою звернулася Литва.

Прокурор МКС Карім Хан 2 березня 2022 року прийняв рішення про початок повноцінного розслідування ситуації в Україні за заявою 39 країн. Наразі держав, що долучились до звернення розслідувати злочини проти

людяності та/або воєнні злочини, вчинені під час міжнародного збройного конфлікту в Україні, вже більше. Офіс Прокурора Міжнародного кримінального суду сформував команду та розпочав збір доказів.

Прокурор Міжнародного кримінального суду Карім Хан заявив, що відновлення верховенства права є життєве важливим. Він наголосив на важливості об'єднання зусиль для встановлення істини шляхом незалежних та об'єктивних розслідувань та провідну роль в цьому контексті потенційних міжнародних спільних слідчих груп. А також притягнення до відповідальності за вчинення жорстоких злочинів.

“Враховуючи безпрецедентний за понад 80 років характер неспровокованої агресії та відсутність відповідних міжнародно-правових механізмів для притягнення Російської Федерації та її керівництва до відповідальності за такий тяжкий злочин проти людства, я підтримав ініціативу міжнародного наукового співтовариства зі створення спеціального Трибуналу з розгляду справи про злочин російської агресії проти України“, – заявив 7 березня 2022 р. міністр МЗС України Дмитро Кулеба.

На підставі вищезазначеного є сподівання про неминучість притягнення всіх воєнних злочинців до кримінальної відповідальності за вчинені кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, передбачені КК України та міжнародним гуманітарним правом, чому сприятимуть положення ч. 5 ст. 49 КК України про те, що давність їх вчинення не застосовується у разі вчинення злочинів проти основ національної безпеки (ст. 109 – 114-1 КК), проти миру та безпеки людства (ст. 437-439, ч. 1 ст. 442 КК). І перші кримінальні провадження цієї категорії кримінальних справ вже розглядаються в судах України (м. Київ, м. Полтава).

КОЛАБОРАЦІОНІЗМ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЯВИЩЕ, ЩО З'ЯВИЛОСЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Богатирьов І.Г.,
професор кафедри кримінально-правових
та адміністративно-правових дисциплін
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
д.ю.н., професор, заслужений діяч науки і техніки України

15 березня Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» № 2108-IX від

03.03.2022 р. Колабораціонізм як соціально-правове явище (злочин) з'явилося в Україні після 24 лютого 2022 року, коли ворог без оголошення о 5 годині ранку напав на Україну.

Враховуючи той факт, що колабораціонізм підриває національну безпеку України та становить безпосередню загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності, конституційному ладу та іншим національним інтересам України, доповнення кодексу статтею 111-1 КК України є доречним та обґрунтованим.

Колабораціонізм як соціально-правове явище варто розглядати у широкому і вузькому значенні, що дозволяє зрозуміти наскільки даний злочин варто вважати як умисний, у формі активних дій і свідомо був вчинений колаборантом під час війни.

У широкому значенні колабораціонізм вчиняється колаборантом у формі співпраці, активних дій, добровільно, свідомо, з ворогом і в його інтересах на шкоду нашої держави. Співпраця може розглядатися як участь у формуванні списків учасників АТО, голів ОТГ, працівників судових та правоохоронних органів, військових тощо. На жаль, в Україні це явище стало зрозумілим тоді, коли окремі не свідомі громадяни чекали ворога і готувалися до співпраці з ним.

У вузькому значенні колабораціонізм це добровільна свідомо співпраця колаборанта в період окупації ворогом міст і сіл, де ворог закликає окремих громадян допомагати їм у вирішенні проблем логістики, надання списків учасників бойових дій, використання паливних матеріалів тощо.

Згідно зі статтею 111-1 Кримінального кодексу України колабораційна діяльність – це співпраця з державою-агресором, її окупаційною адміністрацією та/або її збройними чи воєнізованими формуваннями у військовій, політичній, інформаційній, адміністративній, господарській та трудовій сферах [1]. Настає кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність у тому випадку, коли вина колаборанта буде доведена у зв'язку з:

- публічним запереченням громадянином України здійснення збройної агресії ворогом проти України;
- встановленням та утвердженням тимчасової окупації або частини території України;
- публічними закликами до підтримки рішень держави-агресора щодо збройних формувань або окупаційної адміністрації, співпраці з окупантами;
- не визнанням поширення державного суверенітету України на тимчасово окупованій території;
- наданням різних протиправних послуг на користь ворогу тощо.

Колаборантом може бути тільки громадянин України. Отож особи, які співчують окупанту та виправдовують його дії, а також закликають до співпраці з ворогом, мають бути притягнуті до кримінальної відповідальності і надовго позбавлені волі, а також можливості брати участь у будь-яких формах

державного управління та місцевого самоврядування чи надання публічних послуг іменем України.

З урахуванням того, що у кримінально-правовій науці відсутнє дослідження статті 111-1 Кримінального кодексу України ми висловимо деякі припущення, чому колаборант пішов на співпрацю з ворогом. Однією з таких причин можна вважати 20 річну пропаганду ворога в засобах комунікації щодо української нації. Друга причина – це запит певної частини населення країни на соціальну справедливість у суспільстві.

На жаль, в Україні за 30 років незалежності не склалися відповідні правові норми (правила), за якими люди мають жити у XXI столітті. Це їх більше всього хвилює і бентежить з огляду на майбутнє. Отак і колаборант, перебуваючи в окупації, створив собі ілюзію, що ворог прийшов на завжди і в нього є шанс зажити краще.

Третя причина – це криміналізація суспільства. Країна, яка вісім років перебуває в стані війни, отримує в спадок посттравматичний синдром, який виникає у військових та населення, яке перебуває в районі бойових дій. Результати цього синдрому в Україні практично не вивчалися і замовчувалися. Не випадково під час війни з'явилися калаборанти.

І нарешті остання причина – це латентність вчинення колаборантом колабораційної діяльності, яка, на жаль, під час війни, і особливо в період окупації, залишається неврахованою та прихованою. Крім того, дана латентність має і свої ознаки:

- по-перше, особи, які вчиняють колабораційну діяльність або ретельно маскують їх вчинення або надають своїм суспільно небезпечним діям видимість правомірних;
- по-друге, колаборант відкрито не бажає допомагати ворогу, а той у свою чергу іноді не зацікавлений у розголошенні відомостей про співпрацю з даною особою.

Список використаних джерел

1. Кримінальний Кодекс України. URL: [https://kodeksy.com.ua > statja-111-1](https://kodeksy.com.ua/statja-111-1) (дата звернення 18.05 2022 р).

РОЗВИТОК КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ЗАБОРОНИ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ В УКРАЇНІ

Кравчук О.О.,

суддя Вищого антикорупційного суду,
професор кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

д.ю.н., доцент,

Бондаренко М.С.,

суддя Дарницького районного суду м. Києва

к.ю.н.

Тривалий час у літературі та на рівні законопроектів піднімалися пропозиції щодо криміналізації колабораційної діяльності – співпраці з державою-окупантом. Ці пропозиції зазнавали різної оцінки з боку дослідників. Законодавець реалізував одну з таких пропозицій вже після початку повномасштабної збройної агресії росії 24.02.2022. Так із 15.03.2022 набув чинності Закон від 03.03.2022 № 2108-IX, яким у Кримінальному кодексі України (далі – КК) передбачено нову статтю 111-1 «Колабораційна діяльність». 23.04.2022 набув чинності Закон від 14.04.2022 № 2198-IX, яким у КК введено ще одну, суміжну, статтю – 111-2 «Пособництво державі-агресору».

Відповідно, статті 111-1 та 111-2 КК, що потребують відмежування між собою та від складу злочину, державної зради, складають на сьогодні кримінально-правову заборону колабораційної діяльності в Україні.

Стаття 111-1 КК містить 8 частин і включає значну кількість складів кримінальних правопорушень щодо співпраці з державою-агресором; стаття 111-2 КК має одну частину, що вміщує декілька складів правопорушень. Актуальність нових положень КК підкреслюється триваючою збройною агресією росії в Україні. Тому нова стаття 111-1 КК не була «сплячою», як це зазвичай буває з новими положеннями кримінального закону. Майже щодня від початку дії нової статті 111-1 КК Офіс Генерального прокурора повідомляє про реєстрацію кримінальних проваджень за фактом колабораційної діяльності [1]. Те саме, як очікується, буде і з реалізацією нової статті 111-2 КК. Станом на середину травня 2022 р. судами вже винесено близько 20 вироків (в основному, в спрощеному провадженні) за ч. 1 ст. 111-1 КК, розслідуються значна кількість правопорушень за іншими частинами цієї статті.

Статтею 111-2 КК передбачено відповідальність за ряд складів злочинів, що полягають в пособництві державі-агресору. Всі склади злочинів розміщені законодавцем в єдиній (не розділеній на частини) диспозиції, і належать до особливо тяжких злочинів.

Державою-агресором (це поняття вживається в диспозиціях ст. 111-1, 111-2 КК), за загальним визначенням, є країна, яка першою застосовує збройну силу проти іншої країни, тобто тим самим вчиняє агресію. Державою-агресором може бути визнана не лише одна країна, а група країн, у т.ч. пов'язаних між собою угодами про військову допомогу.

При кваліфікації правопорушень за ст. 111-1, 111-2 КК державою-агресором наразі вважається російська федерація. При цьому враховуються, зокрема, постанова Верховної Ради України від 27.01.2015 № 129-VIII, Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 64/2022, затверджений Законом України від 24.02.2022 № 2102-IX.

З'ясування питання про те, яка територія в ст. 111-1 КК розуміється тимчасово окупованою, – є важливим для визначення дії цієї статті як кримінального закону у просторі та в часі. Очевидно, що законодавець мав на увазі в цій статті не лише ті території, які тимчасово окупувала держава-агресор в 2022 р. Йдеться і про тимчасово окуповані території – територію Автономної Республіки Крим та окупованих районів у Донецькій та Луганській областях. При цьому враховуються ст. 3 Закону від 15 квітня 2014 року № 1207-VII, Закон від 18 січня 2018 року № 2268-VIII та Указ Президента від 7 лютого 2019 №32/2019. Відповідно кримінальні правопорушення, що вчинені починаючи з 15 березня 2022 р. на всіх тимчасово окупованих територіях, та які потрапляють під склади правопорушень, передбачені цією статтею, належить кваліфікувати за ст. 111-1 КК. Звісно, що зворотної дії ці норми не мають.

Об'єктом кримінальних правопорушень за ст. 111-1 та ст. 111-2 КК є основи національної безпеки України. Додатковим об'єктом за ст. 111-1 КК може бути життя і здоров'я людей та право власності.

Суб'єкт кримінальних правопорушень за ст. 111-1 КК, як правило, повинен відповідати такій характеристиці як належність до місцевого населення або наявність інших сталих зв'язків із відповідною окупованою територією. У деяких складах важливе значення має громадянство – належність до громадянства України. За ст. 111-2 КК суб'єкт злочину не може бути громадянином держави-агресора.

Суб'єктивна сторона кримінальних правопорушень характеризується прямим або непрямым умислом. У ряді складів кримінальних правопорушень за ч. 2, 5, 7 ст. 111-1 КК важливе значення має добровільність. У частині складів правопорушень значення для правильної кримінально-правової кваліфікації діяння має мета: за ч. 3 – мета пропаганди; за ч. 6 – мета організації та проведення заходів та(або) саме активної участі в них задля підтримки держави-агресора або уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України), за ст. 111-2 – мета завдання шкоди Україні.

Ряд складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111-1 КК, належать до проступків, інші – до злочинів різного ступеня тяжкості. Всі склади

за ст. 111-2 КК є особливо тяжкими злочинами. Згідно змінами, які, з появою нових статей КК, внесені до КПК, кримінальні правопорушення за ст. 111-1, 111-2 КК, що належать до злочинів, можуть бути з дозволу слідчого судді розслідувані, а з дозволу суду – розглянуті *in absentia*, стосовно підозрюваного, крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави-агресора, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошений у міжнародний розшук.

Законодавцем спеціально для кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111-1, ст. 111-2 КК, внесено зміни до ст. 55 КК, визначено можливість застосування позбавлення права обіймати посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років як основного або додаткового покарання.

Вчинення від імені юридичної особи її уповноваженою особою кримінальних правопорушень за ст. 111-1 КК є підставою для кримінального провадження щодо такої юридичної особи. Захід кримінально-правового характеру, що застосовується за це правопорушення – ліквідація юридичної особи та конфіскація її майна (ст. 96-8, 96-9 КК).

Колабораційну діяльність необхідно відмежовувати від державної зради, хоча формулювання об'єктивної сторони злочину державна зрада в диспозиції ст. 111 КК викладено досить загально, тому всі склади злочину, що охоплюються ст. 111-1 КК, вчинені громадянами України, можуть, на перший погляд, виглядати як окремі випадки (іноді – як привілейовані склади) державної зради. Так, Є. Письменський аналізуючи, ще до початку війни, поняття колабораціонізму, наводить паралель із Кримінальним кодексом Литовської Республіки. Вчений вказує, що головна відмінність між колабораціонізмом і державною зрадою полягає у тому, що в разі вчинення колабораціонізму це відбувається в особливий період – під час анексії або окупації; тож колабораціонізм, зазначає вчений, – це самостійний привілейований вид злочинної зради [2].

Отже, основною контекстуальною відмінністю можна вважати те, що колабораційні дії вчиняються винною особою вже в умовах здійсненої окупації чи агресії.

У якості ознак для відмежування, вкажемо такі. Державна зрада завжди вчиняється громадянином України, а колабораційна діяльність – не завжди (хоча саме поняття колабораціонізму логічно стосується, в першу чергу, громадян України, однак, як уже зазначалося, склади злочинів, передбачені самою статтею 111-1 КК, є різними: частина з них за вказівкою диспозиції статті може вчинятися лише громадянами України, а частина – такої вказівки не містить).

Державна зрада може вчинятися на користь будь-якої держави, а колабораційна діяльність – лише на користь держави-агресора. Державну зраду становлять випадки, прямо вказані в ст. 111 КК, зокрема: перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України. В частині 6 ст. 111-1 КК вказано, що відповідальність за здійснення відповідних політичних заходів та інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором настає за відсутності ознак державної зради.

Загалом, колабораційна діяльність, як і державна зрада, вчиняється на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України. Тому в розмежуванні обох кримінальних правопорушень (ст. 111 та ст. 111-1 КК) важливе значення матиме судова практика (деякі питання кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність висвітлювалися авторами раніше [3; 4]). Щодо привілейованості колабораціонізму в порівнянні з державною зрадою, то передбачені покарання за деякі склади колабораціонізму є такими ж або й більш суттєвими за державну зраду. Не маючи на меті аналізувати передбачені санкції, зазначимо, що привілейований характер складів колабораціонізму мав би підкреслювати, що ці діяння вчиняються представниками місцевого населення (або особами, що мають зв'язки з окупованою територією), про що йшлося вище.

Слід відмітити застосування терміну «пособництво», що є спеціальним терміном, уживаним у КК та кримінальній юстиції для позначення різновиду співучасника в злочині. Вживанням терміну «пособництво» у ст. 111-2 КК по суті об'єднало пособника із виконавцем в одній особі. У цьому зв'язку постає, зокрема, питання щодо можливості застосування положень ч. 2 ст. 31 КК України щодо добровільної відмови пособника від учинення злочину.

Список використаних джерел

1. Заклики до набору в окупаційну “поліцію” на Херсонщині – розпочато розслідування за фактом колабораційної діяльності. Офіс Генерального прокурора, 16.03.2022. <https://gp.gov.ua/ua/posts/zakliki-do-naboru-v-okupaciinu-policiyu-na-xersonshhini-rozpocato-rozsliduvannya-za-faktom-kolaboraciinoyi-diyalnosti>
2. Письменський Є. Колабораціонізм у сучасній Україні як кримінально-правова проблема. Право України, 2020, № 12, с. 116-128.
3. Кравчук О., Бондаренко М. Колабораційна діяльність: Науково-практичний коментар до нової статті 111-1 КК. Юридичний науковий електронний журнал. 2022, №3, с. 198-204. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-3/45>

4. Кравчук, О. Бондаренко М. Колабораційна діяльність: аналіз нової статті 111-1 КК. ГО «Вектор прав людини». Київ, 2022. <http://hrvector.org/podiyi/22-03-20-mbo>

ОСОБЛИВОСТІ ПОВІДОМЛЕННЯ ЗАТРИМАНІЙ ОСОБИ ПРО ПІДОЗРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Лук'янчиков Б.Є.,

доцент кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського
к.ю.н., доцент

Лук'янчиков Є.Д.,

професор кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського
д.ю.н., професор

Останні події, що відбуваються в нашій країні внесли суттєві зміни в звичайний ритм життя і діяльності державних органів, установ та кожного громадянина України. Особливо відчутним це є в місцях активних бойових дій та на територіях, що піддаються постійним ракетним обстрілам. Ці обставини суттєво вплинули на організацію роботи судових та правоохоронних органів.

За інформацією Комітету Верховної Ради України з питань правової політики станом на 20 березня 2022 року пошкодженими або повністю зруйнованими є 4% від загальної кількості приміщень судів. Критичних ушкоджень зазнали 29 приміщень судів – вибиті вікна, відсутнє електро- та теплопостачання, водовідведення, пошкоджені зали судових засідань, стелі, внутрішні двері, зазнали руйнувань перегородки між робочими кабінетами.

Приміщення Бородянського районного суду Київської області; Ізюмського міськрайонного суду Харківської області та Харківський апеляційний суд (пам'ятка архітектури місцевого значення), на жаль, повністю зруйновані. На тимчасово непідконтрольних українській владі територіях розташовані 47 судів.

У зв'язку з неможливістю окремих судів здійснювати правосуддя під час воєнного стану, враховуючи статистично-аналітичну інформацію, надану Державною судовою адміністрацією України, розпорядженнями Голови Верховного Суду змінено територіальну підсудність 116 судів [1].

Розглядаючи особливості кримінальної процесуальної діяльності в умовах надзвичайних правових режимів, науковці звертають увагу на низку чинників, якими вони обумовлюються: 1) фактори небезпеки; 2) відсутність доступу до окремих територій, на яких здійснюється кримінальне провадження; 3) повне

або частково обмеження функціонування органів державної влади, у т. ч. правоохоронних, судових органів України на територіях вчинення кримінальних правопорушень; 4) особливості правового регулювання не тільки нормами КПК України, але й надзвичайним законодавством, міжнародними нормативно правовими актами, які активуються за умов надзвичайних правових режимів; 5) специфічні організаційно-управлінські основи проведення окремих процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень, які залежать не тільки від рішень суб'єктів кримінального процесу, але й від рішень та порядку взаємодії з іншими владними суб'єктами; 6) часткове або повне блокування функціонування окремих процесуальних інститутів та поява нових процесуальних засобів, способів, гарантій кримінального провадження в екстраординарних умовах та ін.[2, с. 4-5].

Зважаючи на об'єктивні умови, в яких здійснюється кримінальне провадження деяких змін зазнав порядок повідомлення особи про підозру у вчиненні злочину. Якщо в звичайних умовах здійснення досудового розслідування письмове повідомлення про підозру затриманій особі має бути вручено не пізніше двадцяти чотирьох годин з моменту її затримання (ч. 2 ст. 278 КПК), то в умовах воєнного стану цей строк може бути продовжено до сімдесяти двох годин з моменту її затримання. Якщо повідомлення про підозру у визначений строк особі не вручено, вона підлягає негайному звільненню (ч. 7 ст. 615 КПК).

Збільшення строку для прийняття процесуального рішення про повідомлення особи про підозру та здійснення такого повідомлення як процесуальної дії обумовлено особливим режимом досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України. Можливість збільшення такого строку має обумовлюватися конкретними умовами на даний момент провадження і в конкретному місці. Якщо на даний момент таких обставин не існує, повідомлення про підозру має здійснюватися як можна скоріше. У цьому буде набувати практичної реалізації засада розумних строків у кримінальному провадженні (ст. 28 КПК).

Можливість збільшення строку повідомлення особи про підозру в особливих умовах не слід розглядати як обмеження процесуальних прав підозрюваного. Цей процесуальний статус особа набуває з моменту її затримання (ч. 1 ст. 42 КПК), що зобов'язує слідчого роз'яснити підозрюваному його права та обов'язки, що передбачені частинами третьою та четвертою зазначеної статті. Перше, про що слідчий має повідомити затриманому це те, у вчинення якого злочину він підозрюється та роз'яснити право мати захисника для отримання правової допомоги. Саме з цього моменту, а не очікувати

вручення письмового повідомлення про підозру особа може реалізувати своє право на захист як особисто, так і скористатися допомогою захисника. Особа вважається затриманою, і саме з цього моменту починається відлік сімдесяти двох годин, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному такою особою (ст. 209 КПК). Згідно з ч. 5 ст. 208 КПК момент фактичного затримання відображається у протоколі з зазначенням: місця, дати і точного часу (година і хвилини). Обчислення сімдесяти двох годинного строку вручення повідомлення про підозру здійснюється з урахуванням положень ч. ч. 2, 6, 7 ст. 115 КПК України, а саме: 1) вищезазначений строк закінчується в останню хвилину останньої години; 2) під час його обчислення - в нього включаються вихідні і святкові дні а також неробочий час.

Надавши можливість збільшити строк, протягом якого має бути здійснено письмове повідомлення про підозру, законодавець не вніс змін до порядку такого повідомлення. Воно має вручатися особі в день його складання слідчим або прокурором. Оскільки йдеться про повідомлення про підозру затриманій особі, спосіб його вручення може бути безпосередній.

У повідомленні про підозру, на нашу думку, мають бути зазначені конкретні обставини, які не дозволили вручити повідомлення особі про підозру протягом 24 годин з моменту її затримання.

Список використаних джерел:

1. Громадянам має бути забезпечений доступ до правосуддя в умовах воєнного стану. *Голос України*. 22.03.2022. <http://www.golos.com.ua/article/357628>

2. Гловюк І., Тетерятник Г., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Електронне видання. Львів-Одеса, 2022. Станом на 25 березня 2022. 31 с. <https://zib.com.ua/files/2022-komentar-rozdil-IX.pdf>

ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДЕЯКІ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Хряпінський П.В.,

професор кафедри публічного права

Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»

д. ю.н., професор, заслужений діяч науки і техніки України

В Розділі І «Злочини проти основ національної безпеки України» Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК) зосереджено декілька спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності у випадку здійснення особою, яка вчинила відповідний злочин, певного комплексу позитивної посткримінальної поведінки, а саме: в ч. 5 ст. 110-2 КК Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України: «Особа, крім керівника організованої групи, звільняється від кримінальної відповідальності за дії, передбачені цією статтею, якщо вона до повідомлення їй про підозру у вчиненні нею злочину добровільно заявила про те, що сталося, органу, службова особа якого наділена законом правом повідомляти про підозру, про відповідну незаконну діяльність або іншим чином сприяла її припиненню або запобіганню злочину, який вона фінансувала або вчиненню якого сприяла, за умови, що в її діях немає складу іншого злочину»; ч. 3 ст. 111 КК Державна зрада: «Звільняється від кримінальної відповідальності громадянин України, якщо він на виконання злочинного завдання іноземної держави, іноземної організації або їх представників ніяких дій не вчинив і добровільно заявив органам державної влади про свій зв'язок з ними та про отримане завдання»; ч. 2 ст. 114 КК Шпигунство: «Звільняється від кримінальної відповідальності особа, яка припинила діяльність, передбачену частиною першою цієї статті, та добровільно повідомила органи державної влади про вчинене, якщо внаслідок цього і вжитих заходів було відвернено заподіяння шкоди інтересам України».

Законом України № 2113-IX від 03.03.2022 р. «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» передбачено індивідуалізація кримінальної відповідальності та посилення покарання за державну зраду та диверсію в умовах воєнного стану максимальне покарання у вигляді позбавлення волі на строк п'ятнадцять років або довічне позбавленням волі, з обов'язковою конфіскацією всього майна, а також заборонено будь-яку амністію до осіб, які вчинили державну зраду та диверсію [1]. Закон спрямований на забезпечення максимального та справедливого

покарання тих громадян України, які в умовах воєнного стану вчиняють дії, направлені на послаблення нашої обороноздатності, посягають на суверенітет, або спричиняють суттєву шкоду цивільному населенню України. Разом із тим звернемо увагу, що вищезазначений Закон не виключає можливості застосування звільнення від кримінальної відповідальності навіть в умовах дії режиму воєнного стану.

Своєрідність спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності в досліджуваних випадках полягає у їх спрямованості на запобігання тяжким та особливо тяжким злочинам проти основ національної безпеки України, що є складними у виявленні, розкритті та розслідуванні. Вони жорстко прив'язані до об'єктивних та суб'єктивних ознак певного злочину. Суспільна корисність позитивної посткримінальної поведінки за цих обставин полягає у остаточному припиненні вчинення злочину, добровільному повідомленні про його вчинення, самовикритті та викритті інших осіб, які одноосібно або у співучасті вчинили злочин, сприянні у розкритті інших злочинів та вжиття заходів щодо відверненню заподіяння більш суттєвої шкоди інтересам України. Впливаючи таким чином на індивідуальну та загальну правосвідомість з метою запобігання злочинів проти основ національної безпеки України. Так, скажімо, звільнення від кримінальної відповідальності у разі фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України, має за мету, по-перше, запобігання шкоди суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці держави; по-друге, припинення фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, як на ранішній стадії його розвитку; втретє, самовикриття винної особи та викриття всіх інших осіб, що разом у співучасті вчиняли цей злочин, до того як про вчинення цього злочину стає відомо органу, службова особа якого наділена законом правом повідомляти про підозру за злочини проти основ національної безпеки України. Особливістю цього виду звільнення від кримінальної відповідальності є виключно висока ступінь суспільної небезпеки злочинів, передбачених чч. 2 – 4 ст. 110-2 КК. Всі вони відносяться до тяжких або особливо тяжких злочинів, згідно ч. 4 та ч. 5 ст. 12 КК, й тільки злочин, передбачений ч. 1 ст. 110-2 КК, є злочином середньої тяжкості (ч. 3 ст. 12 КК).

Згідно із Законом України [№ 2198-IX від 14.04.2022](#) р. «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» КК доповнено статтею 111-2 «Пособництво державі-агресору: 1. Умисні дії, спрямовані на допомогу

державі-агресору (пособництво), збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора, вчинені громадянином України, іноземцем чи особою без громадянства, за винятком громадян держави-агресора, з метою завдання шкоди Україні шляхом: реалізації чи підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; добровільного збору, підготовки та/або передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора - караються позбавленням волі на строк від десяти до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої» [2]. Криміналізація певних видів колабораційної діяльності в Україні ставить на порядок денний доцільність запровадження звільнення від кримінальної відповідальності за умов комплексу позитивної посткримінальної поведінки винної особи. На наш погляд, також як можливий варіант може розглядатися стаття 111-1 КК. «Колабораційна діяльність: 1. Публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України - караються позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років».

Підставою звільнення від кримінальної відповідальності має бути передбачений КК певний комплекс позитивної посткримінальної поведінки, який щонайменше включатиме: 1) припинення публічних закликів щодо підтримки рішень та/або дій держави-агресора, реалізації дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; збір, підготовку та/або передачу матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора; 2) добровільну заяву про те, що сталося, органу, службова особа якого наділена законом правом повідомляти про підозру, про відповідну незаконну діяльність; 3) сприяння будь-яким іншим чином припиненню або запобіганню злочину, якщо внаслідок цього і вжитих заходів було відвернено заподіяння шкоди інтересам України.

Першим логічним кроком особи має стати повне та остаточне припинення злочинних дій, що складають зміст колабораційної діяльності. При цьому особа має усвідомлювати відсутність об'єктивних перепон щодо їх подальшого

здійснення. Добровільна заява про те, що сталося, має бути зроблена насамперед органу, службова особа якого наділена законом правом повідомляти про підозру, а також своєчасно, тобто «до повідомлення їй про підозру у вчиненні нею злочину». Йдеться про самовикриття колабораційної діяльності шляхом: реалізації чи підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; добровільного збору, підготовки та/або передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора. Повідомлення про підозру здійснюється в порядку, передбаченому ст. 278 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), у випадках: 1) затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення; 2) обрання до особи одного з запобіжних заходів; 3) наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення (ст. 276 КПК). Аналіз підстав повідомлення особі про підозру, зазначає О.В. Капліна, надає можливість поділити їх залежно від кількості доказів, які обґрунтовують підозру на два види. До першого виду належать випадки, коли слідчому та/або прокурору вже достовірно відомо про факт учинення кримінального правопорушення певною особою: зібрані достатні докази для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення та/або щодо особи необхідно обрати один з запобіжних заходів (п. 2, 3 ч. 1 ст. 276 КПК). До другого виду належать випадки, коли доказів ще замало, знання слідчого чи прокурора на цьому етапі ще є невизначеними, неповними, уривчастими, а висновок про вчинення кримінального правопорушення певною особою можна зробити лише на підставі того, що вона затримана на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення (п. 1 ч. 1 ст. 276 КПК) [3, с. 239-240]. Сприяння припиненню або запобіганню злочину в більшості випадків розглядається як добровільна допомога особи у будь-який спосіб органу, службова особа якого наділена законом правом повідомляти про підозру, щодо припинення або запобігання злочину, вчиненню якого сприяла. Ю.В. Баулін визначає сприяння припиненню злочину як надання особою відомостей на підставі яких правоохоронний орган має реальну можливість нейтралізувати існуючу злочину групу чи організацію, які в даний час не здійснюють злочинної діяльності або припинити їх злочинну діяльність на стадії готування до злочину або замаху на злочин, або навіть припинити таку діяльність після вчинення злочину [4, с. 247-248]. Звільнення від кримінальної відповідальності має бути безумовним, остаточним. Тобто, особа, щодо якої воно відбулося, вважається такою, що раніше злочинів не вчиняла, а чинне кримінальне законодавство немає формальних перешкод для повторного звільнення її від кримінальної відповідальності на тих самих передумовах і підставах.

Список використаних джерел

1. Закон України від 03.03.2022 р. № 2113-IX Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану.

Електронний ресурс : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-20#Text>

2. Закон України від 14.04.2022 р. № 2198-IX Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки *Електронний ресурс* :

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2198-20#Text>

3. Капліна О.В. Підозра у кримінальному провадженні : поняття, ознаки, сутність // *Юридичний часопис НАВС*. 2013. № 1. С. 238-242

4. Баулін Ю.В. Звільнення від кримінальної відповідальності. Київ: Атіка, 2004. 296 с.

ПУБЛІЧНІ ЗАКЛИКИ ДО НЕВИЗНАННЯ ПОШИРЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ УКРАЇНИ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Рубашенко М.А.,

доцент кафедри кримінального права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

к.ю.н., доцент

Однією з найбільш обговорюваних кримінально-правових новел 2022 року є доповнення КК України статтею 111-1 «Колабораційна діяльність». Згідно ч.1 нової статті, колабораційна діяльність може виражатися у двох альтернативних формах інформаційних діянь: а) публічне заперечення здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України; б) публічні заклики до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України.

Одним із альтернативно передбачених різновидів публічних закликів є публічні заклики до невизнання певного юридичного факту. Невизнання,

вказане у ч.1 ст.111-1 КК, за змістом означає непогодження з тим, що тимчасово окуповані території України є невід'ємною частиною держави Україна, яка поширює на них свій суверенітет, висловлення протилежної думки щодо цього. Невизнання може поєднуватися з відповідною аргументацією (спростуванням), проте остання не є обов'язковою (можливе і «голе» невизнання, у «чистому» вигляді). Невизнання з лінгвістичної точки зору може виражатися у використанні позитивної словесної форми (напр., визнання Криму частиною Російської Федерації), або негативної, НЕ-форми (напр., невизнання Криму частиною України).

Згідно ст. 2 Конституції України, суверенітет України поширюється на всю її територію, яка в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою. Межі території України визначені Конституцією та законами України (у т.ч. й тими, що ратифікували міжнародні договори про делімітацію кордонів). Тимчасово окуповані території України – це території: а) визначені ст.3 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 № 1207-VII (АР Крим), б) визначені ст. 1 Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» від 18.01.2018 № 2268-VIII (окремі райони Донецької та Луганської областей), в) інша частина території України, тимчасово захоплена (контрольована) іноземною державою чи міждержавним союзом.

Слід мати на увазі, що поняття «суверенітет» у ч.1 ст.111-1 КК насамперед означає суверенітет *de-jure*, тобто юридична приналежність цих територій Україні, право та правомірність їх перебування під контролем України, повнота, єдність та неподільність її влади на цими територіями. Однак за суттю окупація означає, що *de-facto* така влада не реалізується або ж можливості з реалізації суверенних прав істотно обмежені, тому заклик до визнання певної території України такою, що фактично захоплена, але юридично належить Україні (тобто окупованою), не охоплюється коментованою нормою.

Саме ж невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України, тобто дій того, хто піддався впливу закликів та здійснив публічне заперечення, охоплюються або ч.1 ст.111-1 КК, а саме такою формою діяння, як публічне заперечення встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України, або ст.436-2 КК.

Тобто в разі, якщо заклик був результативним та не просто був сприйнятим певними особами (адресатом), а й втілювався у відповідну злочинну діяльність таких осіб у вигляді публічного невизнання (заперечення) поширення суверенітету України на тимчасово окуповані її території, то їх дії також можуть кваліфікуватися за ч.1 ст.111-1 КК, як і дії тих, хто закликав їх до цього.

При цьому співучасть у вчиненні кримінального правопорушення відсутня, оскільки в різ скоєння публічних закликів виключається взаємна поінформованість (двосторонній суб'єктивний зв'язок) як ознака співучасті. В протилежному випадку, особа, яка схилила іншого суб'єкта (чи інших суб'єктів) до публічного невизнання відповідних фактів, визнається підбурювачем до такого заперечення (ч.4 ст.27 та ч.1 ст.111 або відповідна частина ст.436-2 КК).

СВОБОДА СЛОВА ТА ПОШИРЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО РЕЖИМУ

Тімофєєва Л.Ю.,

доцент кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»
к.ю.н., адвокат

Кримінальне право неодноразово називали негативною Конституцією (В.О. Навроцький, В.О. Туляков), що є цілком виправданим. Адже в Конституції та міжнародних документах передбачені фундаментальні права, які потребують охорони та захисту. Кримінальне право забезпечує таких захист, передбачаючи кримінальну відповідальність за порушення фундаментального права. Разом з тим, реалізація деяких прав має особливості у зв'язку з умовами воєнного режиму.

Згідно статті 34 Конституції України кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Відповідно до ст. 10 Конвенції захисту прав людини та основоположних свобод 1950 р. («Свобода вираження поглядів») кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання

розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

Особливості інформаційної ери пов'язані із спрощенням фіксування та передачі інформації, а отже і вираження поглядів. Багато «блогерів» почало ілюструвати свої погляди, розміщуючи фото та відео переміщень Збройних Сил України, роботи заходів протиповітряної оборони (ППО), вибухів тощо. Що наражає на небезпеку суспільство та державу.

Чи є виправданим обмеження щодо постів в інтернеті бойової техніки, роботи ППО, наслідків ракетних обстрілів відразу після влучення. Так, це є цілком виправданим та **доцільним**, оскільки в даній ситуації питання безпеки превалює над питанням свободи вираження поглядів.

Згідно із Законом № 2160-IX від 24.03.2022 КК доповнено статтею 114-2 «Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану». Особи, які мають певне співробітництво з РФ мають доступ до соціальних мереж та інших каналів зв'язку, в яких висвітлюються відповідні фото та відео. Тобто подібні дії не допомагають державі та правоохоронним органам, оскільки корегують дії ворога. Дають йому інформацію про відповідні локації, обстановку у місті та ін.

Такі дії можуть бути вчинені як необережно, не усвідомлюючи повною мірою небезпечність таких дій та їх можливі наслідки (ч. 1 ст. 114-2 КК), так і з прямим умислом (ч. 3 ст. 114-2 КК), що пов'язано із вчиненням таких дій за попередньою змовою групою осіб або з корисливих мотивів, або з метою надання такої інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, чи незаконним збройним формуванням. Якщо такі дії спричинили тяжкі наслідки (ч. 3 ст. 114-2 КК), то самі дії могли бути вчинені як з умислом, так і за необережності.

Відношення до наслідків також могло бути як з умислом, так і за необережності, в залежності від намірів особи. Однак, враховуючи суспільну небезпечність таких діянь для всієї країни, не усвідомлення та не бажання таких наслідків конкретною особою, байдуже до них відношення не можуть розглядатись як підстава звільнення від кримінальної відповідальності або не ставлення у вину ч. 3 ст. 114-2 КК.

Згідно до цього також виникають питання доцільності прослуховування телефонних розмов, перехоплень цих розмов СБУ та співвідношення таких дій із ст. 8 Конвенції (Право на повагу особистого та сімейного життя). Згідно до вимог безпеки у ситуації, що склалась це також є абсолютно виправданим. Складним може стати питання роботи Anonimus щодо злому російських сайтів, розсилки спаму та ін.

Міжнародні стандарти, зокрема Конвенція з захисту прав людини та основоположних свобод 1950 р. була прийнята у відповідь на досвід війни. Вони завжди є орієнтиром при вирішенні того, що є справедливим, а що ні. Разом з тим, враховуючи динамічний характер Конвенції ці права отримують нові сенси, нові аспекти тлумачення. Багато таких аспектів виникає у зв'язку з війною.

СПІВЗАПОДІЯННЯ НАСЛІДКІВ В ОСОБЛИВО КВАЛІФІКОВАНИХ СКЛАДАХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Багіров С.Р.,

доцент кафедри кримінального та
кримінального процесуального права

Національного університету «Києво-Могилянська академія»

к.ю.н., доцент

З одинадцяти статей розділу I «Злочини проти основ національної безпеки України» Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України) у п'ятьох законодавець описує особливо кваліфіковані склади злочинів з додатковими тяжкими наслідками. Йдеться про такі склади злочинів:

- дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, які призвели до загибелі людей або інших тяжких наслідків (ч. 3 ст. 110 КК України);

- дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою чи в особливо великому розмірі, або якщо вони призвели до інших тяжких наслідків (ч. 4. ст. 110-1 КК України);

- вчинення особами, зазначеними у частинах п'ятій - сьомій цієї статті, дій або прийняття рішень, що призвели до загибелі людей або настання інших тяжких наслідків (ч. 8 ст. 111-1 КК України);

- те саме діяння, яке призвело до загибелі людей або інших тяжких наслідків (ч. 2 ст. 114-1 КК України);

- дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені за попередньою змовою групою осіб або з корисливих мотивів, або з метою надання такої інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки, за відсутності ознак державної зради або шпигунства (ч. 3 ст. 114-2 КК України).

Аналіз інших статей КК дає змогу дійти висновку, що законодавець і в інших розділах використовує подібну конструкцію. Спробуємо дати відповідь на такі питання:

1. З якими обставинами пов'язане широке використання цієї законодавчої конструкції у статтях про злочини проти основ національної безпеки України?

2. Наскільки юридично досконалою є така конструкція?

Передусім зауважимо, що з точки зору теорії кримінального права йдеться про певний різновид ускладнених одиничних злочинів зі складною виною.

Слід мати на увазі, що в науці склалися неоднозначні підходи до розуміння конструкції цього ускладненого одиничного злочину. Деякі науковці ототожнюють злочини з двома формами вини зі складеними злочинами. Іншої думки дотримувався М. І. Бажанов, який розглядав злочини, що кваліфікуються за наслідками (пізніше вони були названі «злочини з похідними наслідками» [1]) як видове поняття стосовно родового, яким вважав складені злочини [2, с. 343]. Сьогодні цей підхід в українській науці продовжує обстоювати Є. В. Шевченко [3, с. 19–20]. На противагу цьому І. О. Зінченко і В. І. Тютюгін розглядають складені злочини і злочини з похідними наслідками як самостійні види ускладнених одиничних злочинів [4, с. 167–168].

Не заглиблюючись далі у ці дискусії зазначимо, що законодавець конструює склад злочину, в якому до злочину з формальним або усіченим складом додається тяжкий наслідок. В підсумку створюється злочин з матеріальним складом, позаяк наслідок є обов'язковим для кваліфікації, але щоб показати особливість цих складів в теорії їх іноді називають «формально-матеріальні».

Тепер відповімо на перше питання. На наш погляд, широке використання такої конструкції складу злочину в статтях розділу І «Злочини проти основ національної безпеки України» зумовлено такими обставинами.

Забезпечення національної безпеки держави реалізується у сфері того типу суспільних відносин, які «пронизують» весь наш соціум. Настання наслідків у вигляді, наприклад, загибелі людей, реалізується не таким «контактним» в фізичному розумінні способом, який ми звикли бачити, припустимо, в злочинах проти життя і здоров'я особи. Тяжкі наслідки можуть стати результатом поведінки суб'єкта, який своїми діями приводить у рух сили, процеси і події, закономірний розвиток яких може, у свою чергу, перетинатися іншими закономірностями. Тут ми вступаємо у сферу соціальної причинності, яка має свою природу і специфіку. Крім цього, може йтися і про інформаційну причинність. В сучасну інформаційну еру суб'єкт може завантажити в соцмережу зняте ним відео з військової технікою, яка стоїть біля крупного торговельного центру, а через певний час в це місце вдарить ворожа гіперзвукова ракета. Тому сприймаються кримінологічно обґрунтованими (зараз не йдеться про коректність юридичної техніки) норми про кримінальну

відповідальність за несанкціоноване поширення інформації про рух, переміщенні або розміщення зброї, бойових припасів, Збройних Сил України, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану. Адже поширення такої інформації у соцмережі під час війни може призвести до знищення або пошкодження частини будівель і споруд мікрорайону сучасного міста.

З огляду на це не виглядає дивною ствердна відповідь на питання – чи може, наприклад, проведення круглого столу як заходу політичного характеру (див. примітку ст. 111-1 КК України), призвести до загибелі людей або настання інших тяжких наслідків? Так, з точки зору соціальної причинності – може.

Отже, широке використання цієї законодавчої конструкції у статтях про злочини проти основ національної безпеки України зумовлюється складним переплетенням каузальних ланцюгів в сучасному суспільстві, коли дії з порушення суспільних відносин у сфері національної безпеки держави можуть закономірно розвинути до загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків.

Відповідь на друге питання є складнішою. Якщо з точки зору теорії причинності існування подібних конструкцій можна в цілому обґрунтувати (з відповідними застереженнями), то питання суб'єктивного інкримінування під час притягнення до відповідальності за заподіяння таких наслідків не є настільки однозначними. Складність і непередбачуваність соціальних процесів, особливо там, де в первинний каузальний ланцюг втручатиметься поведінка інших людей, може бути чинником, який завадить суб'єкту передбачити розвиток причинного зв'язку хоча б у загальних рисах і сприйняти ймовірність певних наслідків. Якщо ж таки необережність щодо наслідків буде встановлена, то ми можемо зіткнутися з ситуацією, коли ці наслідки можуть бути завдані двома або більше суб'єктами. І якщо можливість співучасті під час вчинення, наприклад, умисних дій з посягання на територіальну цілісність і недоторканність України не викликає сумнівів, то співучасть у таких самих діях, що призвели до загибелі людей або інших тяжких наслідків наштовхується на певні теоретичні проблеми.

Аналізовані злочини з суб'єктивної сторони характеризуються як такі, що мають дві форми вини (або складну чи змішану вину) – умисел щодо діяння і необережність щодо наслідків. У випадку вчинення такого злочину двома і більше суб'єктами нам необхідно буде кваліфікувати це як співучасть. Але ж співучастю згідно зі ст. 26 КК України є умисна спільна участь декількох суб'єктів кримінального правопорушення у вчиненні умисного кримінального правопорушення. І той факт, що аналізований тип злочинів зі складною виною пропонується вважати в цілому умисним, не розв'язує проблему спільного необережного ставлення до наслідку. В підсумку виникатиме спірне з логічної точки зору рішення – за необережно заподіяні кількома суб'єктами наслідки

вони притягатимуться як співучасники, тобто особи, які умисно спільно вчинили умисне кримінальне правопорушення.

Згадана суперечлива ситуація існує тривалий час в науці кримінального права і називається проблемою співучасті у злочинах з двома формами вини (або складною чи змішаною виною). Які її пропонують наразі розв'язувати? Теоретичні рекомендації для практиків є такими: дії виконавця злочину пропонують кваліфікувати за частиною статті, яка передбачає ускладнений одиничний злочин, кваліфікований за наслідками, а дії інших співучасників – за тими частинами статті, які не містять відповідного наслідку.

Водночас нескладно побачити паліативний і теоретично спірний характер такої рекомендації. По-перше, наслідок може бути завданий спільно кількома особами, тобто коли вони всі виконають об'єктивну сторону, а не виключно з розподілом ролей. По-друге (і це є більш вагомим), співучасть є «технічним поняттям», за допомогою якого поведінка інших учасників, що перебуває у причинному зв'язку з діянням виконавця, приєднується до злочину, вчиненому виконавцем. А пропозиція кваліфікувати діяння виконавця та інших співучасників за різними частинами статей руйнує логіку наведеного вище теоретичного підходу. Виникає ніби два злочини: один – з виконавцем без співучасників (така конструкція може існувати), інший – зі співучасниками без виконавця (а це – логічно уразлива конструкція).

Отже, порушені у цій публікації питання стосуються не виключно злочинів проти основ національної безпеки держави. Вони належать до загальнотеоретичних проблем науки кримінального права, розв'язання яких створить новий фундамент для законотворчої та практичної діяльності.

Список використаних джерел

1. Шевченко Є. В. Злочини з похідними наслідками у кримінальному праві: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2001. 200 с.
2. Бажанов М. И. Избранные труды / М. И. Бажанов; сост.: В. И. Тютюгин, А. А. Байда, Е. В. Харитонов, Е. В. Шевченко; отв. ред. В. Я. Таций. Харьков: Право, 2012. 1244 с.
3. Шевченко Є. В. Злочини з похідними наслідками. Харків: СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2005. 216 с.
4. Зінченко І. О., Тютюгін В. І. Одиничні злочини: поняття, види, кваліфікація: монографія. Харків: Видавництво «ФІНН», 2010. 256 с.

ПОРУШЕННЯ ЗАКОНІВ ТА ЗВИЧАЇВ ВІЙНИ: ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ

Попов К.Л.,

доцент кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права ФСП КПІ імені Ігоря Сікорського
к.ю.н., доцент

Відповідно до ч. 1 ст. 438 КК України «Порушення законів та звичаїв війни» в Україні встановлено кримінальну відповідальність за:

- 1) жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням,
- 2) вигнання цивільного населення для примусових робіт,
- 3) розграбування національних цінностей на окупованій території,
- 4) застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом,
- 5) інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України,
- 6) віддання наказу про вчинення таких дій [1].

Виходячи з відповідних законодавчих формулювань, такі форми діяння як «застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом», а також «інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» передбачають:

- 1) обов'язкову наявність стану війни, закони і звичаї якої порушуються особою яка вчиняє цей злочин;
- 2) чинність на території України міжнародних договорів, які визначають правила і звичаї війни та заборонені засоби ведення війни.

Міжнародно-правового визначення поняття «війна» немає (на відміну від поняття «агресія»). Немає визначення цього поняття і в національному законодавстві. Разом з тим останнє містить визначення понять «збройний конфлікт» та «воєнний конфлікт», згадуючи також і про війну.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» [2] воєнний конфлікт - форма розв'язання міждержавних або внутрішньодержавних суперечностей із двостороннім застосуванням воєнної сили; *основними видами воєнного конфлікту є війна та збройний конфлікт (тут і далі курсив наш – К.П.)*. Натомість «збройний конфлікт» (як визначає п. 7 цієї ж частини статті Закону) це збройне зіткнення між державами (міжнародний збройний конфлікт, збройний конфлікт на державному кордоні) або між ворогуючими сторонами в межах території однієї держави, як правило, за підтримки ззовні (внутрішній збройний конфлікт).

Виходячи з таких визначень, національне законодавство розрізняє поняття «війна» і «збройний конфлікт», вважаючи їх різними видами воєнного конфлікту.

У міжнародному гуманітарному праві визнається, що міжнародні збройні конфлікти – воєнні протистояння між двома або більше державами. При цьому традиційно держави висловлювали свій воєнний намір (*animus belligerendi*) через офіційні оголошення війни, які, *ipso facto*, встановлювали політичний стан війни і ставали причиною застосування права війни (*jus in bello*) між ними, навіть за відсутності відкритих бойових дій. Традиційне право війни застосовується лише під час офіційного стану війни між державами, тоді як міжнародне гуманітарне право встановлює мінімальні стандарти гуманності, які застосовуються в будь-якому збройному конфлікті, незалежно від наявності політичного стану війни [3, с. 63].

Статті 1, 3 III Гаазької Конвенції про початок воєнних дій (1907 р.) [4] зазначають, що у випадку війни між державами воєнні дії не повинні починатись без попереднього і недвозначного попередження, у формі мотивованого оголошення війни або ультиматуму з умовним оголошенням війни.

Відповідно до п. 9 ст. 85, п. 19 ст. 106 Конституції України [5] стан війни і укладення миру оголошує Верховна Рада України за поданням Президента України.

Згідно з ч. 1, 3 ст. 4 Закону України «Про оборону України» [6] у разі збройної агресії проти України або загрози нападу на Україну Президент України приймає рішення про загальну або часткову мобілізацію, введення воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях, застосування Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, подає його Верховній Раді України на схвалення чи затвердження, *а також вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни*. З моменту оголошення стану війни чи фактичного початку воєнних дій настає воєнний час, який закінчується у день і час припинення стану війни.

Таким чином, не можна цілком погодитись із заступницею міністра оборони України Ганною Маляр, яка зазначає, що «війна визнається війною по факту», «не треба приймати закон чи указ який спеціально би підтвердив, що в нас війна» [7].

Застосовуючи системне тлумачення норм Конституції України, КК України та наведених вище законів, а також норм міжнародного гуманітарного права, можна зробити висновок, що під терміном «війна», вжитим у диспозиції ст. 438 КК України (як і в інших статтях КК України) слід розуміти один з видів воєнного конфлікту, який відрізняється від інших воєнних конфліктів, зокрема, тим, що війна обов'язково оголошується. При цьому загальні засади порядку оголошення війни визначені в Україні на конституційному рівні.

Війна також є політико-правовим станом, який має певні часові межі – від моменту оголошення війни чи фактичного початку воєнних дій і до припинення стану війни. Хоча порядок припинення стану війни не визначено, Конституція України передбачає, що про укладення миру оголошує Верховна Рада України за поданням Президента України.

Наразі, незважаючи на імперативний обов'язок у разі збройної агресії проти України внести до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни, Президент України такого подання не вніс.

Зважаючи на викладене, юридична невизначеність щодо питання оголошення війни може спричинити практичні проблеми застосування норм КК України, які передбачають відповідальність, зокрема, за порушення законів та звичаїв війни.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 21.05.2022).
2. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 21.05.2022).
3. Нільс Мельцер. Міжнародне гуманітарне право: Загальний курс. Київ, 2020. URL: <https://blogs.icrc.org/ua/wp-content/uploads/sites/98/2021/05/Nils-Melzer-Comprehensive-introduction-to-IHL-UKR.pdf> (дата звернення: 21.05.2022).
4. III Конвенція про відкриття воєнних дій від 18.10.1907 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b85#Text (дата звернення: 21.05.2022).
5. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 21.05.2022).
6. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 21.05.2022).
7. Для підтвердження факту війни не потрібні спеціальний закон чи указ – Маляр URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3435428-dla-pidtvverdzena-faktu-vijni-ne-potribni-specialnij-zakon-ci-ukaz-malar.html>, <https://www.facebook.com/ganna.maliar/posts/2114352682057096> (дата звернення: 21.05.2022).

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ В УКРАЇНІ

Грачова О. Ю.,

студентка 2-го курсу ФСП КПІ імені Ігоря Сікорського

Науковий керівник: Мисливий В.А.,

професор кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського
д.ю.н., професор

24 лютого 2022 року – один із найстрашніших днів в історії України і житті кожного українця. Адже о 3 год. 40 хв. російська федерація розпочала повномасштабне вторгнення, атакувавши державу з усіх сторін. Мета збройної агресії полягала не лише в окупації територій, а й знищенні українців як нації. В умовах сьогоденних реалій стає більшим осмислення того, що у XXI столітті з демократичним соціумом наявні нелюди – російська армія, котрі бездумно вбивають цивільне населення, гвалтують жінок та дітей, катують мирних мешканців. Про жорстокі дії, які були вчинені загарбниками, стало відомо після звільнення від російської окупації Київської, Чернігівської, Харківської, Луганської, Донецької та Херсонської областей.

За статистичними даними ООН станом на 14 квітня 2022 року в Україні від війни загинуло щонайменше 1964 цивільних осіб, з них 161 – діти. Поранень зазнали 2613 людей, з-поміж них 252 дитини. Але, як зазначає Управління Верховного комісара ООН з прав людини, дані є не точними і цифри можуть досягати приблизної кількості – 30 000 жертв. Адже в містах з активними бойовими діями: Маріуполь (Донецька область), Ізюм (Харківська область), Попасна (Луганська область), визначення точної чисельності загиблих та поранених є неможливим через затримку інформації та приховування воєнних злочинів агресорами. Тому, в умовах воєнного стану кримінально-правові засоби захисту цивільного населення є актуальними та потребують детального дослідження. Адже це допоможе притягнути винних до юридичної відповідальності та врятувати людські життя у такий складний час.

Мета даної роботи полягає в тому, щоб висвітлити кримінально-правові засоби захисту прав цивільного населення під час російської агресії, спираючись на вітчизняні та міжнародні правові норми.

Основним документом, який забезпечує захист прав мирних громадян під час збройних конфліктів, є Конвенція про захист цивільного населення під час війни [2], яка була підписана 12 серпня 1949 року у місті Женеві та ратифікована Верховною Радою Української РСР 3 липня 1954 року. Даний нормативно-правовий акт визначає гуманне ставлення до населення, яке перебуває на окупованій території та захищає його права. Відповідно до статті

29 вказаної конвенції сторона конфлікту, під владою якої є особи, що перебувають під захистом, відповідає за поведження своїх представників із цими особами, причому це не знімає особистої відповідальності з таких представників. Зокрема правила поведження з цивільними особами прописані у двох Додаткових протоколах, затверджених 8 червня 1977 року. У Протоколі 1 розглянуто основні аспекти захисту жертв міжнародних воєнних конфліктів [3]. Згідно з ч. 2 ст. 51 цивільне населення як таке, а також окремі цивільні особи не повинні бути об'єктом нападів. Заборонено акти насильства чи загрози насильства, що мають головною метою тероризувати цивільне населення. Варто зауважити, що у 2019 році російська федерація незаконно денонсувала 1 та 2 протокол до цієї конвенції, проте вона зобов'язана неухильно дотримуватися норм міжнародного гуманітарного права, принципів та методів ведення війни.

Міжнародна правозахисна організація «Human Rights Watch» повідомила про документування воєнних злочинів російської федерації проти мирного населення в Україні на територіях Київської, Чернігівської та Харківської областей. Серед жорстоких кримінальних правопорушень, передбачених Кримінальним кодексом України (далі – КК) є вбивства (ст. 115 КК), катування (ст. 127 КК), грабежі (ст. 186 КК), зафіксовано значну кількість зґвалтувань (ст. 152 КК). Відповідно до ч. 1 ст. 72 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, жінки користуються особливою повагою і їм забезпечується захист, зокрема, від зґвалтувань, примусу до проституції і будь-яких інших форм непристойних посягань. Проте, окупанти свідомо вчиняють фізичне насильство над жінками та дітьми. Як зазначено Президентом України під час звернення до Сейму Литви, було зґвалтовано навіть немовлят, що є порушенням не лише юрисдикції, а й моральних цінностей та чеснот.

Важко уявити, що найстрашнішим злочином проти людства у XXI столітті стала Бучанська різанина [4]. Вона є символом геноциду українського народу, масовим вбивством цивільного населення у Бучі, Ірпені, Гостомелі та Мотижині, болем усіх українців. Про це свідчать знайдені мертві, закатовані, спалені тіла на околицях вулиць, кадри, які опубліковані іноземними та вітчизняними ЗМІ, розповіді очевидців. Українська влада заявила, що протягом з 3 березня по 1 квітня 2022 року під час окупації було вбито 420 мирних мешканців.

Тому, після побаченого жаху в ООН створили комісію для розслідування воєнних злочинів, скоєних під час вторгнення росії в Україну [5]. Президент Ради ООН з прав людини повідомив про створення міжнародно-кримінальної комісії для розслідування воєнних злочинів, вчинених російською армією в період вторгнення. Діяльність вищезгаданої комісії передбачена резолюцією Ради з прав людини від 4 березня 2022 року. Проголошено, що комісія повинна збирати, узагальнювати та аналізувати докази порушень та зловживань,

включаючи їхній гендерний аспект, та систематично реєструвати і зберігати всю інформацію, документацію та докази, зокрема інтерв'ю, свідчення свідків та матеріали судової експертизи, відповідно до стандартів міжнародного права, з урахуванням будь-яких майбутніх судових розглядів.

3 квітня 2022 року Президентом України Володимиром Зеленським було повідомлено про створення спеціального механізму правосуддя задля притягнення до відповідальності осіб, причетних до злочинів проти українського народу [6] Президент зазначив, що мета цього механізму полягає у спільній роботі національних та міжнародних суддів, прокурорів, слідчих задля притягнення винних у геноциді проти українського народу до юридичної відповідальності. Офіс Генерального Прокурора, Міністерство закордонних справ, Державне бюро розслідувань, Національна поліція та Служба Безпеки України є державними органами, котрі наділені повноваженнями розслідування злочинів проти мирних людей, збиранням доказів, залученням експертів.

Особливу допомогу Україні стосовно правового захисту цивільних українців під час російської агресії проти України надав Міжнародний Кримінальний Суд (далі – МКС), який прийняв рішення про затвердження Спеціального ad-hoc трибуналу. 5 березня 2022 року фахівцями у сфері міжнародного права була проголошена Декларація про створення такого Трибуналу за принципами Нюрнберзького Трибуналу після Другої світової війни. Трибунал займається не лише покаранням солдат, які вчинили кримінальні правопорушення, а й вищого керівництва, начальників та командирів. Проте, станом на сьогодні Україна не є країною – членом МКС, адже не ратифікувала Римський Статут, за яким здійснюється його діяльність. Тому, щоб досягти якісного правоохоронного результату, Україні потрібно ратифікувати Римський Статут, щоб стати повноправним членом МКС аби мати додаткові права та принцип першості під час розробки Трибуналу. У зв'язку з цим звертається увага на Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права» від 27.12.2019 р. № 2689, який був прийнятий Верховною Радою України 20.05.2021 року, але залишився не підписаним Президентом України і до сьогоднішнього воєнного стану [7].

14 квітня 2022 року Кабінетом Міністрів України за ініціативою Прем'єр-міністра України Дениса Шмигала до Верховної Ради України подано законопроект № 7290 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України» [8]. Основна мета проекту закону полягає у впровадженні положень КК та КПК до норм міжнародного гуманітарного права, більш точного визначення таких понять, як геноцид, злочин проти людяності, воєнні злочини, що допоможе встановити відповідальність за їхнє виконання на міжнародному рівні. Цей законопроект Уряду є одним з перших, що регулює засади покарання за бездіяльність

військових командирів, інших осіб, котрі мають їхні повноваження, начальників, котрі умисно не припинили злочин своїх підлеглих та не доповіли про його вчинення. Пояснювальна записка зазначає, що майбутній нормативно-правовий акт діє у відповідності до принципів міжнародного кримінального права, захисту прав цивільного населення та суспільних цінностей. Проект закону встановлює покарання за агресію проти українського народу, що дозволяє відновити справедливість та притягнути до відповідальності тих, хто організовує та безпосередньо чинить жахливі злочини проти українців. Тому прийняття проекту Уряду є актуальним, адже дозволяє юридично визначити кримінальні правопорушення, які вчинені російською федерацією.

Також альтернативним варіантом притягнення виконавців до міжнародного покарання є відкриття кримінальних проваджень українською судовою системою. Винних буде обов'язково притягнуто до відповідальності згідно з ч. 1 ст. 338 КПК та відповідно до видів кримінальних правопорушень, які російські солдати вчинили на території України. Кримінальний процесуальний закон встановлює дозволеність міжнародного розшуку, спираючись на статтю 193 КПК, що надає можливість покарати злочинців в межах вітчизняного судочинства [9].

Отже, під час активної російської агресії захист прав цивільного населення є найважливішим завданням української кримінально-правової та міжнародної систем. Юриспруденція повинна виробити засоби мінімізування чисельності жертв, спираючись на створення нових органів стосовно розслідування злочинів та притягнення винних до відповідальності, аби врятувати якомога більше людських життів та подолати страшний геноцид української нації. Світ має згуртуватися та не допустити знищення нашого етносу.

Список використаних джерел

1. Кримінальний Кодекс України : Закон України від 05.01.2001 № 23. Верховна Рада України : офіц. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/paran3035#n3035> (дата звернення: 15.04.2022).
2. Конвенція про захист цивільного населення під час війни : Міжнародний документ від 12.08.1949. Верховна Рада України : офіц. веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 15.04.2022).
3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів : Міжнародний документ від 08.06.1977. Верховна Рада України : офіц. веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 15.04.2022).

4. Бучанська різанина : офіц. сайт. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Бучанська_різанина (дата звернення: 14.04.2022).

5. В ООН створили комісію для розслідування воєнних злочинів, скоєних під час вторгнення росії в Україну : офіц. сайт Укрінформ. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/03/31/v-oon-stvoryly-komisiyu-dlya-rozsliduvannya-voyennyh-zlochyniv-skoyenyh-pid-chas-vtorgnennya-rosiyi-v-ukrayinu/> (дата звернення: 15.04.2022).

6. Спеціальний механізм правосуддя для притягнення до відповідальності за міжнародні злочини проти українського народу: що це таке? : офіц. сайт Української Гельсінської Спілки з прав людини. URL: <https://helsinki.org.ua/articles/spetsialnyy-mekhanizm-pravosuddia-dlia-prytyahnennia-do-vidpovidalnosti-za-mizhnarodni-zlochyny-proti-ukrainskoho-narodu-shcho-tse-take> (дата звернення: 16.04.2022).

7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права : Закон України від 27.12.2019 № 2689. Верховна Рада України : офіц. веб-сайт. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=67804&pf35401=516286> (дата звернення: 20.04.2022).

8. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального Кодексу України : Проект Закону України від 14.04.2022 № 7290. Верховна Рада України: офіц. веб-сайт. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1271913> (дата звернення: 20.04.2022).

9. Кримінально-процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 №4651-VI. Верховна Рада України: офіц. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 16.04.2022).

ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ, СКОЄНІ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Кісіль А.В.,
студентка 2-го курсу ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського
Науковий керівник: Мисливий В.А.,
професор кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського
д.ю.н., професор

Два місяці тому російська федерація свавільно порушила основні засади міжнародного права, почавши збройну агресію на території України. Більше

того, вже з першого дня повномасштабної війни російська армія почала ігнорувати положення Женевської конвенції, що закріплює в собі правила ведення війни, а також Конвенції ООН з морського права. Вже на тому етапі Україна почала звертатися до ряду міжнародних інституцій кримінальної юстиції з метою притягнути російську федерацію до відповідальності за скоєні злочини.

Таким чином, вже з перших днів війни до Гаазького суду почали масово надходити докази щодо скоєних російськими військовими злочинів. При цьому, в даному контексті мова йде про індивідуальну відповідальність кожного військового за такі злочинні діяння, як: воєнні злочини; злочини проти людяності і відповідальність держави та її військово-політичного керівництва; геноцид українського народу; військова агресія.

Розглядаючи конкретні міжнародні інституції, що відіграють важливу роль під час здійснення боротьби зі збройною агресією проти України, потрібно виокремити такі: Міжнародний суд ООН, Міжнародний кримінальний суд, Європейський суд з прав людини. Окрім цього, варто розуміти, що активно застосовуються норми національного кримінального законодавства [1].

Таким чином, необхідно розуміти, що в даному випадку мова в більшій мірі йде саме про розділ XX Кримінального кодексу України, який передбачає відповідальність за кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку [2, с. 131]. Особливу увагу варто приділити саме ст. 438 КК України, оскільки саме вона є підставою для притягнення військових злочинців до відповідальності за порушення законів та звичаїв ведення війни. При цьому, потрібно розуміти, що під час збройної агресії російської федерації також порушується і ряд інших норм, закріплених у XX розділі КК України. Наприклад, ст. 436 КК України, що стосується пропаганди війни, а також ст. 436² КК України, яка закріплює відповідальність за виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікацію її учасників. Окрім цього, все частіше армія російської федерації вдається до екоциду та геноциду, що передбачені ст. 441 і ст. 442 КК України відповідно. Безумовно, головною властивістю російських військових являється систематичне порушення законів та звичаїв війни, що закріплені в ст. 438 КК України, підтвердженням чого є «Бучанська різанина», а також ряд інших встановлених фактів жорстокого поводження як з військовополоненими, так і цивільним населенням в населених пунктах України.

Варто розуміти, що в результаті застосування наведених норм чинного КК України з'являється можливість притягнути конкретного винного військовослужбовця, а також військово-політичне керівництво росії та, навіть, цивільних громадян, які так чи інакше сприяли реалізації збройної агресії проти України. Саме в даному контексті відбувається плідна співпраця українського військово-політичного керівництва з різними міжнародно-кримінальними

інституціями, громадськими та урядовими організаціями, для пришвидшення процесу розслідування цих злочинів [3].

На даний момент, Офіс Генерального прокурора для належного утримання військовополонених, що згідно з Женевською конвенцією являються комбатантами, активно застосовує норми національного кримінального процесуального законодавства. Відповідно, таким особам інкримінуються такі злочини, як посягання на територіальну цілісність України, передбачені в ст. 110 КК України, а також у ст. 332 КК України, а саме – за незаконне переправлення осіб через державний кордон. При цьому особам, що входили до складу диверсійно-розвідувальних груп (далі – ДРГ), які здебільшого являються громадянами російської федерації, було висунуто підозру щодо посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, згідно зі ст. 110 КК України, а також диверсію, що передбачена ст. 113 КК України.

Варто звернути увагу й на те, що саме до вищеназваних осіб, зокрема тих, що належали до ДРГ, або військовослужбовців, що вчиняли військові злочини, буде застосовано передбачений у ст. 6 КК України принцип екстериторіальності, що полягає в можливості притягнути цих осіб до відповідальності на території України.

Таким чином, підсумовуючи сказане, можна зазначити, що вже на даному етапі відбувається розгляд кримінальних проваджень щодо скоєних російськими військовими воєнних злочинів як на національному, так і міжнародному рівнях. Відповідно, потрібно відзначити, що в даному випадку важливо притягнути до відповідальності не лише військово-політичне керівництво російської федерації, а й також кожного військовослужбовця, що грубо порушував як норми загальновизнаних міжнародних нормативно-правових документів, серед яких Женевська конвенція, так і національного законодавства, зокрема ті, що закріплені в чинному КК України. При цьому, на даному етапі потрібно продовжувати фіксувати всі можливі докази щодо вчинених воєнних злочинів армією російської федерації в ході повномасштабної війни в Україні для їх майбутнього використання в міжнародному кримінальному суді чи трибуналі.

Список використаних джерел

1. Україна мобілізує міжнародне право: шляхи покарання росії за агресію і не тільки. URL : <https://rpr.org.ua/news/ukraine-mobilizuie-mizhnarodne-pravo-shliakhy-pokarannia-rosii-za-ahresiiu-i-ne-tilky/> (дата звернення: 01.05.2022).
2. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. ст. 131. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n729> (дата звернення: 01.05.2022).
3. Притягнення Росії до відповідальності за злочини: що для цього роблять правозахисники. 2022. URL : <https://www.prostir.ua/?news>

**ДЕЛЕГУВАННЯ КЕРІВНИКУ ОРГАНУ ПРОКУРАТУРИ
ПОВНОВАЖЕНЬ СЛІДЧОГО СУДДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
ТА ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ
УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ**

Кліпановський А.П.,
студент 3-го курсу ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського
Науковий керівник: Лук'янчиков Є.Д.,
професор інформаційного, господарського
та адміністративного права ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського
д.ю.н., професор

Уночі 24 лютого 2022 року розпочалася широкомасштабна воєнна агресія РФ проти України. Відразу ж після нападу Президентом та Верховною Радою України був введений воєнний стан на своїй території нашої держави. Війна перевернула звичний уклад життя кожної людини. Не оминула вона й правоохоронну систему. За інформацією Комітету Верховної Ради України з питань правової політики станом на 20 березня 2022 року пошкодженими або повністю зруйнованими є 4% від загальної кількості приміщень судів. Критичних ушкоджень зазнали 29 приміщень судів – вибиті вікна, відсутнє електро- та теплопостачання, водовідведення, пошкоджені зали судових засідань, стелі, внутрішні двері, зазнали руйнувань перегородки між робочими кабінетами.

У зв'язку з неможливістю окремих судів здійснювати правосуддя під час воєнного стану, враховуючи статистично-аналітичну інформацію, надану Державною судовою адміністрацією України, розпорядженнями Голови Верховного Суду змінено територіальну підсудність 116 судів [1].

З означених обставин частина судів не можуть функціонувати в звичайному режимі, обмежується доступ до ЄРДР та ЄДРСР, ускладнюється звичайний порядок проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій у зв'язку з реальною небезпекою для життя і здоров'я учасників кримінального провадження.

З метою недопущення гальмування розгляду і вирішення кримінальних справ та зменшення ризику для життя і здоров'я працівників правоохоронної системи, судів та інших учасників провадження законодавець запровадив особливий режим досудового розслідування та судового розгляду в умовах воєнного стану, закріпивши низку специфічних положень в розділі IX-1

Кримінального процесуального кодексу України. Однієї із особливостей стало делегування повноважень слідчого судді керівнику відповідного органу прокуратури. Так, відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК України у разі введення воєнного стану та якщо відсутня об'єктивна можливість виконання слідчим суддею повноважень, передбачених статтями 140, 163, 164, 170, 173, 186, 187, 189, 190, 206, 219, 232, 233, 234, 235, 245-248, 250 та 294 цього Кодексу, а також повноважень щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-115, 121, 127, 146, 146-1, 147, 152-156-1, 185, 186, 187, 189-191, 201, 255-255-2, 258-258-5, 260-263-1, 294, 348, 249, 365, 377-379, 402-444 Кримінального кодексу України, а у виняткових випадках також у вчиненні інших тяжких чи особливо тяжких злочинів, якщо затримка в обранні запобіжного заходу може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі особи, яка підозрюється у вчиненні такого злочину, - такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури з урахуванням вимог статті 37 цього Кодексу за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором [2].

Згідно з ч. 2 ст. 615 КПК України строк дії ухвали слідчого судді про тримання під вартою чи постанови керівника органу прокуратури про тримання, прийнятої відповідно до вимог та з урахуванням обставин, передбачених цією статтею, може бути продовжений до одного місяця керівником відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором. Строк тримання під вартою може продовжуватися неодноразово в межах строку досудового розслідування [2].

Передумовами делегування керівнику органу прокуратури повноважень слідчого судді слід вважати:

1) **воєнний стан**. Він був уведений на всій території України Указом Президента України №64/2022 та затверджений Верховною Радою України. Двічі дія воєнного стану продовжувалася і, на даний час прийнято рішення про його продовження ще на три місяці;

2) **відсутність об'єктивної можливості слідчими суддями виконувати свої повноваження**. Оскільки низка областей України не страждає від ведення бойових дій безпосередньо (Закарпатська, Львівська, Вінницька, Хмельницька, Чернівецька тощо) та будівлі судів в цих регіонах не зруйновані внаслідок ударів ворожої зброї, вбачається, що в них слідчі судді мають можливість виконувати свої повноваження, а от здійснення процесуальних дій прокурором в таких випадках тягтиме недопустимість відповідних процесуальних дій та їх наслідків у зв'язку із порушенням порядку їх санкціонування.

Зокрема, ст. 15 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року теж встановлює, що відступ від її положень можливий під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожуює нації, виключно в тих

межах, яких вимагає гострота становища [3]. А тому відступи від ст. 5 Конвенції (щодо обрання та продовження строку тримання під вартою керівником органу прокуратури, а не судом) та ст. 6 (здійснення суддівських функцій особою, яка не є безсторонньою, оскільки посідає керівну роль щодо особи, яка підтримує обвинувачення) та інших норм Конвенції в регіонах України, які не страждають від бойових дій та де слідчі судді здатні виконувати свої функції, можуть бути визнані порушеннями права на свободу та особисту недоторканність, права на справедливий суд тощо.

На противагу можна стверджувати:

1) періодичні сигнали тривоги та прильоти ворожих ракет на територію начебто «безпечних» областей (зокрема, Дніпропетровської, Рівненської, Львівської) є «гострим становищем», про яке говориться в Конвенції, та «об'єктивно унеможлиблює виконання слідчими суддями своїх повноважень», про що говориться в КПК України.

Така думка варта уваги, але спростовується наступним: імовірність прильоту ворожого снаряду на територію будівлі суду та будівлі прокуратури є приблизно однаковою. А тому, якщо стверджувати, що повітряна тривога «унеможлиблює виконання слідчим суддею своїх повноважень», то цілком справедливо буде доповнити, що повітряна тривога також «унеможлиблює виконання своїх функцій керівником органу прокуратури». То кому далі функції слідчого судді передаватимемо? Консулам із інших держав, у яких відсутні повітряні тривоги?

2) Конвенція дає автономне тлумачення поняттю «суд» і йому відповідає посада керівника органу прокуратури, а тому відступи від статей 5, 6 та інших норм Конвенції - відсутні.

На противагу можна запропонувати наступне. Одними із ознак, якими Конвенція наділяє «суд», є незалежність, особливо від виконавчої влади, та неупередженість («Grandinger v. Austria» від 23.10.1995 р.) [4]. Однак керівник органу прокуратури як головна посадова особа органу обвинувачення може бути зацікавлена у збільшені обвинувальних вироків, «покращенні статистики» тощо, у зв'язку з чим, цілком імовірно, нехтуватиме деякими гарантіями прав і свобод людини, передбаченими КПК, та, наприклад, безпідставно дозволить проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі НСРД) або продовжуватиме строк тримання під вартою. Є сподівання, що керівники органів прокуратури спростують таку гіпотезу, але все ж вона має місце бути. Якщо суддями футбольних матчів призначати тренера однієї із команд, то він може матч відсудити і справедливо. Але чи багато буде таких матчів?

Отже, напрашується наступний висновок: здійснення керівником органу прокуратури повноважень слідчого судді є правомірним не на всій території України, а на територіях ведення бойових дій, навколишніх місцевостях, в місцях, де внаслідок руйнування або пошкодження будівель суду або в інших

випадках, через які фактично слідчий суддя не має об'єктивної можливості виконувати свої функції. В усіх інших випадках стверджувати про неможливість виконання слідчим суддею своїх повноважень є хибним, зокрема у зв'язку із періодичними тривогами та ударами по різних точках нашої держави, оскільки будівля прокуратури та сам керівник цього органу не є більш убезпеченими за будівлю суду та самого слідчого судді. У зворотному ж випадку (коли слідчий суддя фактично має змогу виконувати свої повноваження, але все ж їх здійснив прокурор), процесуальні дії вважатимуться такими, що вчинені з порушенням вимог КПК України, а докази, отримані внаслідок таких дій мають бути визнані недопустимими.

В контексті гарантії забезпечення прав і законних інтересів учасників кримінального провадження при виконанні керівником органу прокуратури повноважень слідчого судді важливо зазначити, що підстави санкціонування тимчасового доступу до речей і документів, обшуку, огляду, проведення НС(Р)Д, тримання під вартою, накладення арешту на майно, продовження строку досудового розслідування, одержання зразків для експертизи, привід або дозвіл на затримання з метою приводу залишилися незмінними. А тому керівник органу прокуратури у своїх постановах про вчинення певних процесуальних дій зобов'язаний дотримуватися відповідних норм КПК України. Так, при обранні або продовженні запобіжного заходу у виді тримання під вартою він має встановити обґрунтовану підозру, один або декілька ризиків, передбачених ст. 177 КПК України, та довести, що застосування будь-якого іншого запобіжного заходу буде недостатнім для досягнення постановлених цілей, а його постанова має відповідати вимогам ст. 196 КПК України («Ухвала про застосування запобіжних заходів»). У зворотному випадку дії керівника органу прокуратури будуть підпадати під ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 371 КК України - завідомо незаконне тримання під вартою - оскільки знаючи підстави та порядок застосування такого запобіжного заходу керівник органу прокуратури їх не дотримався [5].

Список використаних джерел

1. Громадянам має бути забезпечений доступ до правосуддя в умовах воєнного стану. Голос України. 22.03.2022. <http://www.golos.com.ua/article/357628> (дата звернення: 19 травня 2022 р.)
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. / Офіційний сайт Верховної Ради України – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) від 04 листопада 1950 р. - Рада Європи / Офіційний сайт Верховної Ради України - [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

4. Рішення Європейського суду з прав людини «Grandinger v. Austria» від 23 жовтня 1995 р. / HUDOC - [Електронний ресурс] - Режим доступу: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57958%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57958%22]})

5. Кримінальний кодекс України від 5 травня 2001 р. / Офіційний сайт Верховної Ради України – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

МІЖНАРОДНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ СУД ЯК ЗАСІБ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ЗА ВЧИНЕНІ ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ В УКРАЇНІ

Шпак К.О.,
студентка 2-го курсу ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського
Науковий керівник: Мисливий В.А.,
професор кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського
д.ю.н., професор

З початку повномасштабної збройної агресії Російської Федерації (далі – РФ) в Україні станом на 13 травня 2022 року Управління Верховного комісара ООН з прав людини зафіксувало 7389 випадків загибелі або поранення цивільних осіб в Україні: 3573 загиблих і 3816 поранених [1]. При чому, у заяві офіцера управління розвідки, бійця полку «Азов» була оголошена інформація про 25 тисяч загиблих серед жителів Маріуполя. Окрім того, як повідомляє Офіс Генерального прокурора України згідно з офіційними даними ювенальних прокурорів, 229 дітей загинуло та понад 421 поранено станом на 16 травня 2022 року [2]. Однак, зважаючи на продовжувані бойові дії на території України, варто говорити виключно про приблизні дані, так як встановити точну кількість втрат серед цивільного населення наразі неможливо.

Аналізуючи ситуацію в Україні, слід дійти висновку, що на території нашої держави відбувається міжнародний збройний конфлікт, пов'язаний з посяганням збройних формувань РФ на суверенітет, територіальну цілісність і незалежність України. Таким чином, зважаючи на акти агресії РФ, що є злочинними посяганнями на права людини, варто дослідити міжнародні механізми протидії збройному конфлікту в Україні.

Відповідно до ст. 2 Декларації ООН про злочинність і суспільну безпеку (далі – Декларація) передбачено обов'язок держав-членів сприяти розширенню співпраці й допомоги в правоохоронній галузі на двосторонній, регіональній, багатосторонній і глобальній основі, у т. ч. з використанням у відповідних випадках угод про взаємну юридичну допомогу, з метою сприяння виявленню,

затриманню і переслідуванню осіб, які здійснюють небезпечні транснаціональні злочини або яким-небудь іншим чином несуть за них відповідальність, і в цілях забезпечення ефективного міжнародного співробітництва правоохоронних та інших компетентних органів [3]. Тому на сьогоднішній день Офісом Прокурора Міжнародного кримінального суду у Гаазі вкотре було прийнято рішення про відкриття офіційного розслідування ситуації в Україні щодо воєнних злочинів та злочинів проти людяності.

Міжнародний кримінальний суд (далі – МКС) – це постійний судовий орган, створений для розслідування та переслідування осіб, звинувачених у організації геноциду, військових злочинів, злочинів проти людяності та злочинів агресії. Правовою основою діяльності МКС є Римський статут (далі – Статут), який був прийнятий у 1998 році, а 2002 року набув чинності. МКС поширює свою юрисдикцію відносно притягнення до міжнародної кримінальної відповідальності тільки на індивідів, які вчинили міжнародні злочини та не були притягнені до кримінальної відповідальності на національному рівні. Згідно з ч. 1 ст. 5 Статуту до юрисдикції МКС належать такі міжнародні злочини: геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини, злочин агресії [4]. Слід зазначити, що МКС – це єдиний судовий орган, який може переслідувати високопосадовців на міжнародному рівні.

Україна підписала Римський статут 20 січня 2000 року, проте процес ратифікації був незавершений і припинений у червні 2001 року, коли Конституційний Суд України ухвалив висновок до ратифікації Римського статуту. Відповідно до цього висновку Україна повинна привести внутрішнє законодавство у відповідність до норм міжнародного кримінального та гуманітарного права. Зокрема, на це був спрямований Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права» № 2689 від 27.12.2019 р., який було прийнято 20.05.2021 року. Однак на сьогоднішній день закон все ще не підписаний Президентом, а отже не набув чинності.

Незважаючи на те, що Україна не є стороною Римського Статуту, згідно з п. 3 ст. 12 Римського статуту юрисдикція МКС розповсюджується на держави, які не ратифікували Статуту, але зробили заяви про визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду відповідно до конкретного злочину [4]. Таким чином, наша держава визнала його юрисдикцію *ad hoc*, подавши попередньо дві заяви щодо конкретних злочинів, учинених у конкретний період часу на території України. У такому випадку Україна несе виключно обов'язки, але не володіє правами, які має держава-учасник Римського статуту. Так, Верховна Рада України звернулася із заявою від 25 лютого 2014 року до МКС про визнання його юрисдикції щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у

період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року. Окрім того, 4 лютого 2015 року Верховна Рада України ухвалила Постанову «Про Заяву про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та військових злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій ДНР і ЛНР, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян» (далі – Постанова). Відповідно до ч. 2 Постанови Верховна Рада України доручила Кабінету Міністрів України та Офісу Генерального прокурора (тоді – Генеральна прокуратура України) зібрати необхідні матеріали та належну доказову базу для звернення до Міжнародного кримінального суду [5]. Аналіз цих двох заяв дав Офісу Прокурора МКС усі підстави стверджувати про вчинення воєнних злочинів та злочинів проти людяності. З 2014 року МКС розглядає справу «Ситуація в Україні», здійснюється робота органів прокуратури зі співробітництва з МКС стосовно подій, пов'язаних зі збройним конфліктом між Україною та Російською Федерацією.

Якщо дослідити наслідки ратифікації Римського статуту для України, серед основних можна виокремити такі:

- 1) забезпечення механізму безпосереднього покарання тих, хто скоює міжнародні злочини;
- 2) мобілізація та стимулювання національних органів розслідування діяти ефективніше, вивчати ширше коло фактів, що можуть вказувати на скоєння воєнних злочинів, слідувати міжнародним стандартам документування тощо;
- 3) Україна стане повноцінним учасником процесу в усіх структурах МКС;
- 4) продовження та посилення санкційної політики України та інших держав щодо РФ як держави-агресора.

Наразі у суспільстві точаться дискусії з приводу того, чи дійсно вище військово-політичне керівництво РФ буде притягнуте до відповідальності? Дійсно, у листопаді 2016 року президент РФ Володимир Путін видав розпорядження про вихід Росії з-під юрисдикції Міжнародного кримінального суду. Однак у разі, якщо МКС збере достатньо доказів щодо злочинних наказів, кримінальну відповідальність буде застосовано до всіх посадових осіб РФ. Навіть, якщо Росія не ратифікувала Римський статут, наперекір її заяві про те, що вона не буде співпрацювати з МКС, перед судом постануть ті, хто віддавав злочинні накази проти людяності й учинення воєнних злочинів. Процедура покарання можлива також загалом і проти росіян, які беруть участь у війні проти України. Якщо злочин вчинила особа за наказом військового керівника, це не звільняє її від кримінальної відповідальності. Таким чином, під час судового розгляду МКС може видати міжнародний ордер на арешт керівництва РФ. Після цього їх мають право затримати на території держави, яка ратифікувала Римський статут.

Як повідомлялося Офісом Генерального прокурора України, Міжнародний кримінальний суд за зверненням 42 країн оголосив про початок розслідування воєнних злочинів внаслідок вторгнення Росії в Україну. На сьогодні експерти Офісу Прокурора МКС приєдналися до роботи спільної слідчої групи, яку Україна, Литва та Польща створили на платформі Євроюсту та вже працюють на місцях вчинення воєнних злочинів в Україні. Серед уже знайдених жертв воєнних злочинів російських військ є зґвалтовані жінки, яких намагалися спалити, діти, літні люди, чоловіки, вбиті представники органів місцевого самоврядування. Також, є достовірні докази тортур та жорстокого поводження, а також цілеспрямованих вбивств і викрадень цивільних осіб. Окрім того, за поданою інформацією уповноваженої Верховної Ради України з прав людини, від початку повномасштабного вторгнення станом на 9 травня 2022 року понад 1 млн 185 тис. наших громадян, серед яких понад 200 тис. дітей, вивезено на територію РФ. До того ж частина депортованих осіб була відправлена до фільтраційних таборів, нині там перебувають близько 20 тисяч українських громадян.

Нині в умовах воєнного стану перед законодавцями постають нові виклики щодо реформування та запровадження нових законотворчих механізмів протидії збройній агресії РФ на території України. Ключовим питанням є, зокрема, внесення змін та доповнень до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України. Відтак Кабінетом Міністрів України було внесено Проект Закону «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України» №7290 від 15.04.2022 (надалі – Проект закону). Зокрема слід звернути увагу, що було запропоновано доповнити положення КК України поняттями «злочин агресії», «воєнні злочини проти особи», «злочини проти людяності» та інше. Вважаємо, що саме в умовах євроінтеграції та адаптації законодавства України до міжнародних актів, зокрема щодо ратифікації Римського статуту, деякі норми якого співзвучні із запропонованими поняттями у Проекті закону, такі законодавчі ініціативи на сьогодні є вкрай важливими. Однак варто наголосити на тому, що положення Проекту закону мають пройти детальний законодавчий розгляд та бути доопрацьованими з метою уникнення тавтології понять та їх змісту, а також колізії норм [6].

Криваві злочини РФ є актами геноциду українського народу та жорстоким порушенням норм міжнародного гуманітарного права, тому, безумовно, вимагають як найшвидшого розслідування Гаазького трибуналу. Нині визнавши юрисдикцію МКС, Україна має лише обов'язки щодо співпраці з цією установою. Тому є нагальна потреба у ратифікації Римського статуту, що дозволить Україні лобіювати власні інтереси в Асамблеї держав-членів МКС і отримати право виносити певні питання на порядок денний Асамблеї держав-членів МКС. Варто також згадати, що ратифікація Римського статуту є однією з

вимог Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Тому, на нашу думку, Президент України повинен найближчим часом ініціювати законопроект про ратифікацію Статуту, зокрема це передбачено у ст. 4. Закону України «Про міжнародні договори України» [7].

Сьогодні світ стоїть на межі вибору: дозволити і надалі Росії вчиняти воєнні злочини, геноцид, злочини проти людяності в Україні, про що вже свідчать тисячі зібраних доказів, або зупинити назавжди воєнну машину Російської Федерації і притягнути вище військово-політичне керівництво РФ до кримінальної відповідальності, що, безумовно, стане Нюрнберзьким трибуналом ХХІ століття.

Список використаних джерел

1. Ukraine: Civilian casualties as of 24:00 12 May 2022. URL: <https://ukraine.un.org/index.php/en/181619-ukraine-civilian-casualties-12-may-2022> (дата звернення: 13.05.2022).

2. Ювенальні прокурори: внаслідок збройної агресії РФ в Україні загинуло 229 дітей. Офіс Генерального прокурора: офіц. веб-сайт. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-vnaslidok-zbroinoyi-agresiyi-rf-v-ukrayini-zaginulo-229-ditei> (дата звернення: 16.05.2022).

3. Декларація Організації Об'єднаних Націй про злочинність і суспільну безпеку : Міжнародний документ від 12.12.1996. Верховна Рада України : офіц. веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_371#Text (дата звернення: 15.04.2022).

4. Римський статут міжнародного кримінального суду: Міжнародний документ від 17.07.1998. Верховна Рада України : офіц. веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 14.04.2022).

5. Про Заяву Верховної Ради України "Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій "ДНР" та "ЛНР", які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян" : Заява від 04.02.2015 № 145-VIII. Верховна Рада України : офіц. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-19#Text> (дата звернення: 15.04.2022).

6. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України : Проект Закону від 15.04.2022 № 7290. Верховна Рада України: офіц. веб-сайт. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=74105 (дата звернення: 16.05.2022)

7. Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV. Верховна Рада України : офіц. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text> (дата звернення: 17.04.2022).

ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ, КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПОСОБНИЦТВА ДЕРЖАВІ- АГРЕСОРУ ЗА КК УКРАЇНИ

Бабанін С.В.,

доцент кафедри кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
к.ю.н., доцент

Обстановка, яка склалась в Україні, а саме введення воєнного стану, наявність тимчасово окупованих територій, на яких органи влади України, фактично, не можуть виконувати у повному обсязі свої функції, наявність значної кількості внутрішньо переміщених осіб та осіб, які бажають покинути територію України на період дії воєнного стану, долучення багатьох країн світу до надання як військової, так і гуманітарної допомоги Україні у достатньо великих обсягах, викликає необхідність розробки правових засобів протидії тим кримінальним правопорушенням, вчинення яких активізувалось через наявність такої обстановки, зокрема, злочинам проти основ національної безпеки України.

Верховною Радою України з моменту повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України і до сьогоднішнього моменту прийнято дванадцять законів, які передбачають внесення змін та доповнень до КК України.

Так, 03 березня 2022 р. КК України доповнений ст. 111-1 «Колабораційна діяльність», яка складається з восьми частин, перші сім з яких містять вісімнадцять складів кримінальних правопорушень, пов'язаних з колабораційною діяльністю. Частина 8 цієї статті містить такі обтяжуючі обставини як загибель людей або настання інших тяжких наслідків [1].

Зазначимо, що частини 1 та 2 ст. 111-1 КК України є кримінальними проступками. У зв'язку з цим виникла невідповідність назви розділу I «Злочини проти основ національної безпеки України» Особливої частини КК України та його змісту. Пропонуємо внести зміни до КК України і назвати розділ I Особливої частини «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України».

Аналіз ознак складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111-1 КК України, покарань, встановлених за їх вчинення, співставлення їх з ознаками складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111 КК

України «Державна зрада», та відповідними покараннями за їх вчинення дозволяє стверджувати, що ст. 111-1 КК України містить привілейовані склади державної зради.

До форм державної зради відносяться, зокрема, перехід на бік ворога в період збройного конфлікту та надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України. За своїми ознаками ці дві форми державної зради охоплюють собою ознаки колабораційної діяльності і до включення у КК України ст. 111-1 більшість форм такої діяльності характеризувались ознаками саме цих форм державної зради.

Чинна редакція ст. 111 КК України у ч. 2 містить таку кваліфікуючу державну зраду ознаку як вчинення її в умовах воєнного стану і передбачає за це діяння позбавлення волі на строк п'ятнадцять років або довічне позбавлення волі, з конфіскацією майна, тобто таке діяння є особливо тяжким злочином з максимально можливим за його вчинення покаранням.

Разом з тим у ст. 111-1 КК України у чч. 1, 2 містяться кримінальні проступки, у чч. 3, 4 – нетяжкі злочини, у ч. 5 – тяжкі злочини, у чч. 6, 7 – особливо тяжкі злочини, але без можливості призначення покарання у виді довічного позбавлення волі, у ч. 8 – особливо тяжкі злочини, вчинення яких карається позбавленням волі на строк п'ятнадцять років або довічним позбавленням волі, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.

Таким чином, колабораційна діяльність в умовах воєнного стану досягає ступеня суспільної небезпеки державної зради за таких самих умов лише у разі спричинення загибелі людей або настання інших тяжких наслідків. В усіх інших випадках колабораційна діяльність, на думку законодавця, має значно менший ступінь суспільної небезпеки порівняно з державною зрадою.

Окремо зупинимось на такій формі колабораційної діяльності як добровільне зайняття громадянином України посади в незаконних правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території (ч. 7 ст. 111-1 КК України).

До набрання чинності ст. 111-1 КК України таке діяння кваліфікувалось за ч. 1 ст. 111 КК України і каралось позбавленням волі на строк від дванадцяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої. Чинна редакція ч. 7 ст. 111-1 КК України, крім зазначених видів покарань, передбачає ще й позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років. Проте цей вид покарання не може бути призначений особам, які обіймали посади в незаконних правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території, до набрання чинності ст.

111-1 КК України, оскільки закон про кримінальну відповідальність у цьому випадку не має зворотної дії в часі (ч. 2 ст. 5 КК України).

Також, на наш погляд, законодавцем створено зайву конкуренцію кримінально-правових норм при встановленні відповідальності громадянина України за пособництво державі-агресору (ст. 111-2 КК України), оскільки такі діяння цілком охоплюються складами кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 111 та 111-1 КК України. Пропонуємо встановити кримінальну відповідальність за пособництво державі-агресору тільки для іноземців та осіб без громадянства, за винятком громадян держави-агресора.

Список використаних джерел

Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СУЧАСНИЙ ДОСВІД УКРАЇНИ

Денисенко М.М.,

докторант ВАiД Національної академії СБ України,
к.ю.н.,

Інформація завжди була найважливішим ресурсом у сфері державного управління. Ефективна робота державного органу неможлива без забезпечення актуальною та достовірною інформацією. Як будь-який цінний ресурс, інформація потребує захисту, у тому числі - кримінально-правового. На жаль, на сьогодні у чинному Кримінальному кодексі України злочини в інформаційній сфері не систематизовані, їх склади визначають понад 50 статей, що містяться в різних розділах ККУ [4, с. 57].

Однією з найбільш чутливих до порушень інформаційної захищеності є військова сфера. Розвідувально-диверсійні структури іноземних держав традиційно розглядають здобуття військової інформації з обмеженим доступом як головний пріоритет у своїй діяльності. Виходячи з наведеного, основними завданнями забезпечення інформаційної безпеки у воєнній сфері є:

- створення нормативно-правової бази щодо забезпечення інформаційної безпеки у воєнній сфері;
- забезпечення безпеки інформаційних і телекомунікаційних мереж та систем, як розгорнутих, так і тих, що створюються в інтересах безпеки у воєнній сфері;

- виявлення, оцінка та прогнозування загроз інформаційній безпеці у воєнній сфері;
- організація антивірусного захисту інформаційного потенціалу і сертифікація інформаційних процесів, програм та засобів, які використовуються в інтересах забезпечення інформаційної безпеки у воєнній сфері;
- ліцензування діяльності будь-яких органів з проведення робіт, пов'язаних із використанням таємної інформації та інформації з обмеженим доступом, а також з створенням засобів захисту інформації;
- захист інформації від витоку по каналах зв'язку;
- регламентація порядку і правил використання технічних засобів передачі та обробки інформації у воєнній сфері;
- захист інформаційних систем і засобів зв'язку від вогневого ураження противника;
- захист здоров'я і психіки особового складу від інформаційно-психологічного впливу противника [3, с. 4].

Під час збройного конфлікту або в умовах воєнного стану інформація стає найважливішим чинником, який впливає на національну безпеку. Воєнний стан визначається законом як особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Спираючись на вищенаведене нормативне визначення, можна відзначити наступні особливості воєнного стану, які впливають на порядок, засоби та методи захисту військово-значущої інформації:

- в умовах воєнного стану значно зростає ймовірність настання тяжких та особливо тяжких наслідків від вчинених кримінальних правопорушень в інформаційній сфері, у тому числі загибель людей, спричинення тяжких тілесних ушкоджень, знищення матеріальних цінностей тощо;
- в умовах воєнного стану зазвичай зростає активність іноземних держав, іноземних організацій щодо отримання військово-значущої інформації, особливо з використанням сучасних цифрових технологій;
- об'єктивно зростає обсяг чутливої інформації, розголошення або передання якої ворогу може спричинити шкоду державній безпеці, правам та свободам громадян;

- у зв'язку з підвищеним навантаженням на всі державні структури, у тому числі на слідчі та судові органи, об'єктивно зменшується їх спроможність проведення досудового слідства та судового розгляду у порядку, передбаченому чинним законодавством, зокрема, може виникнути неможливість доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань, неможливість виконання у встановлені законом строки слідчим суддею його повноважень у кримінальному провадженні, неможливість забезпечення присутності під час проведення процесуальних дій понятих, проведення допиту свідків у судовому засіданні тощо.

Ці чинники обумовили необхідність змін як у матеріальному, так і у процесуальному кримінальному законі. Зокрема, після початку збройної агресії РФ проти України Верховною Радою було прийнято ряд змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України, що передбачають:

1) доповнення Розділу I Особливої частини ККУ статтею 114-2 згідно із Законом № 2160-IX від 24.03.2022 із змінами, внесеними Законом № 2178-IX від 01.04.2022, яка криміналізує несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану (ч. 1), а також поширення інформації про переміщення, рух або розташування Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, за можливості їх ідентифікації на місцевості, якщо така інформація не розміщувалася у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України, Міністерством оборони України або іншими уповноваженими державними органами, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану (ч. 2).

2) Законом № 2149-IX від 24.03.2022 змінено редакцію ст. 361 ККУ, що передбачає відповідальність за несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж, зокрема, посилено покарання за вказані дії, вчинені в умовах воєнного стану; крім того змінено редакцію ч. 1 ст. 361-1 ККУ, що передбачає відповідальність за створення з метою протиправного використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут.

3) Законами № 2125-IX від 15.03.2022 та № 2201-IX від 14.04.2022 було внесено ряд змін до розділу 10 "Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану" КПК України. Зокрема, дозволена зміна строків внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань після відкриття кримінального провадження, змінено порядок фіксації результатів досудового розслідування, запроваджено особливості проведення

ряду слідчих (розшукових) дій, передбачена можливість делегування ряду функцій слідчого судді відповідному керівнику органу прокуратури.

Таким чином, у найкоротший строк після запровадження воєнного стану законодавцем було змінено нормативну базу, що регламентує особливості кримінально-правового захисту інформації, а також запроваджено процесуальні зміни, необхідні для реалізації норм матеріального права.

Водночас, слід відзначити, що серед правознавців вказані зміни дістали неоднозначну оцінку, особливо щодо змін до КПК України. Зокрема, у науковців і практиків виникають питання щодо доцільності змін до процесуальних норм, які регламентують порядок затримання підозрюваних та тримання їх під вартою. Фахівці відзначають, що такі зміни порушують баланс інтересів суспільства та держави та негативно впливають на ефективність забезпечення права на справедливий суд [5]. Вказане свідчить про необхідність подальшого вдосконалення інституту кримінально-правового захисту військово значущої інформації в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Луценко Ю. В. Поняття та зміст воєнної безпеки України у світлі сучасних викликів та загроз. Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 137. 2018. С. 33-47.
2. Кушнір І. П. Кримінально-правове забезпечення охорони інформаційних відносин у прикордонній сфері. Питання боротьби зі злочинністю. Випуск № 36. 2018. С. 82-93.
3. Певцов Г. В., Задків С. В., Сідченко С. О., Хударковський К. І. Інформаційна безпека у воєнній сфері: проблеми, методологія, система забезпечення: монографія. Х: Цифрова друкарня № 1. 2014. 272 с.
4. Писаренко Г. М. Юридична відповідальність в інформаційній сфері: окремі аспекти становлення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2016. Вип. 36 (2). С. 55-58.
5. Фоміна Т., Рогальська В. Особливий режим слідства. Запобіжні заходи в умовах воєнного стану: що змінилось. Закон і Бізнес: веб-сайт. URL: <https://zib.com.ua/ua/151472.html> (дата звернення: 19.05.2022).

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ НА СВОБОДУ: ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Дехтярьов Є.В.,

старший викладач кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права ФСП КПІ імені Ігоря Сікорського
К.Ю.Н.

Попри те, що військові дії на території нашої країни тривають з 2014 року, кримінальне-процесуальне законодавство виявилось неспроможним забезпечити ефективне розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану. Це потребувало оперативного внесення змін до законодавства для належного функціонування всієї системи кримінальної юстиції. Одним з найбільш проблемних у цих процесах стало питання законодавчої регламентації обмеження конституційного права людини на свободу та особисту недоторканість. Йдеться про такі процесуальні заходи як затримання особи та застосування запобіжного заходу у вигляді взяття підозрюваного під варту.

Початкова редакція розділу IX-1 КПК України, яка визначала особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або в районі проведення антитерористичної операції, передбачала можливість обмеження права людини на свободу та особисту недоторканість у вкрай обмежених випадках. Зокрема, шляхом передачі прокурору повноважень з контролю за взяттям під варту під час розслідування лише окремих кримінальних правопорушень. Після ж внесення у квітні 2022 року в цей розділ змін доводиться констатувати – сьогодні законодавець вдався до суцільного звуження закріплених в Основному законі України правових гарантій.

Так, Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» передбачено, що у випадку об'єктивної неможливості виконання слідчим суддею повноважень з вирішення питання про взяття під варту особи відповідна функція почала покладатися на керівника органу прокуратури. Причому, такі повноваження було розповсюджено на будь-які тяжкі та особливо тяжкі злочину, якщо затримка в обранні запобіжного заходу може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі особи, яка підозрюється у вчиненні такого злочину. По суті в умовах воєнного стану керівник органу прокуратури став центральною фігурою у прийнятті рішення з приводу застосування до особи найсуворішого запобіжного заходу. Також цими змінами строк тимчасового запобіжного заходу у вигляді затримання було подовжено з сімдесяти двох до двісті шістнадцяти годин, тобто до дев'яти діб [1]. І якщо з

огляду на утилітарні цілі такі нововведення в законодавстві ще можна зрозуміти, то виходячи із положень, закріплених у Конституції України виникає більше питань аніж відповідей.

З одного боку, очевидно, що через військово-польові умови практично неможливо своєчасно та належно виконати формально-обов'язкові процесуальні дії із взяття особи під варту. Крім того, в процесі активізації бойових дій не виключені випадки відсутності фізичної можливості доставити затриманого до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу, що може потягти звільнення від кримінальної відповідальності осіб, причетних до вчинення військових злочинів. З іншого – відповідно до положень ст. 29 Конституції України ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. Своєю чергою, у разі необхідності уповноважені органи можуть застосувати до особи тимчасовий запобіжний захід у вигляді тримання особи під вартою, обґрунтованість якого повинна бути перевірена судом протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання. Іншими словами, ні делегування функції судового контролю, ні збільшення «пільгового строку» тримання особи без вмотивованого судового рішення Основний закон не передбачає. Ба більше, відповідно до ст. 64 Конституції України права, передбачені вищенаведеною нормою, не можуть бути обмежені навіть під час воєнного та надзвичайного стану. А якщо врахувати, що норми Конституції України є нормами прямої дії, логічним є питання допустимості застосування службовими особами правоохоронних органів таких нововведень загалом. Примітно, що від самого початку законодавчих спроб наділити прокурора в умовах воєнного стану правом контролю за процедурою взяття осіб під варту досить різко критикувалося Головним науково-експертним управлінням апарату Верховної Ради України через суперечність Основному закону і грубого порушення міжнародно-правових зобов'язань нашої країни [2].

Так само з огляду на ті самі утилітарні цілі видається неправильним поєднання процесуальних механізмів з надання керівнику органу прокуратури функції контролю за дотримання прав особи взятою під варту та одночасного наділення службових осіб правоохоронних органів (насамперед, слідчих) повноваженням із затримання підозрюваних на строк більше ніж 72 години. Адже, усунення небезпеки уникнення відповідальності особою, що підозрюється у вчиненні тяжких та особливо тяжких злочинів, в тому числі й військових, може бути компенсовано застосуванням одним із цих заходів процесуального примусу. Наприклад, важко уявити собі ситуацію, коли слідчий або оперативний працівник, що здійснили затримання особи, позбавлені можливості доставити особу до прокурора у триденний строк або, навпаки, протягом двохсот шістнадцяти годин доставити затриманого до слідчого судді.

Інше питання, що іноді може бути здійснене законне затримання за наслідками якого підозрюваний потребує доставлення до уповноваженої особи, що в умовах бойової обстановки вимагатиме ще більш тривалого часу. Але такі випадки можна було б врегулювати окремо не актуалізуючи питання протиставлення кримінального процесуального законодавства положенням Конституції України та міжнародних актів.

Насамкінець, неоднозначність та розмитість законодавчих формулювань питань взяття під варту осіб в умовах воєнного стану має наслідком те, що іноді обмеження прокурором свободи та особистої недоторканості особи відбувається де-юре в умовах воєнного стану, але де-факто за відсутності стану бойової обстановки. Так, розширювальне тлумачення окремими керівниками прокуратури поняття «відсутність об'єктивної можливості слідчого судді виконувати свої повноваження» призводить до спотворення дійсної мети з якою запроваджувалися відповідні зміни до законодавства. Як наслідок, станом на травень 2022 року непоодинокими є випадки, коли керівники органів прокуратури міста Києва свої рішення щодо взяття під варту осіб, що підозрюються у вчиненні тяжких та особливо тяжких злочинів, аргументували тим, що слідчий суддя того або іншого місцевого суду столиці відсутній на робочому місці та (або) не може вчасно виконати функцію судового контролю. Вочевидь, наявність таких ситуацій не відповідає духу теперішніх змін до законодавства, які спрямовані перш за все на виняткові випадки – ситуації коли судова влада не функціонує в певній місцевості через бойові дії або окупацію районного центру, де розташований суд.

Таким чином, можна зробити висновок, що теперішні зміни до кримінального процесуального законодавства в частині обмеження прав людини на свободу та особисту недоторканість не враховують існуючі конституційні гарантії забезпечення прав і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також потребують своєї конкретизації та впорядкування з метою нівелювання спроб зловживати вказаними правами з боку сторони обвинувачення.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 14.04.2022 № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#n2>

2. Висновок Головного науково-експертного управління від 29.07.2014 на проект Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану та у районі проведення антитерористичної операції URL:http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=4311a&skl=8

PUNISHMENT IN THE DOCTRINE OF CRIMINAL LAW: A COMPARATIVE ASPECT

Didkivska G.V.
professor of departments
criminal justice of the GPU,
Doctor of Law, Professor

Recalling that throughout history millions of children, women and men have been victims of crimes that deeply offend the conscience of humanity, recognizing that crimes against humanity threaten world peace, security and prosperity, recalling the principles of international law enshrined in the UN Charter; also that the prohibition of crimes against humanity is a well-established norm of general international law, reaffirming that crimes against humanity are among the most serious crimes for the international community as a whole and must be prevented under international law, with a view to ending impunity thus promoting the prevention of their commission, taking into account the definition of crimes against humanity set out in Article 7 of the Rome Statute of the International Criminal Court, recalling that it is the duty of each State to exercise its criminal jurisdiction over crimes against humanity, including victims, witnesses and other victims of crimes against people and the right of potential offenders to be treated fairly, given that crimes against humanity should not go unpunished, effective criminal investigations into such crimes should be ensured through national action and enhanced international cooperation, including extradition and mutual legal assistance. [1].

Such legal cooperation between states is quite relevant today, as the question of the type and degree of punishment of those guilty of crimes against peace and security of mankind must be unified at the international level. Unfortunately, the criminal laws of different countries have different approaches to punishment.

For example, in accordance with § 1 of Art. 53 of the Criminal Code of Poland, placed in Chapter VI "Rules of sentencing and criminal measures" the court imposes punishment at its discretion within the limits prescribed by law, noting that its severity does not exceed the degree of guilt, given the degree of public harm, and also taking into account the preventive and educational goals that can be achieved in relation to the convict, and the needs in the field of formation of legal consciousness of society. The Polish Criminal Code also contains a provision according to which if the commission of a crime is punishable by imprisonment for up to five years, the court may impose a fine or restriction of liberty instead of imprisonment, especially if it also applies criminal law West. The Criminal Code of Poland has certain features that regulate cases of sentencing below the limit established by criminal law. For example, § 6 of Art. 60 of the Polish Criminal Code in certain circumstances allows for extraordinary mitigation of punishment if the offense is a serious crime, the court

imposes a penalty of imprisonment of not less than one third of the lower limit of punishment set in the sanction [2]. This article does not state that such a provision does not apply to crimes against the peace and security of mankind.

At the same time, such extraordinary mitigation can be both optional and mandatory under the Polish Criminal Code. In the context of the imposition of a suspended sentence, the Polish Criminal Code contains a provision according to which a court may impose a suspended sentence of up to 5 years' imprisonment on probation for up to 10 years if it finds that despite the fact that the sentence not executed, the guilty person will not commit new crimes [3].

Unlike the Criminal Code of Ukraine, special rules on the procedure for taking into account mitigating or aggravating circumstances are enshrined in the Criminal Code of Turkey. Yes, according to Art. 29 of this Code, if the law provides for an increase or decrease of punishment, the court first determines the punishment without taking into account aggravating or mitigating circumstances, and then increases or decreases the punishment, taking into account mitigating and aggravating circumstances. If there are several aggravating or mitigating circumstances, the increase or decrease of the penalty must first be made in the primary of such circumstances [4].

It should be noted that the sentencing of crimes against peace and security of mankind, certain differences in legal terminology for the definition of these crimes under the laws of foreign countries, the lack of practical application of legal conventions there are problems that need to be addressed immediately. When researching the issue of punishment, there have been several scientific debates stating that according to the latest doctrine, every person who has committed a crime should be prosecuted and punished, but in cases and within the limits provided by law.

Therefore, the issue of ensuring equality between the severity and adequacy of punishment for crimes against peace and security of mankind remains unresolved today. That the type and measure of punishment were appropriate and consistent with the norms of international criminal law. In addition to ensuring such equality, the punishment imposed on a person convicted of crimes against the peace and security of mankind must be fair to society.

References:

1. Prevention and punishment of crimes against humanity. URL: <https://lexinform.com.ua/zakonodavstvo/zapobigannya-ta-pokarannya-zlochyniv-proty-lyudyanosti/>
2. Criminal Code of the Republic of Poland: URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1246817&subID=100110056,100110057#text>
3. Eleonora ZIELINSKA, Celina NOWAK. L'harmonisation des sanctions pénales en Europe. Poland. C. 133–134. URL: <https://halshs.archives->

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА СВОБОДУ СЛОВА ТА КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕСАНКЦІОНОВАНЕ ПОШИРЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ

Дубняк М.В.,

старший викладач кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

К.Ю.Н.

У період здійснення активної фази бойових дій, пов'язаної із збройною агресією російської федерації проти України було внесено зміни до чинного законодавства, для формування правових засобів протидії злочинам проти основ національної безпеки України.

У даній публікації дослідимо конституційне право на свободу слова; підстави для його обмеження; та спробуємо окреслити можливі проблеми у зв'язку із доповненням Кримінального кодексу України статтею 114-2 (про несанкціоноване поширення інформації).

Статтею 34 Конституції України встановлено, що кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Згідно із пояснювальною запискою до законопроекту, яким передбачалось доповнення статтею 114-2 Кримінального кодексу України (реєстр №7189 від 22.03.2022) — необхідність внесення змін до Кримінального кодексу України обумовлена:

- активною фазою збройної агресії.
- здійсненням допомоги ворогу громадянами України через необдумане та небезпечне розповсюдження інформації про направлення, переміщення міжнародної військової допомоги в Україну, а також

інформації про переміщення, рух або розташування Збройних Сил України (далі ЗСУ) чи інших військових формувань України [1].

Дійсно, у перші дні війни через соціальні мережі громадяни України поширювали велику кількість публікацій (фото та відео) пов'язану із переміщенням ЗСУ, і дана інформація була використана ворогом для коригування вогню, зміни місця розташування власних збройних сил, підривів логістичних маршрутів та інше.

Відтак, можна прослідкувати причинно-наслідковий зв'язок між здійсненням публікації у соціальній мережі та наслідками використання цих публікацій ворогом з метою аналізу інформації та використання у тактичних воєнних рішеннях проти національної безпеки України.

Після публікації роз'яснень, на офіційних телеграм каналах, веб-сайтах, органів влади, сповіщення в ефірі інформаційного марафону “Єдині новини” про ризики та негативні наслідки поширення такої інформації, кількість дописів про вибухи та місця їх здійснення зменшилась. При публікації карт почали приховувати назви вулиць, населених пунктів.

Однак, на численні заклики ЗСУ певні особи, причетні до здійснення такої діяльності, продовжили її, що є неприпустимим в умовах продовження збройної агресії та ведення бойових дій. Виникла необхідність встановити справедливе покарання для осіб, які здійснюють навмисне та незаконне розповсюдження інформації про направлення, переміщення міжнародної військової допомоги в Україну, рух або розташування ЗСУ та інших військових формувань.

Даний законопроект № 7189 був спрямований на запобігання вчиненню відповідних злочинів та передбачав відповідне покарання для осіб, які навмисно та незаконно розповсюджують інформацію про направлення, переміщення рух або розташування ЗСУ та міжнародної військової допомоги [1].

Кримінальний кодекс України було доповнено статтею 114-2, проте під час досудового розслідування та правової кваліфікації дій осіб за вказаною статтею КК України у правоохоронних органів виникли певні неузгодженості щодо її точного застосування, а отже виникла необхідність у додатковому законодавчому удосконаленні складів даного кримінального правопорушення.

У зв'язку із цим, на розгляд Верховній Раді України було подано законопроект “Про внесення змін до статті 114-2 Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за несанкціоноване розповсюдження інформації про засоби протидії збройній агресії Російської Федерації (реєстр № 7236 від 31.03.2022).

Законопроектом № 7236 передбачалось:

- уточнення термінів щодо джерел інформації від органів країн-партнерів, а також до правомірних суб'єктів поширення інформації про переміщення, рух або розташування Збройних Сил України, зокрема до переліку додали Міністерство оборони України та інші уповноважені державні органи.

• уточнення кваліфікуючих ознак скоєння данного кримінального правопорушення [2]. (зміст попередньої і нової редакції статті 114-2 КК України наведено у порівняльній таблиці)

Порівняльна таблиця [3]

Редакція статті 114-2 КК України у законопроекті № 7189 від 22.03.2022	Редакція статті 114-2 КК України у законопроекті № 7236 від 31.03.2022
Стаття 114-2. Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану 1. Поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, у тому числі про її переміщення територією України, якщо така інформація не розміщувалася у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України чи Міністерством оборони України або в офіційних джерелах відповідних відомств країн-партнерів, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану, – карається позбавленням волі на строк від трьох до п’яти років. 2. Поширення інформації про переміщення, рух або розташування Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, за можливості їх ідентифікації на місцевості, якщо така інформація не розміщувалася у відкритому доступі	Стаття 114-2. Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану 1. Поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, у тому числі про її переміщення територією України, якщо така інформація не розміщувалася (не поширювалася) у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України, Міністерством оборони України чи Службою безпеки України або в офіційних джерелах країн-партнерів, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану, – карається позбавленням волі на строк від трьох до п’яти років. 2. Поширення інформації про переміщення, рух або розташування Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, за можливості їх ідентифікації на місцевості, якщо така інформація не

Генеральним штабом Збройних Сил України, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану, – карається позбавленням волі на строк від п’яти до восьми років. 3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені за попередньою змовою групою осіб або з корисливих мотивів, або з метою надання такої інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, чи незаконним збройним формуванням, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки, – караються позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років	розміщувалася у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України, Міністерством оборони України або іншими уповноваженими державними органами, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану, – карається позбавленням волі на строк від п’яти до восьми років. 3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені за попередньою змовою групою осіб або з корисливих мотивів, або з метою надання такої інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки, за відсутності ознак державної зради або шпигунства, – караються позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років.
---	--

Не пройшло і місяця з моменту долучення статті 114-2 до Кримінального кодексу України, як виникла необхідність вносити в неї зміни, у зв’язку із проблемами правової кваліфікації дій осіб за вказаною статтею. Можемо припустити, що визначаючи межі “санкціонованого поширення інформації” потрібно передбачати суб’єктів, які це поширення здійснюють без нанесення шкоди інтересам національної безпеки України. Як бачимо з порівняльної таблиці, у першій редакції статті суб’єктами поширення інформації було визначено Генеральний штаб Збройних Сил України чи Міністерство оборони України, а згодом до цього переліку долучили ще і Службу безпеки України.

На цьому, ніби-то простому прикладі, вкотре хочеться загострити увагу на ризиках швидкого прийняття нормативних актів, особливо тих, які встановлюють кримінальну відповідальність. На перший погляд, немає очевидних проблем у розширенні суб’єктного складу в статті 114-2 КК України, щодо органів, які можуть поширювати інформацію про переміщення, рух, розташування ЗСУ. Але, на нашу думку, з точки зору системного правозастосування кримінального законодавства, така поспішна легалізація кримінального правопорушення свідчить про недостатню виваженість

законотворців під час проектування норми кримінального закону. Крім того, Кримінальний кодекс України - нормативний акт, який встановлює кримінальну відповідальність, і стаття 114-2 виділяє категорію даних, які не повинні поширюватись через швидкість настання негативних наслідків для національної безпеки України. Однак, регулюючи питання обмеження свободи слова, підстави та умови його обмеження мають встановлюватись в законі. На нашу думку, це мав би бути нормативний акт, який в загальних рисах регулює відносини щодо створення, збирання і поширення інформації. Можливо, доцільніше було б також доповнити відповідною нормою Закон України “Про інформацію”, наприклад статтю “Особливості поширення інформації в умовах воєнного або надзвичайного стану”. Адже для встановлення відповідальності за “несанкціоноване” поширення інформації, для забезпечення вимог свободи слова в демократичному суспільстві, доцільно визначити підстави для обмеження реалізації цих свобод.

Список використаних джерел

1. Пояснювальна записка до Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому розповсюдженню інформації про направлення, переміщення міжнародної військової допомоги в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших військових формувань України, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану реєстраційний номер № 7189 від 22.03.2022 http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7189&skl=10
2. Пояснювальна записка до проекту Закону про внесення змін до статті 114-2 Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за несанкціоноване розповсюдження інформації про засоби протидії збройній агресії Російської Федерації реєстраційний номер № 7236 від 31.03.2022
3. Порівняльна таблиця до проекту Закону про внесення змін до статті 114-2 Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за несанкціоноване розповсюдження інформації про засоби протидії збройній агресії Російської Федерації реєстр № 7236 від 31.03.2022 http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7236&skl=10

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Єсімов С.С.,

доцент кафедри адміністративного та інформаційного права
Національного університету «Львівська політехніка»,

к.ю.н., доцент

Розширення галузей застосування інформаційних і комунікаційних технологій дозволяє прогнозувати подальше зростання кримінальних правопорушень, появу нових видів і форм кримінальних правопорушень проти інформаційної безпеки України. В умовах воєнного стану значення певних видів інформації набуває значної актуальності, особливо що торкається оборони країни. У даний час відсутня кримінальна політика у сфері протидії кримінальним правопорушенням проти інформаційної безпеки в умовах надзвичайних режимів. У науковій літературі зазначена тема не розкривалася у відкритих джерелах.

Чинне кримінальне законодавство у даному випадку вичерпало свій превентивний і каральний потенціал у цій сфері. Норми кримінального закону створені задля забезпечення інформаційної безпеки, перебувають у різних розділах Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України), позбавлені інституційних зв'язків, мають суттєві юридико-технічні відмінності [1]. Тому навряд чинне законодавство може бути здатним ефективно реагувати на мінливі реалії.

Сьогодні одним із актуальних питань у науці кримінального права є дослідження проблеми кримінально-правової охорони інформаційної безпеки в умовах воєнного стану. У КК України кримінальні правопорушення проти інформаційної безпеки розглядаються у вузькому значенні – лише як кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку (комп'ютерної (цифрової) безпеки. Розуміння кримінального правопорушення проти інформаційної безпеки в сучасних умовах не повинно ґрунтуватися лише на використанні інформаційних технологій у злочинних цілях.

Аналіз норм КК України, положень Стратегії інформаційної безпеки України та Стратегії кібербезпеки України дозволяють зробити висновок, що кібербезпека є складовим технологічним елементом забезпечення інформаційної безпеки, але не єдиним [2; 3].

Доцільно виділити складові поняття інформаційної безпеки як об'єкта кримінально-правової охорони:

- кібербезпека – захист комп'ютерної (цифрової) інформації громадян, юридичних осіб, комп'ютерної (цифрової) інформації державних органів, інфраструктури, які виступають предметом кримінального правопорушення) – технологічна складова;

- захист інформації (у даний час інформації військового призначення), насамперед інформації про персональні дані, державної, комерційної (щодо засобів ведення бою), службової та іншої таємниці, які виступають предметом кримінального правопорушення) – інформаційна складова;

- захист інтересів військовослужбовців, окремих соціальних груп на територіях прилеглих до зони бойових дій, громадських об'єднань, які здійснюють волонтерську діяльність, громадян і суспільства від розповсюдження інформації, поширення якої заборонено законодавчими актами (інформація як засіб вчинення кримінального правопорушення незалежно від форми її подання), – змістовна складова;

- прерогатива держави в особі її органів та посадових осіб щодо захисту національних інтересів від розповсюдження інформації військового призначення.

У зв'язку з цим щодо вирішення завдань кримінального закону, поняття інформаційної безпеки доцільно розглядати у двох аспектах: статичному (захист інформації та інфраструктури, що її підтримує, кібербезпека як технологічна складова інформаційної безпеки), захист інформації обмеженого доступу та поширення, (особливо інформації щодо персональних даних, інформації, яка розкриває плани військового командування – інформаційна складова інформаційної безпеки) та динамічному (захист від негативного впливу інформації, що розповсюджується супротивником).

Під інформаційною безпекою як об'єктом кримінально-правової охорони відповідних суспільних відносин слід розуміти стан захищеності інформації та інфраструктури, що підтримує її, законних інтересів органів військового командування, військовослужбовців, громадських об'єднань волонтерської діяльності, суспільства, держави в інформаційній сфері від зовнішніх і внутрішніх загроз, що забезпечує формування, функціонування та розвиток на благо військової перемоги, громадян, суспільства та держави.

У статичному (предметному) аспекті кримінальні правопорушення проти інформаційної безпеки – це зазіхання, на інформацію, інформаційні системи, електронні комунікації, технічні пристрої, пов'язані з обробкою інформації, які у розглядуваному аспекті виступають як предмет кримінального правопорушення.

При такому підході до кримінальних правопорушень проти інформаційної безпеки доцільно відносити: кримінальні правопорушення, що посягають на цифрову інформацію та її інфраструктуру; кримінальні правопорушення, які зазіхають на інформацію обмеженого доступу.

У динамічному (змістовному) аспекті кримінальне правопорушення проти інформаційної безпеки – це кримінальні правопорушення, пов'язані з публічним поширенням інформації, звернення якої у суспільстві заборонено і яка може завдати шкоди великому числу осіб. На відміну від статичного (предметного) аспекту, віднесення зазначених кримінальних правопорушень до кримінальних правопорушень проти інформаційної безпеки можливе не за основним, а обов'язковим додатковим об'єктом кримінального правопорушення.

Практичне значення такої класифікації полягає у необхідності формування розуміння способів і спрямованості вчинення зазначених кримінальних правопорушень, удосконалення юридичної техніки.

На підставі виділення статичного та динамічного аспектів досліджуваної категорії доцільно визначити поняття кримінальне правопорушення проти інформаційної безпеки – суспільно небезпечне протиправне винне діяння, що безпосередньо зазіхає на інформацію та інфраструктуру, правовий режим інформації, поширення та надання якої обмежено законодавчими актами, пов'язане з поширенням інформації, яка заборонена законодавчими актами.

З метою забезпечення єдиного розуміння родового об'єкта кримінальних правопорушень проти інформаційної безпеки та реалізації положень Стратегії забезпечення державної безпеки України та Стратегії інформаційної безпеки є обґрунтованим визнання видовим об'єктом кримінальних правопорушень, передбачених розділом XVI КК України, суспільних відносин у сфері забезпечення кібербезпеки як стану захищеності інформації у цифровій формі та підтримуючої її інфраструктури від загроз під час використання інформаційних технологій [4].

У зазначених цілях необхідне переосмислення кримінальних правопорушень проти інформаційної безпеки загалом, наповнення їх якісно новим змістом, новелами та складами кримінальних правопорушень, що вже передбачені КК України.

Для усунення теоретичних та практичних протиріч щодо технологічної складової інформаційної безпеки, що має першочергове значення для чинних норм кримінального закону, з урахуванням ролі форми інформації в сучасному суспільстві та побудові цифрової держави, а також віднесення її до системотворчих компонентів, поняття кібербезпеки як окремого об'єкта кримінально-правової охорони, доцільно передбачити у кримінальному законі чітке визначення поняття комп'ютерної (цифрової) інформації як інформації, що зберігається в інформаційній системі, електронно-комунікаційній мережі або на машинних носіях або передається в просторі за допомогою програмно-технічних засобів. У цьому поняття комп'ютерної (цифрової) інформації охоплює поняття комп'ютерної програми. Незалежно від форми подання інформація може мати динамічний характер, коли є невід'ємним елементом певної дії і вже не предметом, а засобом вчинення кримінального

правопорушення.

У статисті можуть порушуватися інтереси власника інформації, у поступовій динаміці – одержувача. У контексті динамічного аспекту кримінальне правопорушення проти інформаційної безпеки (кримінально-правовий захист інформації) поширення окремих видів інформації військового змісту, зокрема у мережі Інтернет, має обґрунтовані передумови криміналізації.

Забезпечення інформаційної безпеки та кібербезпеки засобами кримінального закону є одним з пріоритетних і актуальних завдань для держави, оскільки суспільна небезпека кримінальних правопорушень, що посягають на інформацію військового призначення, полягає в непередбачуваних, часто необоротних наслідках, можливості незаконних дій щодо різних видів інформації, заподіянні шкоди.

З урахуванням розвитку інформаційних технологій на тлі відставання механізмів виявлення, розкриття та попередження кримінальних правопорушень потрібне вироблення ефективного та єдиного підходу до проблеми кримінальних правопорушень проти інформаційної безпеки.

На рівні охоронних правових норм це може виражатися: у вдосконаленні норм національного кримінального та адміністративного законодавства щодо конкретних складів адміністративних та кримінальних правопорушень проти інформаційної безпеки; у встановленні мінімальної кількості технічних термінів та забезпеченні їх точності та однозначності при формулюванні ознак складів кримінальних правопорушень проти інформаційної безпеки з урахуванням розвитку інформаційних технологій та технічних можливостей винних осіб; у закріпленні єдиного універсального переліку кримінальних правопорушень проти інформаційної безпеки.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14/conv>
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки»: Указ Президента України від 28.12.2021 р. № 685/2021. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України»: Указ Президента України від 26.08.2021 р. № 447/2021. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text>
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки»: Указ Президента України від 16.02.2022 р. № 56/2022. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#Text>

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ РАКЕТНОЇ ЗБРОЇ КРАЇНИ-АГРЕСОРА

Кірін Р.С.,

судовий експерт Дніпропетровський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр МВС України,

д.ю.н., доцент

Коротасв В.М.,

директор Дніпропетровського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України,

к.ю.н., доцент, Заслужений юрист України

За даними Пентагону від початку російського вторгнення по Україні було випущено понад 2 тис. ракет. При цьому, Генеральний штаб Збройних сил України назвав головні атакувальні платформи ракетних пусків: - оперативно-тактичний ракетний комплекс «Іскандер»; - тактичний (дивізійний) ракетний комплекс «Точка-У»; - гіперзвуковий авіаційний ракетний комплекс Х-47м2 «Кинджал»; - береговий ракетний комплекс «Бастіон» з надзвуковою універсальною протикорабельною ракетою П-800 «Онікс»/«Яхонт»; - крилаті ракети морського, повітряного та наземного базування (оперативна крилата ракета «Калібр», авіаційна ракета класу «повітря-поверхня» середнього радіусу дії Х-59 «Овід», крилата авіаційна ракета Х-101, Х-555, стратегічна авіаційна крилата ракета Х-55, надзвукова крилата протикорабельна ракета Х-22 «Буря», крилата ракета класу «повітря-поверхня» Х-32) тощо [1].

Прокуратура, Служба безпеки України та Національна поліція щоденно відкривають кримінальні провадження та розпочинають досудові розслідування за фактом ракетних обстрілів окупантами українських міст (ч. 2 ст. 113 «Диверсія», ст. 258 «Терористичний акт», ч. 1 ст. 438 «Порушення законів та звичаїв війни» Кримінального кодексу України). Проводяться невідкладні слідчі дії для фіксування і збору доказів факту агресії РФ.

Відповідно до ст. 84 Кримінального процесуального кодексу України доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Процесуальними джерелами доказів є, серед іншого, й висновки експертів.

Тож, на суб'єктів судово-експертної діяльності (далі – СЕД), встановлених ст. 7 Закону України «Про судову експертизу», покладається важливе завдання із дослідження на основі спеціальних науково-технічних знань об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду.

Як вид судової експертизи, експертиза зброї має достатньо представницьку історію розвитку, так само як і відповідні види експертних спеціальностей. Проте дослідження ракетно-реактивної зброї, яке згідно з Науково-методичними рекомендаціями Міністерства юстиції України (далі – Мін'юст) [2], є підвидом експертизи зброї та слідів її використання, набуло такого статусу лише у 2015 р. [3].

Подальший аналіз нормативно-правового забезпечення СЕД основних її суб'єктів, якими безумовно виступають науково-дослідні установи судових експертиз (далі – НДУСЕ) Мін'юсту та підрозділи Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України (далі – ЕС МВС), засвідчив не тільки наявність певної термінологічної неузгодженості, а й іноді відсутність міжвідомчої уніфікації щодо зазначеного, надзвичайно актуального, для сучасних умов, виду експертного дослідження, а саме:

- 1) «Експертиза зброї та слідів і обставин її використання» є підвидом «Криміналістичної експертизи» [2, п. 1.2.1 Інструкції];
- 2) «Дослідження ракетно-реактивної зброї» є різновидом «Експертизи зброї та слідів її використання» [2, п. 4.1 Науково-методичних рекомендацій];
- 3) у Переліку видів судових експертиз та експертних спеціальностей, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта фахівцям НДУСЕ Мін'юсту [4, додаток 5], такому виду експертизи як «Експертиза зброї» відповідає один з видів експертної спеціальності 3.6 «Дослідження артилерійської та ракетної зброї»;
- 4) у Переліку видів судової експертизи та експертних спеціальностей, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта в ЕС МВС [5, додаток 2], такому виду експертизи як «Експертиза зброї» відповідає один з видів експертної спеціальності 3.5 «Дослідження гранатометів та ствольної артилерійської зброї».

Подібна ситуація не додає сталості судово-експертному законодавству України і тому, по-перше, вимагає більшої однозначності щодо видів судових експертиз і досліджень, як на стадії підготовки експертів так і на стадії проведення та оформлення експертних проваджень. По-друге, *de jure* відсутність серед експертних спеціальностей в системі ЕС МВС дослідження ракетно-реактивної зброї, на нашу думку не є позитивним моментом, адже *de facto* експерти ЕС МВС мають не тільки великий досвід ідентифікації зброї у зоні проведення АТО і ООС, а й продовжують залучатися до подібних досліджень в умовах повномасштабної збройної агресії.

Ще однією проблемою в сфері дослідження ракетної зброї, яка має, перш за все, методологічний характер, вбачається певна складність у розумінні основних завдань дослідження ракетної зброї та орієнтовного переліку вирішуваних питань. Це висновок ґрунтується на наступних положеннях:

- 1) основними завданнями дослідження ракетної зброї є: 1.1)

установлення її належності до ракетної зброї; 1.2) визначення її типу, виду, моделі або зразка (для виробів промислового виробництва), способу виготовлення та придатності для використання за призначенням [2, п. 4.7 Науково-методичних рекомендацій];

2) об'єктами дослідження є: 2.1) протитанкові ракетні комплекси; 2.2) зенітно-ракетні комплекси тощо [2, п. 4.8 Науково-методичних рекомендацій];

3) дослідження ракетної зброї, як правило, потребує проведення комплексної судової експертизи експертною комісією, головою якої призначається особа, атестована як судовий експерт з експертизи зброї та слідів її використання;

4) серед орієнтовного переліку вирішуваних питань наявні такі: 4.1) Чи є наданий об'єкт ракетною зброєю? 4.2) До якого саме типу, зразка, моделі він належить?

Отже, проводячи дослідження ракетної зброї експерт має визначити її тип, вид, модель або зразок. При цьому, останні категорії по відношенню до поняття «ракетна зброя», не завжди знаходять сприйняття не тільки серед експертів зі спеціальними знаннями з різних галузей науки, техніки або з різних напрямів у межах однієї галузі знань, а й, в умовах комплексної судової експертизи, фахівців установ та служб (підрозділів) інших центральних органів виконавчої влади та інших фахівців, що не працюють у НДУСЕ.

При вирішенні даної проблеми, як уявляється, потрібно виходити, по-перше, з наявності у національному законодавстві таких понять як «зброя» [6] та «зброя військового призначення» [7]. По-друге, слід враховувати зміст національного класифікатора України ДК 020:2016 «Єдиний класифікатор предметів постачання» (затверджений наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 20.12.2016 р. № 2095), що ідентичний Багатомовному класифікатору предметів постачання НАТО (NATO Multilingual Supply Classification Handbook, ACodP-2), який у свою чергу відповідає Федеральній системі класифікації постачання США (Federal Supply Classification System, FSC). По-третє, пропонується розглянути Кодові позначення НАТО (NATO reporting names), що використовуються для умовного позначення та класифікації виробів ракетної техніки виробництва держав ймовірного супротивника, а також класифікації ракетної зброї, впроваджені провідними аерокосмічними та оборонними корпораціями.

Список використаних джерел

1. Чи закінчуються ракети у Путіна і як довго триватиме ракетний терор проти українських міст? URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/zvidki-rosiya-puskaye-raketi-i-koli-zakinchitsya-viyna-novini-ukrajini-50241777.html> (дата звернення 16.05.2022)

2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових

експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 р. № 1950/5). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення 16.05.2022)

3. Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 : наказ Міністерства юстиції України від 27.07.2015 р. № 1350/5 // Офіційний вісник України від 31.07.2015 — 2015 р., № 58, ст. 1921.

4. Про затвердження Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів : наказ Міністерства юстиції України від 03.03.2015 № 301/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#Text> (дата звернення 16.05.2022)

5. Про затвердження Положення про Експертно-кваліфікаційну комісію МВС та порядок проведення атестації судових експертів Експертної служби МВС : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 21.09.2020 р. № 675 // Офіційний вісник України від 22.01.2021 — 2021 р., № 5, ст. 293.

6. Про затвердження Інструкції про застосування зброї, бойової техніки, озброєння кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу під час охорони державного кордону та виключної (морської) економічної зони України : наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України від 21.10.2003 р. № 200 // Офіційний вісник України від 07.11.2003 — 2003 р., № 43, ст. 2287.

7. Про затвердження Порядку розроблення, освоєння та випуску нових видів продукції оборонного призначення, а також припинення випуску існуючих видів такої продукції : постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 234 // Офіційний вісник України від 06.04.2021 — 2021 р., № 26, ст. 1275.

ПОСИЛЕННЯ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА ЯК ЗАХІД ПОПЕРЕДЖЕННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ковальчук Алла

Начальник відділу дослідження проблем
протидії кіберзлочинності та загрозам
інформаційної безпеці МНДЦ при РНБО,
д.ю.н., доцент

15 березня набув чинності Закон України від 03.03.2022 р. № 2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність», яким в Україні передбачається кримінальна відповідальність за вчинення низки діянь, що сприяють збройній агресії на території України. Кримінальний кодекс України доповнений статтею 111¹ Колабораційна діяльність: «Публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України» [1;2]. Злочини проти основ національної безпеки України є найбільш небезпечними посяганнями на суспільні відносини, які забезпечують державну безпеку, обороноздатність, незалежність держави.

Разом з тим, кожен громадянин України нині перебуває у надзвичайно складних психологічних умовах, подекуди відірваний від джерел офіційної інформації, або стає ціллю для інформаційних-психологічних атак як самого ворога, так і його прибічників. Громадяни, що виїхали за межі України теж потребують захисту, про це зазначається у «Керівництві з питань міжнародного захисту біженців і створення державних систем притулку», що опубліковані 2017 році у якому зверталась увага на такий вид недопустимих дій як примусового вербування біженців, яке здійснювалось терористичними організаціями. Фактично, ситуація яка склалася вказує на необхідності єднання громадян й держави у питаннях забезпечення безпеки. Відсутність згуртованості суспільства і держави, байдужість до питань забезпечення безпеки як окремої людини, так і збоку громадянина, щодо забезпечення національної безпеки, стали передумовою виникнення нових видів злочинів. Національна безпека забезпечується згуртованістю суспільства, довіри яка виникає між кожним громадянином і державою і знаходить свій вираз у формі державно-приватного партнерства. До початку воєнних дій в Україні

спостерігався незадовільний стан державно-приватного партнерства у сфері забезпечення безпеки й протидії злочинності. Традиційно громадяни із недовірою ставляться до працівників правоохоронних органів. Частково такому стану справ посприяв той факт, що в Україні за довгі роки її перебування у складі СРСР, де за напями забезпечення безпеки, включаючи правоохоронний, відповідала держава, у якої була монополія на застосування сили і репресії. Відповідно така система сформувала хибний стереотип щодо традиційного покладання відповідальності за результати забезпечення безпеки й протидії злочинності виключно на правоохоронні органи. Сфера безпеки ще достатньо нова для використання у моделях державно-приватного партнерства, але має значний потенціал та можливості для вирішення завдань забезпечення безпеки й протидії злочинності, що посягають на національну безпеку. Сучасний стан налагодження державно-приватного партнерства характеризується підвищенням рівня соціальної відповідальності громадян. Перший заступник Міністра МВС Євгеній Єнін у своєму інтерв'ю зазначив, що значну роль у затриманні ворожих диверсійно-розвідувальних груп (далі – ДРГ) відіграють громадяни, які вчасно повідомляють у поліцію про підозрілих осіб. Перший заступник міністра висловив вдячність усім небайдужим громадянам, які повідомляли на гарячу лінію Нацполіції України про підозрілих осіб [3]. Це дало свій позитивний результат у попередженні вчинення злочинів.

Забезпечення безпеки є обов'язком держави, справою усього українського народу. Такий злочин як колабораційна діяльність, потребує «публічності» і протидіяти йому має громадськість. У США та Великій Британії частина відповідальності за забезпечення безпеки й протидії злочинності покладається на суспільство і місцеві громади. Громадяни в цих державах на добровільних засадах беруть активну участь у діяльності щодо скорочення злочинності й підвищення безпеки за місцем свого проживання. Зарубіжна практика профілактики злочинності показує, що залучення громадян до цієї сфери дозволяє державі заощаджувати значний розмір бюджетних коштів.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність. Закон України № 2108-IX від 03.03.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text>
2. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

3. Значну роль у затриманні ворожих ДРГ відіграють громадяни, які вчасно повідомляють у поліцію про підозрілих осіб, - Євгеній Єнін. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/news/znacnu-rol-u-zatrimanni-vorozix-drg-vidigrayut-gromadyani-yaki-vcasno-povidomlyayut-u-policiyu-pro-pidozrilix-osib-jevgenii-jenin>

4. Покарання за зраду. Якою є відповідальність за колабораційну діяльність // Юридична газета. 13.04.2022 року. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/pokarannya-za-zradu-yakoyu-e-vidpovidalnist-za-kolaboraciynu-diyalnist.html>

ОСОБЛИВОСТІ ВНЕСЕННЯ ВІДОМОСТЕЙ ДО ЄДИНОГО РЕЄСТРУ ДОСУДОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Маринич Ю.В.,

відділ проблем кримінального права, кримінології та судустрою
Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України
аспірант

Оголошення воєнного стану є одним із поворотних моментів не лише для суспільного життя, але й для правового регулювання суспільних відносин всередині країни.

Зміст та форма кримінального провадження в умовах воєнного стану повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, зазначеним у частині першій цієї статті, з урахуванням особливостей здійснення кримінального провадження, визначених розділом IX-1 Кримінального процесуального кодексу України [1].

Одним із головних питань є початок досудового розслідування, а саме можливість реалізації передбаченої законом процедури фіксації початку досудового розслідування.

Факт фіксації початку досудового розслідування є надзвичайно важливим для подальшого здійснення слідчих дій та заходів забезпечення кримінального провадження, оскільки відсутність внесення даних до ЄРДР унеможливорює проведення вказаних дій. Зокрема, згідно із загальними правилами застосування заходів забезпечення кримінального провадження, передбаченими ст. 132 КПК України, до клопотання слідчого, дізнавача, прокурора про застосування, зміну або скасування заходу забезпечення кримінального провадження додається витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання [1].

За загальними правилами, передбаченими Кримінальним процесуальним кодексом України досудове розслідування розпочинається з моменту внесення

відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ч. 2 ст. 214 КПК України). Слідчий, дізнавач, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань (ч. 1 ст. 214 КПК України). Здійснення досудового розслідування, крім випадків, передбачених ч. 3 ст. 214 КПК України, до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом. У невідкладних випадках до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути проведений огляд місця події (відомості вносяться невідкладно після завершення огляду (ч. 3 ст. 214 КПК України) [1].

Однак, в умовах воєнного стану вимагають новацій у здійсненні досудового розслідування. Результатом цього став Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 14 квітня 2022 року № 2201-IX, який врегулював низку проблемних питань, які постають перед досудовим слідством під час воєнного стану [2].

Одним із складних питань з яким стикнулися правники України стала відсутність доступу до баз даних, що стало превентивною дією щодо незаконного доступу та збору персональної інформації. З метою попередження ускладнення роботи досудового слідства та для належного правового регулювання внесення даних до ЄРДР, п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України встановлено правила внесення відомостей до ЄРДР, якщо відсутня технічна можливість доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань - рішення про початок досудового розслідування приймає дізнавач, слідчий, прокурор, про що виноситься відповідна постанова, яка повинна містити відомості, передбачені частиною п'ятою статті 214 цього Кодексу. У невідкладних випадках до винесення дізнавачем, слідчим, прокурором постанови про початок досудового розслідування може бути проведений огляд місця події (постанова приймається невідкладно після завершення огляду). Відомості, що підлягають внесенню до Єдиного реєстру досудових розслідувань, вносяться до нього за першої можливості, а процесуальні дії під час кримінального провадження фіксуються у відповідних процесуальних документах, а також за допомогою технічних засобів фіксування кримінального провадження, крім випадків, якщо фіксування за допомогою технічних засобів неможливе з технічних причин. За відсутності можливості складання процесуальних документів про хід і

результати проведення слідчих (розшукових) дій чи інших процесуальних дій фіксація здійснюється доступними технічними засобами з подальшим складенням відповідного протоколу не пізніше сімдесяти двох годин з моменту завершення таких слідчих (розшукових) дій чи відповідних процесуальних дій [2].

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України : від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/ru/4651-17> (дата звернення 15.05.2022).
2. Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 14 квітня 2022 року № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text> (дата звернення 15.05.2022).

ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ НА МІСЦІ ПОДІЇ

Перетятко С.А.,

аспірант кафедри кримінального процесу та
криміналістики факультету № 1 ІПФПНП
Львівського державного університету внутрішніх справ

Дотримання правил огляду зброї, боєприпасів, вибухових речовин та пристроїв при проведенні слідчих (розшукових) дій, тобто в момент їх безпосереднього виявлення і фіксації, істотно впливає на якість доказової інформації.

Слід вказати на особливу природу даних предметів озброєння – їх підвищену небезпеку, як для безпосередніх учасників слідчої (розшукової) дії, так і для інших осіб. В окремих випадках слідчі і оперативні працівники в складі слідчо-оперативної групи формально дотримуються вимог щодо безпечного поводження з вогнепальною зброєю та боєприпасами до неї, а також неналежним чином організують роботу щодо захисту життя і здоров'я учасників огляду.

Огляд зброї необхідно проводити в гумових рукавичках дуже обережно, виключаючи мимовільний постріл і знищення на поверхні слідів пальців, а також уникнення залишення слідів своїх пальців. Ретельний огляд зброї здійснюється над чистим білим аркушем паперу або поліетиленовою плівкою. Зброєю рекомендується брати за такі місця, де виявлення відбитків пальців

малоймовірне (кути рукояток, спускову скобу та ін.).

При безпосередньому огляді зброї потрібно дотримуватися певних заходів безпеки: не торкатися спускового гачка, тримати зброю стволом вгору, не кидати на підлогу. При первинному огляді зброї не припустимо її неповне (а тим більше повне) розбирання, стрільба з неї (в тому числі, стрілянина «вхолосту»), чистка ствола. Розрядження зброї, яка оглядається, можливе лише після виявлення на її поверхні та фіксації слідів рук, мікрОВОЛОКОН тощо [1, с. 129]. З метою безпеки після зовнішнього огляду зброю необхідно перевірити на зарядженість, при наявності патрона в стволі або патроннику розрядити, з витяганням магазину і тільки після цього оглядати канал ствола, для чого потрібно відвести затвор розрядженої зброї в крайнє заднє положення. Потім слід оглянути канал з боку дульного зрізу. У повністю розрядженій зброї оглядається канал ствола, при цьому огляд каналу на просвіт повинен проводитися над аркушем чистого паперу під кутом 45 градусів щоб уникнути втрати мікрочастинок з каналу ствола, після чого поверхня аркуша повинна бути оглянута з метою виявлення зазначених мікрочастинок.

У протоколі огляду має бути зафіксовано: місце виявлення зброї; на якому боці вона лежить; яке розташування осі ствола; вид зброї (пістолет, автомат тощо), її система, модель і калібр; видимі зовнішні дефекти (вм'ятини, тріщини, погнутості; ознаки ремонту зброї; сліди папілярних візерунків, крові, волосся, мозкової речовини, кіптяви та інших речовин на поверхні зброї; положення курка (спущений, на бойовому або запобіжному взводі); позначення (найменування, заводський порядковий номер, рік випуску, заводські або фірмові знаки заводу-виробника тощо); наявність (відсутність) патрона в патроннику; наявність (відсутність) патронів у магазині (у разі їх наявності вказується їх кількість, маркувальні позначення, а також ознаки осічок на патронах); кількість і напрямок нарізів у каналі ствола; стан каналу ствола (наявність мастила, іржі, порохового нагару, незгорілих або напівзгорілих порошинок, сторонніх часток тощо); наявність запаху згорілого пороху; наявність або відсутність на патроні слідів рук, а потім детально зафіксувати всі зовнішні ознаки патрона, кулі, гільзи: форму, колір металу, розміри, маркувальні позначення.

У разі виявлення ушкоджень на вогнепальній зброї, встановлюють і описують в протоколі огляду: її місце розташування (відстань до двох постійних орієнтирів), вид (вм'ятина, наскрізний отвір), форму, розміри, особливості країв (рівні, з надривами тощо), напрямок кульового каналу. Зброя оглядається також для фіксації маркувальних позначень, установлення наявності будь-яких ушкоджень, відсутності частин та ін. При цьому слід звернути увагу на ідентичність заводського порядкового номера на різних деталях конкретного екземпляра зброї.

В результаті огляду в протоколі відображаються такі відомості:

положення виду озброєння на місці виявлення; вид зброї, її система, модель, зразок, калібр і номер зброї, а також номери окремих частин; положення затвора; положення курка (на бойовому або запобіжному взводі, в опущеному стані); положення магазину (чи досланий він); перебування патрона або гільзи в патроннику (в коморі барабана); кількість патронів у магазині; наявність або відсутність запаху порохових газів у каналі ствола; наявність нагару на стінках каналу ствола; конструктивні особливості ствола; характерні індивідуальні ознаки даного екземпляра зброї; наявність слідів рук, сторонніх речовин або частинок (мікрооб'єктів) на поверхні зброї, їх локалізація.

Після закінчення огляду здійснюється детальна фотозйомка зброї, магазину і патронів. Перед упаковуванням вогнепальної зброї слід ще раз переконатися, що вона (кожен її екземпляр) не заряджена. У випадку, якщо в патроннику знаходиться патрон і його неможливо витягти між бійком і капсулем або між курком та ударником (залежно від виду зброї), потрібно розмістити прокладку зі шкіри або іншого еластичного матеріалу достатньої товщини, після чого плавно спустити курок і ввімкнути запобіжник [2, с. 194-195]. Зброя в неповністю розрядженому вигляді (із запобіжними прокладками на деталях ударно-спускового механізму) також відразу упаковується для направлення на судово-балістичну експертизу. Після огляду зброї ствол закривається паперовим ковпачком, який кріпиться до ствола клейкою стрічкою. Упаковується зброя таким чином, щоб при транспортуванні не пошкодити наявні на ній сліди.

Для запобігання випадання з каналу ствола незгорілих порошинок, а також потрапляння до нього сторонніх предметів або речовин, дульний зріз ствола потрібно обернути аркушем білого чистого паперу, обв'язавши його навколо ствола ниткою. Одиночні екземпляри зброї слід упаковувати в щільний папір, краї якого заклеїти, опечатати та зробити на поверхні пояснювальний запис щодо місця та дати виявлення зброї, її марки та моделі, заводського порядкового номера тощо та проставити підписи слідчого, понятих і спеціаліста. Якщо в ході огляду на поверхні зброї виявлено сліди папілярних узорів, то її потрібно упаковувати в картонний або дерев'яний ящик, закріпивши так, щоб не пошкодити ці сліди. Магазили та патрони, виявлені разом зі зброєю, упаковуються аналогічним чином. Якщо зброя в схованці на момент виявлення знаходилася в таких ящиках, потрібно вивчити та зафіксувати зміст наявного на них маркування, а також оглянути їх внутрішні та зовнішні поверхні на предмет виявлення слідів рук, нашарувань ґрунту, мастила, мікрОВОЛОКОН тощо [3, с. 195].

Необхідним є вжиття заходів щодо виявлення на поверхні слідів боєприпасів, мікрочасток тощо. Після цього в протоколі огляду зазначається стан поверхні гранати: колір; наявність, форма та розміри вм'ятин, подряпин, слідів корозії, сторонніх нашарувань тощо; наявність та зміст маркувальних

позначень; чи був укрупнений у різьбове з'єднання запал, чи замість нього знаходилася пластмасова заглушка тощо. Так, наприклад, на ручній гранаті Ф-1 на її боковій поверхні зазначається номер партії і шифр заводу-виробника. На донній частині – індекс виробу, шифр вибухової речовини, рік спорядження та номер заводу, на якому було споряджено гранату. При огляді запалу відзначається його форма, розміри, наявність чеки, маркувальних позначень, які проставляються на скобі фарбою (номер партії) і клеймуванням (номер заводу-виготовлювача, рік виготовлення, тип запалу) [2, с. 196].

Насамкінець зазначимо, що огляд вогнепальної зброї, вибухових пристроїв та боеприпасів на місці їх виявлення має здійснюватися не лише під час такої слідчої (розшукової) дії, як огляд місця події, а й під час обшуку з дотриманням відповідних заходів безпеки та залученням спеціаліста-баліста й спеціаліста-вибухотехніка (залежно від обставин кримінального провадження).

Список використаних джерел

1. Попов А.И. Справочник следователя. Осмотр места происшествия. М.: ЦОКР МВД России, 2010. 304 с.
2. Коваленко В.В. Організація й тактика огляду вогнепальної зброї та боеприпасів на місці їх виявлення. *Вісник Луганського державного ун-ту внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2017. № 1(77). С. 189–197.

СУТНІСТЬ ОБ'ЄКТІВ НЕІДЕНТИФІКАЦІЙНИХ БАЛІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Самойленко І.М.,

здобувач кафедри кримінального процесу та криміналістики
Університету державної фіскальної служби України

Об'єкти судово-балістичної експертизи здебільшого пов'язані з пострілом чи його можливістю. Коло цих об'єктів дуже різноманітне. До нього відносяться: вогнепальна зброя, її частини, приладдя та заготовки; стріляючі пристрої (будівельно-монтажні, стартові пістолети), а також пневматична та газова зброя; боеприпаси та патрони до вогнепальної зброї та інших стріляючих пристроїв, окремі елементи патронів; зразки для порівняльного дослідження, одержані в результаті експертного експерименту; матеріали, інструменти та механізми, що використовуються для виготовлення зброї, боеприпасів та їх компонентів, а також спорядження боеприпасів; вистрілені кулі та стріляні гільзи, сліди застосування вогнепальної зброї на різних об'єктах; процесуальні документи, що містяться у матеріалах кримінального провадження (протоколи

огляду місця події, фотознімки, креслення та схеми); матеріальна обстановка місця події.

Специфіка об'єктів ситуаційної судової експертизи дозволяє розмежувати цілі вирішуваного експертного завдання. У зв'язку з цим цілком правомірне твердження О.В. Мікляєвої, яка виділяла в ситуаційному дослідженні об'єкт, що реконструюється, яким є ситуація конкретної події, і реконструюючий об'єкт – обставини події, відображені в матеріалах кримінального провадження. Так, при встановленні можливості здійснення пострілу в конкретній ситуації об'єктом, що реконструюється, є конкретна ситуація на місці події в момент здійснення пострілу, а реконструюючими – обставини пострілу, встановлені в ході огляду місця події, в результаті судово-балістичних та судово-медичних експертиз (вид, модель зброї, напрямок, відстань пострілу тощо) [1, с. 58-60].

У доктрині висловлюються різні погляди на систему та перелік об'єктів судово-балістичної експертизи. При цьому в рамках досліджуваного завдання цікавий генезис наукових уявлень, використовувані прийоми систематизації. Зокрема, Є.М. Тихонов обмежується їх звичайним перерахуванням об'єктів судово-балістичного експертного дослідження, відносячи до них: вогнепальну зброю, її частини, деталі та приладдя; патрони та їх елементи; матеріали, інструменти та інші засоби виготовлення зброї чи патронів та його спорядження; вогнепальні ушкодження та відкладення продуктів пострілу на перешкодах, зброї та стріляючому; фактичні дані про обставини виготовлення та застосування зброї та патронів, їх зберігання, носіння та ін.; висновки експертів, додатки до протоколів слідчих дій; піротехнічні засоби, патрони до них та їх елементи, пневматична зброя та снаряди до неї тощо [2, с. 9].

Зазначений перелік об'єктів судово-балістичної експертизи слід визнати далеко не безперечними, таким, що потребує уточнення змісту та наведених у ньому видів зброї та інших об'єктів, які зустрічаються в експертній практиці. Частково необхідність такого коригування можна віднести на рахунок розвитку вітчизняного законодавства в галузі регулювання обігу зброї.

Необхідно також взяти до уваги розвиток стрілецької зброї, розробку нових моделей і навіть видів конструктивно подібних до зброї виробів небойового призначення, що також потребує серйозного осмислення проблеми об'єктів. Вітчизняні науковці (П.Д. Біленчук, А.В. Кофанов, О.Ф. Сулява) вказують на тотожність об'єктів судової балістики та об'єктів судово-балістичної експертизи, тобто це насамперед, вогнепальна зброя, набої та їх елементи, а також сліди їх застосування. Однак для вчинення злочинів використовується не тільки вогнепальна зброя, але і різні піротехнічні засоби, які діють за принципом використання енергії порохових газів або вибухових речовин, що ініціюють (стартові, газові, будівельно-монтажні, шумові та сигнальні пістолети й револьвери), пістолети і рушниці для підводного полювання, пневматична, спортивна зброя (гвинтівки і пістолети), а також набої

і снаряди до них, що хоча і не належать до категорії вогнепальної зброї або бойових припасів, але мають багато загального, тому досліджуються в межах судово-балістичної експертизи [3, с. 41].

Розглядаючи інші сторони об'єктів судово-балістичної експертизи, необхідно сказати, що вони також є матеріальними або опосередковано матеріалізованими джерелами інформації. А сутність інформації, яку вони містять, безпосередньо стосується завдань, що вирішуються експертизою, тобто криміналістично значущою. Крім того, не всяка річ або предмет може бути зарахована до об'єктів судово-балістичної експертизи. Вони повинні отримати відповідне процесуальне оформлення та надані на дослідження. З огляду на те, що судово-балістичні експертні дослідження проводяться в рамках кримінального або адміністративного провадження, саме зазначеними галузями права визначається сфера процесуального оформлення таких об'єктів.

Наше бачення об'єктів судово-балістичної експертизи співпадає з позицією І.В. Латишова з означеного питання, як оформлених процесуальним чином та/або використовуваних для вирішення експертних завдань матеріальних або опосередковано матеріалізованих джерел інформації (виробів, матеріальних слідів-відображень, документів), що містять криміналістично значущу інформацію про стрілецьку, газову ствольну зброю, конструктивно подібні небойового призначення, патрони до них, сліди дії названих видів зброї та виробів небойового призначення [4, с. 19].

Систематизуючи об'єкти неідентифікаційних судово-балістичних досліджень, основний акцент зробимо на класифікації об'єктів за формою їхньої об'єктивації, що, насамперед, важливо з процесуальної точки зору. Такі об'єкти пропонуємо поділяти на такі групи: 1) предмети (вироби): стрілецька зброя (вогнепальна, вогнепальна обмеженого ураження, пневматичне на різних стадіях технологічної готовності, їх деталі, механізми та пристосування); газова ствольна зброя та її деталі, механізми та пристрої; – вироби виробничого та господарсько-побутового призначення, зовні подібні до стрілецької зброї та/або які використовують у роботі її конструктивні принципи дії, а також їх деталі, механізми та пристрої (конструктивно подібні до зброї вироби небойового призначення); патрони до зброї, конструктивно подібні до зброї виробів небойового призначення; приладдя стрілецької, газової ствольної зброї, конструктивно подібних до зброї виробів небойового призначення, інструменти для догляду за ними, спорядження патронів, матеріали та інструменти для виробництва стрілецької зброї та патронів); 2) матеріальні сліди-відображення: сліди дії стрілецької та газової ствольної зброї, конструктивно подібні до них виробів небойового призначення (сліди деталей зброї на патронах, кулях, гільзах, вогнепальні пошкодження зі слідами близького пострілу та ін.); 3) процесуальні документи та офіційні інформаційні ресурси: процесуальні документи (протоколи огляду місця події, фототаблиці до них, висновки

експерта, показання свідків, потерпілих тощо), що містять необхідну для вирішення експертних завдань інформацію про факти застосування зброї при вчиненні злочинів, правопорушень, сліди дії зброї та ін.; офіційні інформаційні ресурси, що використовуються для вирішення завдань судово-балістичної експертизи (довідники, ДСТУ на зброю та патрони, натурні колекції, електронні банки даних на стрілецьку зброю, патрони та ін.).

Загалом науковий аналіз точок зору щодо змісту та переліку об'єктів діагностичних та ситуаційних балістичних досліджень дає змогу дати визначення об'єктів неідентифікаційних досліджень, що проводяться в рамках судової балістичної експертизи, а також сформулювати їх перелік.

Об'єкти неідентифікаційних балістичних досліджень – це процесуально оформлені та/або використовувані для вирішення ситуаційних, діагностичних, та/або класифікаційних експертних завдань (визначення сутності, стану, властивостей та відносин об'єктів) матеріальні або матеріалізовані джерела інформації (вироби, матеріальні сліди-відображення, документи), що виражають криміналістично значущу інформацію про стрілецьку, газову ствольну зброю, конструктивно подібні до неї вироби небойового призначення, патрони до них, сліди дії названих видів зброї та виробів небойового призначення.

На наше переконання, конкретними (індивідуально визначеними) об'єктами неідентифікаційних балістичних досліджень є речові докази (вогнепальна зброя або схожі на неї предмети; патрони та елементи їх спорядження, виявлені на місці події або вилучені у підозрюваного, інші учасники події; предмети обстановки місця події, предмети одягу учасників подій та ін.); матеріали кримінального провадження (протоколи слідчих (розшукових) дій), зразки для порівняльного дослідження, матеріали та висновки раніше проведених судово-медичних та криміналістичних (автотехнічних, трасологічних, балістичних, вибухотехнічних та інших) експертиз, зразки, копії та моделі слідів; живі особи – фактичні учасники подій, що вивчаються, і статисти, які залучаються для реконструкції обставин, що мають значення для ситуаційного аналізу. Крім матеріальних носіїв інформації про факти та події об'єктами даної експертизи є обставини та умови події, проте більшість цих об'єктів є об'єктами існуючих, загальноновизнаних судових експертиз.

Список використаних джерел

1. Микляева О.В. Криминалистическая диагностика промежуточных огнестрельных повреждений, образованных выстрелами из нарезного оружия: дис. ... канд. юрид. наук: М., 2000. 156 с.
2. Тихонов Е. И. Судебно-баллистическая экспертиза: Учебное пособие. Барнаул: Алтайский государственный университет, 1991. 198 с.

3. Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Сулява О.Ф. Балістика: криміналістичне вогнестрільне зброезнавство. підручник для вузі Київ: BeeZone, 2003. 384 с.

4. Латышов И.В. Оружие, патроны и следы их действия как объекты диагностических судебно-баллистических экспертных исследований (теоретические и прикладные аспекты): монография. М.: Юрлитинформ, 2015. 304 с.

СТ. 114-2 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ - НЕОБХІДНІСТЬ ЧИ ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ СЛОВА?

Самчинська О.А.,

аспірант, викладач кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

24 лютого 2022 року у зв'язку з повномасштабним вторгненням країни-агресора на територію України, Указом Президента України № 64/2022[1] був введений режим воєнного стану - особливий правовий режим, який, з метою відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, передбачає тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина[2].

Під час дії даного режиму було прийнято низку нормативно-правових актів, які хоча й були спрямовані в першу чергу на захист національних інтересів та забезпечення безпеки населення, проте так чи інакше обмежували різного роду права людини. Одним із таких документів є Закон № 2160-IX від 24 березня 2022 року, відповідно до якого, Кримінальний кодекс України було доповнено статтею 114-2, яка встановила відповідальність за несанкціоноване поширення інформації про направлення й переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану[3].

Ці зміни викликали неоднозначну реакцію суспільства, адже поширення інформації є однією із складових права на свободу слова, встановленого ст. 34 Конституції України, а тому такі нововведення почали сприйматися як порушення даного права. Проте, чи дійсно це так однозначно?

Дана робота присвячена встановленню необхідності в сучасних умовах криміналізації діяння, визначеного статтею 114-2 Кримінального кодексу України, та співвідношення норми, передбаченої цією статтею, з конституційним правом людини на вільне вираження поглядів та переконань.

Перш за все, варто зазначити, що після Другої світової війни, право на власні переконання та свободу їх вираження визнано одним із фундаментальних прав людини та було закріплене у низці міжнародних нормативно-правових актів, зокрема Загальній декларації прав людини (ст. 19), Конвенції про захист прав та основоположних свобод (ст. 10), Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (ст. 19) та навіть в Конвенції про захист прав дитини (ст. 13).

Свобода слова справедливо може вважатися однією із передумов реалізації більшості конституційних прав людини та громадянина. До того ж цей інститут є невід'ємною складовою й принципом демократичного режиму та важливим інструментом громадського контролю.

Проте, незважаючи на значну роль, яку відіграє свобода вираження поглядів для розвитку суспільства і держави, не можна ігнорувати той факт, що в цифрову епоху інформація є не лише суспільним благом та цінністю, а й «зброєю масового враження».

Як наслідок, практично кожне сучасне збройне протистояння не обмежується лише традиційним полем бою. Сьогодні війни відбуваються відразу на декількох фронтах, серед яких інформаційний займає далеко не останнє, а в деяких випадках навіть перше місце. Як наслідок, інформаційний простір став плацдармом для просування «потрібних» наративів, шляхом пропаганди та дезінформації, та набув широкого використання в розвідувальних та контррозвідувальних цілях.

Розвідувальна діяльність, результати якої безпосередньо впливають на ефективне проведення військових операцій, в свою чергу включає в себе збір даних не лише з «закритих», а й відкритих ресурсів, серед яких особливе місце займають засоби масової інформації, соціальні мережі та месенджери. Саме останні (відкриті ресурси), в період активного розвитку інформаційного суспільства, яке характеризується широким спектром можливостей для реалізації свободи слова та підвищеним бажанням людей «ділитися сенсаційними новинами», становить особливу цікавість для ворога. Це зумовлює виникнення нагальної необхідності запровадження правових механізмів врегулювання зазначеної частини інформаційного простору.

Зрозуміло, що в воєнний період заходи впорядкування відносин у даній сфері можуть, а в деяких випадках навіть повинні, включати обмеження інформаційної діяльності. Адже незважаючи на важливість норми, закріпленій в ст. 34 Основного Закону, не можна ігнорувати й його інші положення, зокрема ст. 3, яка визначає людину, її життя і здоров'я та головне безпеку найвищою соціальною цінністю та ст. 17, яка наголошує, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу[4].

Враховуючи зазначене, не важливо, який рівень демократії встановлений та панує в державі, в період активної фази збройного конфлікту, обмеження інформаційної діяльності, яка становить або потенційно може становити загрозу національній чи громадській безпеці, територіальній цілісності або ж незалежності, якою беззаперечно є поширення інформації, передбаченої диспозицією ст. 114-2 Кримінального кодексу України, може вважатися не лише доцільним, а й необхідним заходом.

Для того, щоб зробити висновок, чи можна вважати запровадження даної норми порушенням права на свободу слова, необхідно детально розглянути, що воно собою являє. Адже порушенням права можуть вважатися не будь-які, а лише ті обмеження, які не передбачені чинним законодавством.

За своєю сутністю, як і практично усі інші права, право на вільне вираження своїх поглядів та переконань не є абсолютним, а тому, у передбачених законом випадках, може бути обмежено і не лише в період дії воєнного стану. Ця можливість закріплена як в національному законодавстві, зокрема ч. 2 ст. 34 Конституції України та ч. 2 ст. 6 Закону України «Про інформацію»[5], так й передбачена практично усіма міжнародно-правовими документами, перелік яких був наведений вище.

Так, ч. 2 ст. 34 Конституції України встановлює, що здійснення права вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку.

На практиці, для унеможливлення зловживання даним механізмом, законне обмеження свободи слова можливе лише за одночасного існування трьох чинників:

- наявність чіткої, закріпленої законодавством підстави та можливості такого обмеження;
- мета такого обмеження повинна бути спрямована на захист законних прав та інтересів особи або для охорони державної безпеки та громадського порядку;
- такі обмеження повинні бути необхідними та пропорційними меті, що переслідується.

Якщо розглядати перший критерій, то як було зазначено вище, можливість такого обмеження визначена низкою національних нормативно правових актів, зокрема Конституцією України, Законом України «Про інформацію», Законом України «Про правовий режим воєнного стану» та Указом Президента «Про введення воєнного стану в Україні».

Таке обмеження спрямоване на забезпечення національної безпеки держави та безпеки її громадян, а тому другий пункт також виконано.

Щодо третього критерію, в умовах, коли на території держави ведуться активні бойові дії, несанкціоноване поширення інформації про переміщення

зброї та бойових припасів, а також про рух та розміщення Збройних Сил України, не просто може вплинути на ефективність конкретної військової операції, а й призвести до завдання шкоди життю та здоров'ю людей, територіальній цілісності, незалежності та суверенітету нашої держави. А тому запровадження кримінальної відповідальності у даному випадку відповідає визначеній меті та є необхідним заходом.

Тобто, у випадку запровадження цих змін, можемо констатувати наявність усіх трьох необхідних критеріїв, а тому таке обмеження є законним.

Крім того, варто відзначити, що диспозицією чітко визначено, що неправомірним є не будь-яке, а лише несанкціоноване поширення інформації, що дозволяє здійснювати таку діяльність після оприлюднення переліченої інформації в офіційних джерелах, а гіпотезою встановлено спеціальні умови застосування цієї норми – період дії режиму воєнного або надзвичайного стану.

Підсумовуючи зазначене вище, можна зробити наступні висновки:

- криміналізація діяння, передбаченого ст.114-2 Кримінального кодексу України в даних умовах є повністю обґрунтованою та необхідною;
- дана норма не порушує право на свободу слова, а є його законним обмеженням.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 (редакція 22 квітня 2022 р.) / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2>(дата звернення: 18.05.2022).

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII (редакція 27 квітня 2022 р.) / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 18.05.2022).

3. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану: Закон України від 24.03.2022 р. № 2160-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2160-20#Text> (дата звернення: 18.05.2022).

4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (редакція 01 січня 2020 р.) / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 18.05.2022).

Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII (редакція 01 січня 2022 р.) / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 18.05.2022).

STATE POLICY TO PREVENT TAX CRIME DURING MARTIAL LAW

Topchiy V.V.
Professor of the Department of Criminal Justice, DPU,
Doctor of Law, Professor,
Honored Lawyer of Ukraine

The current stage of development of the state policy of criminal liability for non-payment of payments to the budget of Ukraine is associated with the adoption of the Criminal Code of Ukraine in 2001, as well as the adoption of the Tax Code of Ukraine in 2010. Although, it should be noted, the state policy on liability for non-payment of taxes, fees and other payments has developed at different times. In particular, liability for non-payment of taxes was established earlier than for non-payment of other payments, and was directly related to the formation of the first tax system of ancient Russia, which existed before the adoption of Christianity. According to this system, everyone under the rule of the prince was obliged to pay to the tax what he could [1,2].

But today we can see a slightly different approach of the state leadership to tax policy. The Committee on Finance, Tax and Customs Policy approved a new revised bill to support citizens and businesses in Ukraine during martial law. This was announced by the chairman of the parliamentary committee.

It should be noted that such drastic changes in taxation during martial law create some difficulties for effective prevention, as it is necessary to quickly reorient measures to prevent tax crime in the light of changes in legislation.

The draft law provides for the possibility for individuals and enterprises with a turnover of up to 10 billion hryvnias to pay a single turnover tax of 2% according to the rules established for the 3rd group of single tax payers, ie with exemption from income tax, value added tax and other payments. In addition, restrictions on the number of employees and activities are removed for such enterprises (with the exception of activities related to excisable goods and gambling). For natural persons-entrepreneurs of the 1st and 2nd groups the payment of the single tax is voluntary.

As we can see, conditions must be created for clear financial reporting, which is not always possible during martial law.

In addition, the peculiarities of accrual of certain taxes and fees in martial law, in particular the single social contribution, land fees, environmental tax. For example, entrepreneurs who have lost warehouses, production facilities or shops as a result of hostilities will not pay value added tax on destroyed goods. This was stated by the First Deputy Chairman of the Verkhovna Rada Committee on Finance, Tax and Customs Policy Yaroslav Zheleznyak. Value added tax will also not have to be paid on goods transferred for defense purposes. It will be possible to include in the tax

credit from this tax the amounts for which tax invoices have not been registered yet, but the necessary primary documents are available. Such invoices will have to be registered within six months of the cessation of martial law. Given these features of taxation require law enforcement officers to develop new approaches in developing new methods of preventing tax crime.

It is worth noting that the value added tax was reduced from 20% to 7% and exemption from excise duty on fuel, consumers were released from liability to the creditor for late performance of obligations under the consumer loan agreement, limited monthly remuneration of civil servants to ten minimum wages (from January 1, 2022, this amount is 65,000 hryvnias), exempt from taxation and assistance to victims of military aggression.

All these changes in the financial sphere point to the need to ensure the training of law enforcement officers in terms of professionalism in the financial sphere as a whole.

In his speech, the high-ranking official stressed that "the only exception is violations during the sale of excisable products, as we have already faced abuses, including the sale of fuel due to high excitement," as entrepreneurs are exempt from sanctions for violating the law.

Also, the changes affected preferential taxation. Tax benefits are provided, for example, for landowners. From March 2022 until the end of the year, they are exempt from payment for land located in combat areas in accordance with the list of the Cabinet of Ministers, and until the end of 2023 - from the minimum fee for land [3].

The next thing to pay attention to during the proceedings is that during the martial law, as well as for three months after its end, no administrative or criminal liability is applied for failure to submit or late submission of reports. In case of financial liability for violation of tax legislation, accrual of fines and penalties, it is necessary to take into account the provisions of paragraph 112.8.9. § 112.8 of Article 118 of the TCU, which defines force majeure as a circumstance that exempts the taxpayer from financial liability. As you can see, the fine for late submission of tax returns during martial law will also not be applied [2].

References

1. Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine of 05.04.2001 p. № 5460-VI (5460-17). URL: <http://zakon1>.

2. Tax Code of Ukraine: Law of Ukraine of 02.12.2010 p. № 2755-VI. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>. rada.gov.ua

ОЦІНКА ВІЙНОЮ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ СТАНУ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Фурашев В.М.,

доцент кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського
к.т.н, с.н.с, доцент

Як ні парадоксально, але військова агресія РФ проти України пришвидшила процес розуміння в українському суспільстві ролі та місця інформаційної безпеки у сучасності та її правового забезпечення.

Законодавство України в інформаційній сфері забороняє або обмежує збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію, зокрема, наступної спрямованості:

- конфіденційну інформацію про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та захисту прав людини;
- ліквідації незалежності України;
- зміни конституційного ладу насильницьким шляхом;
- порушення суверенітету і територіальної цілісності держави;
- підриву безпеки держави;
- незаконного захоплення державної влади;
- пропаганди війни;
- насильства;
- жорстокості;
- вчинення терористичних актів;
- розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі;
- розповсюдження порнографії;
- підлив суспільної моралі;
- підбурювання до правопорушень;
- втручання в особисте життя громадян;
- посягання (приниження) на честь і гідність громадян;
- надання оцінки щодо винуватості осіб у здійсненні злочину;
- вказівки на особу, яка ніби скоїла злочин до рішення суду;
- розкриття тактики і методики розслідування;
- пропаганди винятковості, зверхності або неповноцінності осіб за ознаками їх релігійних переконань, ідеології, належності до тієї чи іншої нації або раси, фізичного або майнового стану, соціального походження та ін.

Таким чином, можемо констатувати, що об'єкти здійснення правоохоронної діяльності в інформаційній сфері окреслена. Після цього, одразу, постає питання наявності відповідної бази правового реагування на ці

правопорушення, тобто, наявності чітких показників правового реагування складових системи правоохоронної діяльності у інформаційній сфері по кожному зазначеному об'єкту правопорушення.

Коли ми подивимося та проаналізуємо положення Адміністративного та Кримінального кодексів України, то побачимо відсутність державної реакції на досить велику кількість вище означених об'єктів правопорушень і це, незважаючи на чисельні наукові дослідження та пропозиції, вважалось нормальним явищем. Прощі кажучи, правоохоронна діяльність в інформаційній сфері дуже обмежений, а, практично, була відсутній.

Воєнний стан та реальні події, які притаманні будь-якій воєнній агресії, війні, показали всі ці «прогалини».

Необхідно відмітити досить швидку реакцію системи державного управління та наукового середовища на встановлення нових або уточнення вже сталих правовідносин та усунення найбільше значимих, на даний період, правопорушень в інформаційній сфері. За період з початку воєнного стану до наступного часу було прийнято низку законів України, зокрема:

«Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 03.03.2022 № 2108 з введенням поняття «колабораційна діяльність» (ст. 111¹) та наданням тлумачень понять «публічний» та «заходи політичного характеру»;

«Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» від 03.03.2022 № 2113 з уточненням сутності поняття «державна зрада» (ст. 111);

«Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції» від 03.03.2022 № **2110** з уточненням редакції ст. 161 «Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками» та доповнення розділу XIX «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)» 2-ма новими статтями – ст. 435⁻¹. «Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю» та ст. 436⁻². «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників»;

«Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану» від 24.03.2022 № 2160;

- з доповненням розділу особливої частини «Злочини проти основ національної безпеки України» доповнити статтею 114² «Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану»;

- «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану» від 24.03.2022 № 2149-IX

- з уточненням редакції ст. 236, зокрема, нової редакції частини першої статті;

- «Про внесення змін до статті 114-² Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за несанкціоноване розповсюдження інформації про засоби протидії збройній агресії Російської Федерації» від 01.04.2022 № 2178-IX новою редакцією абзацу перший частини третьої статті 114²;

Підсумовуючи можна відмітити наступне:

Як ми бачимо, що значна кількість зазначених вище потенційних правопорушень «отримали» законодавчі механізми їх запобігання та усунення. Але це лише початок, та й то фрагментарний, «наведення ладу» в інформаційній сфері. Необхідно переходити до системної, науково обґрунтованої роботи по аналізу суспільних відносин в інформаційній сфері та встановленням правовідносин з використанням засобів моделювання/прогнозуванням ефективності та наслідків їх встановлення, а також забезпечення реального дотримання встановлених правовідносин.

Війни, воєнні агресії та конфлікти рано чи пізно завершуються а життя продовжується. Людство вже обрало шлях подальшого свого розвитку – шлях побудови та розвитку постіндустріального суспільства. Вірність твердження, що індустріальне суспільство «вичерпує» свої можливості та вірність обраного шляху підтвердили події та процеси, які відбувалися та продовжують відбуватися під час війни, яку розв'язала РФ проти України.

Війна РФ проти України наочно продемонструвала роль та місце інформації у системі забезпечення життєдіяльності сучасного суспільства, в тому числі і захисту держави, громадян. Сучасні війни це - боротьба наукових та технічних та технологічних досягнень, знань та умінь, в тому числі і у військової сфері.

Постіндустріальне суспільство буде базуватися, в тому числі, на розумному використанні інформації, нарощуванні та ефективності використання інформаційних ресурсів. Тобто, роль інформації, буде однією з домінуючий, а, відповідно, роль засобів та механізмів захисту інформації,

реального забезпеченні інформаційної безпеки також буде однією з головних. Це –об’єктивна реальність сьогодення, та – прогнозна на майбутнє.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ АЛІМЕНТІВ НА УТРИМАННЯ ДИТИНИ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Чохрій В.С.,

аспірантка кафедри цивільного права та процесу
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

Проблема сплати аліментів у період воєнного стану є досить гострим питанням. Батьки, які проживають окремо від своїх дітей, зобов’язані їх утримувати, але, на жаль, не завжди виконують свої обов’язки. Кожна дитина у світі потребує підтримки з боку своїх батьків, адже це є її правом, яке забезпечується великою кількістю нормативно-правових актів як на національному, так і на міжнародному рівнях. І навіть війна не може стати причиною того, щоб батьки нехтували сплатою аліментів для своїх дітей. Зазначимо, що кожен із батьків має обов’язок утримувати свою дитину до повноліття. Обов’язок не лише моральний, а й правовий. За його порушення національне законодавство передбачає різні види відповідальності – від цивільно-правової до адміністративної, і навіть кримінальної.

Із введенням воєнного стану в Україні 24 лютого 2022 року багато сфер життєдіяльності зазнали змін, адже мало не щодня приймаються нові нормативно-правові акти, запроваджуються спеціальні процедури та змінюються поточні процеси [1]. Це створило певні труднощі у виконанні рішень судів та в роботі виконавчих служб та зумовило внесення змін у чинне законодавство України. Своєю чергою, 15 березня 2022 року Верховною Радою України прийнято Закон України Про внесення зміни до розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження». Такі доповнення передбачають, неможливість стягнення за виконавчими документами коштів із заробітної плати, пенсії, стипендії та інших доходів боржника. Держава фактично надала додаткові гарантії для осіб, які є боржниками у виконавчих провадженнях. Відповідно до внесених змін, забороняється відкриття виконавчих проваджень та вжиття заходів примусового виконання рішень на території адміністративно-територіальних одиниць, які тимчасово окуповані внаслідок військової агресії Російської Федерації (далі – РФ), у період такої окупації. Водночас вказані тимчасові законодавчі зміни не поширюються на платників аліментів [2]. Тобто воєнний стан не звільняє від

обов'язку повноцінно виконувати рішення суду про сплату аліментів. Зрозуміло, що у цей складний час для держави і для громадян, саме діти, як соціально незахищена категорія, потребують належного утримання батьками не менше, ніж у мирний час.

Окремо варто відзначити, що запровадження воєнного стану не встановлює будь-яких заборон для нарахування пені за прострочення сплати аліментів. Фактично, платники аліментів повинні належним чином виконувати покладені на них обов'язки зі сплати аліментів, а їх невиконання, навіть у воєнний час, не звільняє їх від відповідальності. Беручи до уваги те, що виникають проблеми із роботою реєстрів, із внутрішнім переміщенням осіб із регіону постійного місця проживання в інший регіон, неможливістю стягнути кошти у примусовому порядку через воєнні дії на окупованих територіях та низки інших причин – кожен злісний неплатник аліментів рано чи пізно буде притягнутий до відповідальності за несплату аліментів. Так, і в мирний час, і у воєнний, відповідно до ст. 196 Сімейного кодексу України (далі – СК України) при несвоєчасній оплаті аліментів у платника виникає заборгованість, на яку нараховується неустойка (пеня) у розмірі 1% від суми несплачених аліментів за кожен день прострочення від дня прострочення сплати аліментів до дня їх повного погашення або до дня ухвалення судом рішення про стягнення пені, але не більше 100% заборгованості [3]. Водночас розмір неустойки може бути зменшений судом із урахуванням матеріального та сімейного стану платника аліментів.

Також варто зауважити, що відповідно до ст. 195 СК України заборгованість за аліментами платника аліментів, який не працював на час виникнення заборгованості або є фізичною особою – підприємцем і перебуває на спрощеній системі оподаткування, визначається, виходячи із середньої заробітної плати працівника для даної місцевості [3]. Треба пам'ятати, що пеня як вид відповідальності не стягується з боржника автоматично. Для цього стягувачу необхідно отримати рішення суду про стягнення пені. Після набрання таким рішенням законної сили його виконання може бути здійснено в загальному порядку [4]. Зрозуміло, що сьогодні в окремих регіонах отримати рішення суду про стягнення пені фактично неможливо, однак варто пам'ятати, що це право зберігається за отримувачем аліментів і у воєнний час.

Отже, переважна більшість дій, що стосуються аліментних зобов'язань, мають виконуватись без будь-яких змін і в умовах воєнного стану. Та все ж є певні особливості, які поширюються на цю категорію правовідносин. Так, забороняється відкриття виконавчих проваджень та примусове виконання рішень на тимчасово окупованих РФ територіях України, крім частини Донецької та Луганської областей, які мають відповідний статус з 2014 року. Відповідно до Закону України від 21 квітня 2022 року «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово

окупованій території України» справи, що перебувають у провадженні судів, розташованих на тимчасово окупованих територіях, розгляд яких не закінчено ухваленням судового рішення, передаються іншим судам відповідно до встановленої законом підсудності, з урахуванням положень ч. 7 ст. 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», протягом двадцяти робочих днів з дня встановлення такої підсудності або в інший розумний строк [5]. Зазначимо, що сьогодні наявна загроза отримання такого статусу й частинами інших областей нашої країни, що захоплені військами окупанта після 24 лютого 2022 року (зокрема, частково Херсонська та Запорізька області), однак віримо в те, що ЗСУ якнайшвидше витіснять ворога з території України.

Щодо відповідальності за ухилення від сплати аліментів, то крім стягнення пені наразі продовжують діяти всі ті заходи, що існували до введення воєнного стану в Україні, а саме:

1) встановлення спеціальних обмежень у випадках, якщо розмір заборгованості по сплаті аліментів перевищує чотири місяці (три місяці для батьків важко хворої дитини або дитини з інвалідністю), встановлення можливості накладення обмежень на неплатників аліментів щодо: виїзду за межі України; керування транспортними засобами; користування зброєю; полювання [4]. Також, боржник не може впливати на рішення про тимчасовий виїзд дитини за межі України. Тобто, той із батьків, з ким проживає дитина, самостійно вирішує питання тимчасового виїзду такої дитини за межі України;

2) притягнення до адміністративної відповідальності за несплату аліментів на утримання дитини, одного з подружжя, батьків або інших членів сім'ї, що призвела до виникнення заборгованості, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання, – тягне за собою виконання суспільно корисних робіт на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин. Повторне протягом року вчинення такого правопорушення тягне за собою виконання суспільно корисних робіт на строк від двохсот сорока до трьохсот шістдесяти годин (ст. 183-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення) [6];

3) притягнення до кримінальної відповідальності за злісне ухилення від сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання дітей, а також злісне ухилення батьків від утримання неповнолітніх або непрацездатних дітей, що перебувають на їх утриманні, – карається громадськими роботами на строк від вісімдесяти до ста двадцяти годин або арештом на строк до трьох місяців, або обмеженням волі на строк до двох років. Те саме діяння, вчинене особою, раніше судимою за кримінальне правопорушення, передбачене статтею 164 Кримінального кодексу України, – карається громадськими роботами на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин або арештом на строк від трьох до шести місяців, або обмеженням волі на строк від двох до трьох років [7].

Крім того, законодавством передбачено й інші «стимулюючі» заходи для тих, хто тривалий час не платить аліменти. До прикладу, накладення на боржника додаткового штрафу при заборгованості понад один рік. Причому розмір штрафу збільшується (20%–30%–50%) в міру накопичення заборгованості (1–2–3 роки) [4].

Висновки. Узагальнюючи, зазначимо, що національним законодавством встановлено численні заходи, які застосовуються до неплатників аліментів для примусового виконання ними свого обов'язку. Усі ці заходи однаково діють як у мирний час, так і протягом воєнного стану. Отже, ті платники аліментів, що ухиляються від сплати аліментів, можуть бути притягнуті до відповідальності за такі неправомірні діяння й у воєнний стан. Зрештою, крім усіх правових механізмів та принципів, закріплених у законодавстві, кожен із батьків має перед своєю дитиною етичний і моральний обов'язок щодо її належного виховання й утримання.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
2. Про внесення зміни до розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження»: Закон України від 15.03.2022 р. № 2129-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2129-20#Text>.
3. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
4. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06. 2016 р. № 1404-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>.
5. Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України: Закон України від 21.04.2022 р. № 2217-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2217-20#Text>.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 грудня 1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
7. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

ПРАВО НА СВОБОДУ СЛОВА В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Гончаренко Л.В.,

студент групи ДСП-зп11

Науковий керівник: Мисливий В.А.,

професор кафедри інформаційного, господарського
та інформаційного права ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського
д.ю.н., професор

Як зазначали дослідники, в останні роки спостерігалась небезпечна тенденція перегляду національних кордонів поза нормами міжнародного права, де застосування сили і погрози силою повернулися до практики міжнародних відносин, у тому числі в Європі [1, с.6].

Свідченням реалізації цієї тенденції і стало повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну як беззаперечний факт порушення суверенітету та територіальної цілісності України. Зокрема це призвело до необхідності запровадження на території України правового режиму воєнного стану [2] та оперативного підходу до внесення змін до законодавчої бази держави. Надзвичайно важливим стало своєчасне доповнення Кримінального кодексу України статтею 114² щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про засоби протидії збройній агресії Російської Федерації, розділ I Особливої частини якого доповнено статтею 114² згідно із Законом № 2160-IX від 24.03.2022; із змінами, внесеними згідно із Законом № 2178-IX від 01.04.2022 [3].

Щоб однозначно вирішити питання щодо того, чи не є порушенням конституційного права на свободу слова доповнення Кримінального кодексу України названою вище статтею 114², прочитаємо статтю 34 Конституції України: «Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку...» [4].

Таким чином, згідно з частинами першою, другою статті 34 Конституції України кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Цим конституційним положенням відповідають приписи Цивільного кодексу України, якими встановлено, що фізична особа має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію (абзац перший частини першої статті 302) [5].

Таке конституційне та законодавче регулювання права особи узгоджується із Міжнародним пактом про громадянські і політичні права 1966 року, яким визначено, що кожна людина має право на вільне вираження свого погляду; це право включає свободу шукати, одержувати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї, незалежно від державних кордонів, усно, письмово чи за допомогою друку або художніх форм вираження чи іншими способами на свій вибір (пункт 2 статті 19).

Разом з тим відповідно до частини третьої статті 34 Конституції України здійснення прав на вільне збирання, зберігання, використання і поширення інформації може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Таке конституційне обмеження прав особи збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію узгоджується з положеннями пункту 2 статті 29 Загальної декларації прав людини 1948 року, в яких зазначено, що при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві [6].

Таким чином, Конституцією України визначено вичерпний перелік підстав, за наявності яких законами України може передбачатися обмеження прав особи на вільне збирання, зберігання, використання і поширення інформації, оскільки реалізація цих прав не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб (абзац другий статті 5 Закону № 2657) [7].

Список використаних джерел

1. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: монографія / В. О. Антонов; наук. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ: Талком, 2017. 576 с.

[URL: http://idpnan.org.ua/files/antonov-v.o.-konstitutsiyno-pravovi-zasadi-natsionalnoyi-bezpeki-ukrayini-_d_.pdf. Дата звернення 11.05.2022].

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 18.05.2022).

3. Кримінальний Кодекс України [URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 11.05.2022)].
4. Конституція України
URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii#:~:text> (дата звернення 11.05.2022)].
5. Цивільний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 18.05.2022)].
6. Щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України. URL: <https://cedem.org.ua/library/shhodo-ofitsijnogo-tlumachennya-polozhen-chastyn-pershoyi-drugoyi-statti-32-chastyn-drugoyi-tretoy-statti-34-konstytutsiyi-ukrayiny/> (дата з звернення 11.05.2022)].
7. Про інформацію: Закон України від 02.10.92 № 2658-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення 18.05.2022)].

ПРАВО НА СВОБОДУ СЛОВА: ІНФОРМАЦІЯ ЯК ЗБРОЯ, В БОРІТБІ З АГРЕСОРОМ

Ігнатенко І.В.,
студентка III курсу, групи ДСП-зп11
ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського
Науковий керівник: Мисливий В.А.,
Професор кафедри інформаційного,
господарського та адміністративного права ФСП
КПІ ім. Ігоря Сікорського
д.ю.н., професор

Свобода слова – це базове, фундаментальне поняття для країн з демократичним політичним режимом. Вона є певним запобіжником від зловживання владою та розвитку авторитаризму. Закономірно, що відсутність реальної свободи слова: для громадян, різні форми цензури, в тому числі втручання в діяльність ЗМІ є безумовною ознакою, що держава, в якій можливі такі порушення не належить ні до демократичних, ні до правових.

Введення воєнного стану в Україні має наслідком впровадження іншого порядку життя держави і членів суспільства. Запровадження режиму воєнного стану встановлює особливий порядок реалізації прав та свобод громадян, з урахуванням фактичних обставин воєнного конфлікту, військової агресії, війни. Саме військова агресія Російської Федерації проти України стала причиною внесення змін до чинного Кримінального кодексу України. Ці зміни спрямовані

на посилення захисту України, збереження її суверенітету, територіальної цілісності, утвердження незалежності, забезпечення інформаційної безпеки, обороноздатності, а також на активну та безпечну співпрацю з міжнародними партнерами у сфері оборони. Зокрема, йдеться про Розділ I «Злочини проти основ національної безпеки», який доповнено статтею 114-2 Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух переміщення ЗСУ чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного чи надзвичайного стану. [4]

Даний кримінальний злочин за своїм родовим об'єктом охоплює: суспільні відносини в сфері забезпечення обороноздатності, інформаційної безпеки, як складової частини національної безпеки. Безпосереднім об'єктом посягання є: інформація.

Об'єктивна сторона: полягає в несанкціонованому розголошенні інформації (тобто без отримання дозволу на це від уповноважених осіб), яка становить інтерес для країни агресора (конкретний перелік відомостей містить диспозиція статті), може бути використана проти ЗСУ та інших утворених відповідно до законів України збройних формувань у час воєнного стану або надзвичайного стану.

Суб'єктивна сторона: може бути як прямий умисел так і не прямий. ч.3 ст.114-2 ККУ передбачає корисливий мотив, як кваліфікуючу ознаку.

Суб'єкт: загальний, фізична осудна особа, віком 16 років.

Склад злочину: формально-матеріальний. Відповідальність настає після розголошення, незалежно від наслідків для кваліфікації за ч. 1 та ч.2 ст.114-2, ч.3 цієї статті має матеріальний склад, адже визначає відповідальність за діяння визначені в ч.1 та ч.2 за ознакою настання тяжких наслідків. В той же час є розмежування, щодо відсутності ознак державної зради чи шпигунства.

Україна є учасником Ради Європи та ратифікувала Європейську Конвенцію з прав людини і основоположних свобод. Цей важливий міжнародний акт, є стандартом гарантування прав людини. Проаналізувавши правові положення ст. 10 ЄКПЛ та судову практику ЄСПЛ ми зможемо визначити де знаходиться баланс інтересів держави і особи. Розмежувати реалізацію її права на свободу слова та інтереси національної безпеки. Об'єктивні права, які визначені в ст.10 ЄКПЛ передбачають: право дотримуватись своїх поглядів; одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Слід відзначити, що право на свободу слова не є абсолютним. Зокрема, в ч.2 ст.10 визначено такі умови:

-Обмеження встановлені законом.

1) В Україні право на свободу слова є конституційно гарантованим. Положення ст. 34 Основного закону визначає: кожному гарантується право на свободу думки і слова на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Однак,

«...обмеження прав особи збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію визначені Конституцією України узгоджуються з положеннями пункту 2 статті 29 Загальної декларації прав людини 1948 року, в яких зазначено, що при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві. [3] [5]

2) Ст.64 Конституції України визначає: В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Водночас 2ч. ст.64 містить і перелік, які права й свободи не підлягають обмеженню.[1] На цю ж статтю Конституції України посилається законодавець в ст. 20 ЗУ «Про правовий режим воєнного стану». [6]

- вводиться лише для досягнення легітимної мети.

Ч.3 ст.34 ККУ визначає випадки обмеження цього права. Офіційне тлумачення в цих положень міститься в Рішенні Конституційного Суду України: *«...здійснення прав на вільне збирання, зберігання, використання і поширення інформації може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя. [5]*

- бути необхідним в демократичному суспільстві. Цей критерій можна пояснити через такі елементи:

1. *Має бути суспільна необхідність, врахування поточної ситуації, контексту подій;* Контекст впровадження ст. 114-2 Збройна повномасштабна агресія Російської Федерації проти України, активне використання агресором можливостей телекомунікаційних систем, які використовують громадяни. Часто не усвідомлюючи суспільно-небезпечні наслідки оприлюднення інформації, яка становить інтерес для ворога.

2. *Обмеження має бути пропорційним до законної мети;*

Інформація не забороняється для оприлюднення взагалі, а встановлюється належний порядок її поширення для легітимної мети: інформування населення. Після публікації у відкритих джерелах визначеним колом суб'єктів: Генеральним штабом Збройних Сил України, Міністерством оборони України,

Головним управлінням розвідки Міністерства оборони України чи Службою безпеки України або в офіційних джерелах країн-партнерів.

3. *Мотиви застосування обмеження мають бути достатніми і вмотивованими.* Впровадження ст.114-2 ККУ стало відповіддю на серію випадків, коли представники медіа, в тому числі іноземні журналісти, громадяни України маючи на меті отримати сенсаційну інформацію, і першим її оприлюднити, публікували інформацію, яка сприяла злочинній діяльності Російської Федерації на території України. Для врегулювання професійної діяльності журналістів в час воєнного стану Головнокомандувач ЗСУ видав Наказ №73 «Про організацію взаємодії між ЗСУ іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану». Цей документ створює належний порядок роботи ЗМІ з урахуванням реальних обставин.[8]

На жаль, військова агресія Російської Федерації проти України не є унікальним явищем. Питання обмеження права на свободу слова в специфічних умовах військового конфлікту поставало вже багаторазово. Свою позицію Європейський суд з прав людини вже висловлював в рішеннях щодо порушення ст.10 ЄКПЛ в час військових конфліктів, аналізуючи його на предмет законності, легітимності мети впровадження та необхідності в демократичному суспільстві. Переважна більшість позицій озвучені ЄСПЛ в контексті вірмено-азербайджанського конфлікту щодо Нагірного Карабаху («Фатулаєв проти Азербайджану») та російсько-чеченського конфлікту («Стомахін проти Росії», «Дмітрієвський проти Росії»), Турецько-Курдського конфлікту («Зана проти Туреччини», «Сюрєк проти Туреччини», «Ердогду та Інсе проти Туреччини», «Сенер проти Туреччини»).

Саме у справі «Сенер проти Туреччини» Суд висловив думку... *«Преса не повинна переступати меж, встановлених, зокрема для захисту життєво необхідних державних інтересів, на неї покладається обов'язок поширювати інформацію та ідеї політичних проблем, включно зі спірними питаннями, а громадськість має право отримувати інформацію. Суд підкреслив обов'язки і відповідальність, якими супроводжується здійснення права на свободу вираження поглядів співробітниками редакцій ЗМІ, мають особливе значення в напружених і конфліктних ситуаціях».* [7, с. 39]

В підсумку варто зазначити, що доповнення Кримінального кодексу України статтею 114-2 є своєчасним. Відповідає критеріям, які визначені Загальною декларацією прав людини та Європейською конвенцією з прав людини та основоположних свобод, також базується та жодним чином не суперечить принципу свободи слова, що закріплені в Конституції України. Навпаки підкреслює необхідність усвідомлення причин та наслідків розголошення певних відомостей, поєднання суспільного та державного

інтересу в сфері реалізації інформаційної політики держави, її вплив на обороноздатність та національну безпеку.

Список використаних джерел

1. Конституція України Конституція України. Відомості Верховної Ради України від 23.07.1996 — 1996 р., № 30, стаття 141
2. Європейська конвенція прав людини та основоположних свобод. Офіційний вісник України від 16.04.1998 — 1998 р., № 13, / № 32 від 23.08.2006 /, с.27 http://www.echr.coe.int/Documents/convention_ukr.pdf
3. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. Офіційний вісник України від 15.12.2008 — 2008 р., № 93, с. 89, ст. 3103, код акта 45085/2008
4. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print>
5. Рішення Конституційного Суду № 2-рп/2012 від 20.01.2012 Вісник Конституційного Суду України від 2012 — 2012 р., № 2, с. 14
6. Закон України Про правовий режим воєнного стану. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст.250
7. Свобода слова в умовах збройного конфлікту. Огляд практики Європейського суду з прав людини/ Бурмагін О.О., Опришко Л.В., Опришко Д.І., - Київ: ГО «Платформа прав людини», 2019.- 112 с.
8. Наказ Головнокомандувача ЗСУ №73 «Про організацію взаємодії між ЗСУ іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану.
https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/nakaz_73_050322.pdf

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОСОБНИЦТВО ДЕРЖАВІ-АГРЕСОРУ

Криворучко К.А.,

студент 3-го курсу ХТФ КПІ ім. Ігоря Сікорського

Тихонюк О.В.,

викладач кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

Пособник — це людина, яка своїми вчинками допомагає країні-агресору. Така особа може передавати інформацію про пересування військової техніки ЗСУ, пересилати відповідні дані про місце розташування військової та цивільної інфраструктури, збирати мітинги із закликами, щодо неправдивої

інформації, а також яка переховує особу, яка вчинила кримінальне правопорушення.

У разі виявлення таких дій особа несе кримінальну відповідальність за свої вчинки. 14 квітня 2022 року Верховною Радою України прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» № 2198-IX, який набрав чинності 23.04.2022 р. Згідно ст. 111-2 КК України «пособництво державі агресору Умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору (пособництво), збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора, вчинені громадянином України, іноземцем чи особою без громадянства, за винятком громадян держави-агресора, з метою завдання шкоди Україні шляхом: реалізації чи підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; добровільного збору, підготовки та/або передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора - караються позбавленням волі на строк від десяти до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої» [1].

З 24.04.2022 по 25.05.2022 Держбюро України розслідує 38 злочинів щодо допомоги країні-агресору українськими чиновниками та правоохоронцями. Також правоохоронці виявляють представників місцевого самоврядування, які активно підтримують та пропагують російську агресію. Ці особи покарані відповідно Кримінального кодексу України – державна зрада.

З початку повномасштабного вторгнення росії в Україну таких випадків з кожным днем збільшується. Із заяви Офісу Генерального Прокурора відомо що депутату сільради на Харківщині повідомлено про підозру у пособництві державі-агресору.

За процесуального керівництва Харківської обласної прокуратури депутату Вільхівської сільської ради Харківського району повідомлено про підозру за фактом пособництва державі-агресору (ч. 2 ст. 111-2 КК України). За даними слідства, діючий депутат та секретар сільради у тимчасово окупованому російськими військовими с. Кутузівка активно співпрацювала з агресором. Використовуючи свою посаду, вона надала доступ військовим РФ до житлових приміщень будівлі управління державного підприємства, забезпечувала окупантів житлом, яке належить місцевим мешканцям. Також підозрювана доводила до населення вказівки від представників країни-агресора, зокрема щодо обов'язкового носіння білих пов'язок. 7 травня 2022 року депутата затримано в порядку ст. 208 КПК України. Наразі вирішується питання щодо

обрання їй запобіжного заходу. Досудове розслідування у кримінальному провадженні здійснюють слідчі Управління СБУ в Харківській області [2].

Ще один випадок із підозрою та у результаті із затриманням зрадника стався в Житомирській області. За словами Віктора Гунько, заступника начальника відділу Головного слідчого управління НПУ – «Поліцейські Головного слідчого управління, Департаменту карного розшуку, спільно з УСБУ за процесуального керівництва Офісу Генерального прокурора викрили зловмисника, який під час окупації російськими військами Бучанського району Київської області співпрацював з ворогом. 35-ти річний мешканець села Луб'янка Бучанського району Київської області, після захоплення населено пункту, російськими військами почав працювати з військовослужбовцями росії. Особа вказувала загарбникам про місця проживання військовослужбовців, які приймали з 2014 року участь в АТО на території Луганської та Донецької областях, також вказував маршрути просування російської військової техніки по Бучанському району. В ході проведення обшуків у підозрюваного було виявлено речові докази, які підтверджують факти вчинення ним державної зради. Виявлено засоби зв'язку, видані загарбниками, військова форма та карти, на яких були відображені об'єкти на території міста Києва та Київської області. В результаті особу було заарештовано та засуджено, вирок - тримання під вартою до 15 років або довічне ув'язнення» [3]. В більшості випадків ці всі особи за кошти продають всю цінну інформацію ворогу.

В наведених нами прикладах щодо пособництва країні-агресору окремими громадянами все більш-менш зрозуміло. Але не зрозуміло, як реагувати на дії української влади щодо надання наказів з розмінування адміністративних кордонів на півночі та на півдні країни, прикриваючись «індустрією гостинності». Це небажання українських можновладців «зазирнути у завтрашній день» дозволило рашистському війську безперешкодно опинитись на святій українській землі і, з-поміж іншого, спокійно вивозити, наприклад, з Херсонщини сільгосптехніку, зерно, овочі «борщового набору», насіння соняшника, кукурудзу до окупованого Криму, а потім – «на росію». Як запитував класик літератури країни – агресора «Хто в цьому винен і що з цим робити»? Це також пособництво чи ...? Як бачимо, питань більше, ніж відповідей ...

Список використаних джерел

1. Поради юриста. Інформаційно-правовий портал. URL: <https://porady.org.ua/posobnytstvo-derzhavi-ahresoru-do-12-rokiv-pozbavlennya-voli-z-konfiskatsiyeyu-mayna>

2. Офіс Генерального Прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/deputatu-silradi-na-xarkivshhini-povidomleno-pro-pidozru-u-posobnictvi-derzavi-agresoru>

3. Національна поліція України. Відео коментар Віктора Гунько, заступника начальника відділу Головного слідчого управління НПУ. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=35wIVPrMOT4>

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОСОБНИЦТВО ДЕРЖАВІ – АГРЕСОРУ

Мигун М. Д.,
студент 3-го курсу ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського
Науковий керівник: Мисливий В.А.,
професор кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського
д.ю.н., професор

Сучасна модель розвитку кримінального права є надійною платформою правосуддя чинного законодавства. Реалії сьогодення демонструють, що Україна зараз перебуває на шляху переродження державної правової системи. Проблематика санкцій кримінальної відповідальності обумовлена наступним: українці сьогодні живуть в умовах воєнного часу, наслідки тотального режиму, який приніс нам ворог, є глобальними і невідворотними. Утім, потреба змін і доповнень Кримінального кодексу України (далі – КК) Особливої частини є важливим аспектом кримінального права у протистоянні агресивним позиціям Російської Федерації.

Передумовою змін КК стали події, які назавжди змінили нашу націю та державний лад вільної, демократичної держави. 24 лютого 2022 року Російська Федерація здійснила повномасштабне вторгнення на територію України. Інциденти 2014 року стали підґрунтям та основою загарбницьких дій Російської Федерації у 2022 році. Відповідно до міжнародного права, вторгнення Росії в Україну є визнаним актом «агресії».

Відкрита агресія Росії проти України тягне за собою правову кримінальну відповідальність за злочини, вчинені на території України. Як наслідок, 16 березня 2022 року Міжнародний суд ООН у Гаазі задовольнив вимогу України щодо зупинення військового вторгнення Росії в Україну. Рада ООН 7 квітня 2022 року призупинила членство Росії в Раді з прав людини. Росія в котрий раз продемонструвала зневагу міжнародним угодам, тому, як наслідок, цій країні не місце поряд з цивілізованим світом.

Після розгляду справи злочинних дій Росії міжнародним судом ООН в Гаазі, КК України зазнав реформування. Верховною Радою та Президентом України були внесені зміни до КК. 23 квітня 2022 року після засідання Верховної Ради, набув чинності важливий закон. КК України доповнено статтею 111-2 «Пособництво державі-агресору» Розділ І Злочини проти основ національної безпеки України, Особливої частини КК.

Умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору (пособництво), збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора, вчинені громадянином України, іноземцем чи особою без громадянства, за винятком громадян держави-агресора, з метою завдання шкоди Україні - караються позбавленням волі на строк від десяти до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої [3].

Відповідно до КК, до умисних дій, спрямованих на допомогу державі-агресору та окупаційній адміністрації держави-агресора належать:

- реалізація чи підтримка рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора;
- добровільний збір, підготовка та/або передача матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора [2];
- взаємодія з представниками держави-агресора, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, передусім окупаційною адміністрацією держави-агресора.

ч. 1 ст. 27 КК України встановлює, що співучасниками кримінального правопорушення, поряд із виконавцем, є організатор, підбурювач та пособник.

Пособником є особа, яка порадами, вказівками, наданням засобів чи знарядь або усуненням перешкод сприяла вчиненню кримінального правопорушення іншими співучасниками, а також особа, яка заздалегідь обіцяла переховати особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, знаряддя чи засоби вчинення кримінального правопорушення (ч. 5 ст. 27 КК України) [3].

Зокрема, необхідним рішенням у протистоянні злочинності є активізація всіх органів обласної військової адміністрації, органів місцевої влади задля виявлення пособників та осіб, котрі сприяють пособництву. Прикладом пособництва існує ситуація, коли депутат та секретар сільради у тимчасово окупованому російськими військовими населеному пункті, активно співпрацювали з агресором. Використовуючи свою посаду, надавали доступ військовим Росії до житлових приміщень будівлі управління державного підприємства [1]. В такому випадку, особи, котрі підозрюється в пособництві, мають відповісти перед законом.

Таким чином, в законодавстві України були внесені доповнення до КК, що свідчать про необхідність перегляду кримінальної відповідальності, яка є обов'язковою при винесенні судових рішень за пособництво державі-агресору та правосуддя протизаконної діяльності. Аналіз уточнень в змінах до КК України аргументує шляхи підвищення ефективності взаємодії правоохоронних органів. Однак, регулярні зміни в КК є доказом нестабільності кримінально-правової політики України.

Список використаних джерел

1. Голос України. Газета Верховної Ради України. Повідомлено про підозру у пособництві державі-агресору. URL: <http://www.golos.com.ua/article/359720> (дата звернення 14.05.2022).
2. ЗМІНИ ДО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ЗА ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: КВІТЕНЬ. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/zmini-do-kriminalnogo-kodeksu-ukrayini-za-chas-voyennogo-stanu-kviten/> (дата звернення 13.05.2022).
3. Кримінальний кодекс України (прийнятий 5 квітня 2001 р. Верховною Радою). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print> (дата звернення 14.05.2022).

УКРАЇНА В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ. НОВІ МОЖЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Микита А.А.,
студентка 2-го курсу ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського
Науковий керівник: Мисливий В.А.,
професор кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського
д.ю.н., професор

Сьогодні, як і в роки ХХ століття, Україна веде війну з російським агресором. Росія, порушуючи норми та принципи міжнародного права, двосторонні та багатосторонні угоди, у березні 2014 р. анексувала Крим, згодом окупувала окремі райони Донецької та Луганської областей, а 24 лютого 2022 року повномасштабним вторгненням російської армії розпочала новий етап російсько-української війни, що стало приводом до впровадження суттєвих змін та доповнень у кримінальне процесуальне законодавство. Частина прийнятих змін направлена виключно на регулювання кримінального процесу в умовах воєнного стану.

Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1].

Норми Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) спрямовані на здійснення швидкого, повного та неупередженого досудового розслідування з абсолютним дотриманням прав людини і громадянина, визнаючи їх, згідно з положеннями Основного Закону, найвищими цінностями.

Досудове розслідування є основним та одним із найважливіших інститутів, окреслених у КПК України. Початок досудового розслідування юридично закріплюється внесенням відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР). Гарантією законності на початку досудового розслідування є дотримання процедури прийняття заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення та внесення відповідних відомостей до ЄРДР [6].

Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 3 чинного КПК України «досудове розслідування – це стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності» [2].

У даному визначенні окреслено межі досудового розслідування як стадії кримінального провадження. При цьому варто звернути увагу на те, що вона починається внесенням відомостей до ЄРДР. Відповідно до ч. 2 ст. 214 КПК України Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення, затверджене наказом Офісу Генерального прокурора від 30.06.2020 № 298 за погодженням з Міністерством внутрішніх справ України та низкою компетентних органів: Службою безпеки України, Національним антикорупційним бюро України, Державним бюро розслідувань тощо [4].

В умовах воєнного стану ведення кримінального провадження передбачає збільшення процесуальних можливостей сторони обвинувачення та спрощення ряду процедур.

За спеціальною нормою, ст. 615 та ч. 5 ст. 214 КПК, у випадку відсутності технічної можливості доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань, оформлювати рішення про початок досудового розслідування, шляхом винесення відповідної постанови, дозволено слідчому, дізнавачу та прокурору.

Дані, зазначені у постанові, підлягають внесенню до ЄРДР за першої можливості.

Обшук житла чи особи може проводитись без понятих у випадку, коли їх залучення є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я. У такому разі все фіксується засобами відеозапису [7].

Також до повноважень керівника органу прокуратури може бути віднесено обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою строком до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених такими статтями Кримінального кодексу, як: 109-115, 121, 127, 146, 146-1, 147, 152-156-1, 185, 186, 187, 189-191, 201, 258-258-5, 255-255-2, 260-263-1, 294, 348, 349, 365, 377-379, 402-444 [3].

Завершені досудовим розслідуванням кримінальні провадження підлягають зупиненню у випадку, коли звернення до суду з обвинувальним актом неможливе. Як тільки обставини, які перешкоджали зверненню з обвинувальним актом, відпали строк підлягає поновленню.

Не підлягає перегляду обраний під час досудового розслідування запобіжний захід у вигляді тримання під вартою у закінчених досудовим розслідуванням кримінальних провадженнях у тих випадках, коли провести підготовче судове засідання не представляється можливим. У таких випадках запобіжний захід у вигляді тримання під вартою вважається продовженим до вирішення відповідного питання у підготовчому судовому засіданні, але не більше ніж на два місяці [5].

Підсумовуючи вище зазначене, варто наголосити, що є недоречним ведення дискусій стосовно прийнятих нововведень. Отримання частини компетенції слідчих суддів є серйозною відповідальністю, що наразі є на стороні обвинувачення. Сподіваємося, що після того, як мирний час настане, кожне рішення, прийняте за воєнного стану, буде віддане тотальному аналізу з боку суду.

Список використаних джерел

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141 – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88. Закон України в редакції від 01.05.2022 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
3. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Рада України*. 2001. № 25-26. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

4. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення: Наказ Офісу Генерального прокурора від 30.06.2020 № 298. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#n7>

5. Моїсєєва А., Кольчинська К. Особливості здійснення кримінального провадження в умовах воєнного, надзвичайного стану та в особливий період. 2022. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/osoblivosti-zdijsnennya-kriminalnogo-provadzhennya-v-umovah-voyennogo-nadzvichajnogo-stanu-ta-v-osoblivij-period/>.

6. Солдатенко, О. А., Пересунько І. О. (2022, May). Практичні аспекти початку досудового розслідування. In *The 11 th International scientific and practical conference “International scientific innovations in human life” (May 11-13, 2022) Cognum Publishing House, Manchester, United Kingdom. 2022. 810 p. (p. 795).*

7. Федорів В. Які нові можливості з'являються у досудового розслідування під час воєнного стану. 2022. URL: https://zib.com.ua/ua/151432-yaki_mozhливosti_zyavlyayutsya_u_dosudovogo_rozsliduvannya_p.html.

РОЗМЕЖУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ПОНЯТЬ «КОЛАБОРАЦІОНІЗМ» ТА «ПОСОБНИЦТВО» У ЗЛОЧИНАХ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Слівак В. Є.

студентка 2-го курсу ФСП КПП ім. Ігоря

Сікорського

Науковий керівник: Мисливий В.А.,

професор кафедри інформаційного,

господарського та адміністративного права

ФСП КПП ім. Ігоря Сікорського,

д.ю.н., професор

З початком війни життя втратило для всіх українців свої повсякденні риси. Важливі питання «вчорашнього дня» змінилися питаннями забезпечення базових потреб та безпеки країни. З огляду на це була запроваджена низка змін у кримінальному, податковому та адміністративному законодавстві. Найбільш серйозних змін зазнало кримінальне право, зокрема були внесені зміни до основоположного закону – Кримінального Кодексу України (далі – КК України). Яскравим прикладом таких новел можна назвати внесення до КК України статті 111-1 Колабораційна діяльність та статті 111-2 Пособництво державі-агресору.

Саме по собі внесення змін до КК України не є чимось незвичайним, навпаки воно являється очевидною та об'єктивно прогнозованою реакцією законодавця на воєнні події, адже який час – такі і зміни. Однак як для теорії кримінального права, так і для правозастосовної практики залишається важливим наукове та прикладне осмислення доцільності вибору законодавцем вказаних нових категорій, в які він намагався втілити певний кримінально-правовий зміст, а також впливаючі з них ознаки, необхідні для їх розмежування.

Обидві статті 111-1 та 111-2 КК України загалом передбачають запровадження кримінальної відповідальності за підтримку та співпрацю з державою-агресором, її окупаційною адміністрацією або її збройними чи воєнізованими формуваннями. Відповідальність за вказаними кримінально-правовими нормами передбачає обмеження доступу до зайняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави чи місцевого самоврядування, обмеження займатися певною діяльністю, позбавлення волі та конфіскацію майна. Ці несприятливі кримінально-правові наслідки, передбачені у санкціях обох вказаних статей, фактично є спільними для них та відрізняються між собою лише видами та розмірами покарань.

З огляду на подібність ознак забороненої кримінальним законом діяльності для правильного застосування цих статей є необхідним та важливим чітке розмежування ключових кримінально-правових категорій, а саме – «колабораціонізм» та «пособництво».

Термін «колабораціонізм» є знайомим для більшості громадян ще з часів Другої Світової війни. Відповідно до змістовного тлумачення, колабораціонізм (від франц. *collaboration* – співпраця, співробітництво) – означає усвідомлене, добровільне та умисне співробітництво з ворогом у його інтересах і на шкоду своїй державі та її союзникам [1]. Термін «пособник» має законодавче визначення в кримінальному праві та означає особу, яка порадами, вказівками, наданням засобів чи знарядь або усуненням перешкод сприяла вчиненню кримінального правопорушення іншими співучасниками. Тобто, якщо звернутися до методу правової герменевтики, який призначений, зокрема, для виявлення сутності юридичного тексту, ми знову ж таки бачимо спільність ознак, що об'єднують вказані склади злочинів, а саме – їх об'єктом є основи національної безпеки України, а суспільно небезпечним наслідком є підрив національної безпеки України, створення загрози державному суверенітету, територіальній цілісності, конституційному ладу та іншим національним інтересам України, а суб'єктами складів цих злочинів – особи, які сприяють настанню вказаних наслідків.

У цих випадках явно недоречним є звернення до історичних та теологічних способів тлумачення, адже вказаними кримінально-правовими нормами-новелами КК України було доповнено майже в один і той самий час, з

огляду на повномасштабне збройне вторгнення ворога на територію суверенної України. При цьому метою законодавця було встановлення справедливого покарання для осіб, які здійснюють пособництво з державою-агресором, а також обмеження доступу таких осіб до посад, пов'язаних із виконанням функцій держави чи місцевого самоврядування [2; 3].

Ultima ratio залишається використання систематичного способу тлумачення, який використовує системний підхід під час аналізу, а тлумачення відбувається шляхом визначення місця цієї норми серед норм КК України.

Стаття 111-1 надає *перелік конкретних дій*, які прирівнюються до колабораційної діяльності, а стаття 111-2 передбачає кримінальну відповідальність за будь-яку співпрацю з державою-агресором, її окупаційною адміністрацією та її збройними чи воєнізованими формуваннями на шкоду України. Таким чином, стаття 111-1 про колабораційну діяльність є свого роду *lex specialis*, а стаття 111-2 (яка, до речі, була прийнята на декілька тижнів пізніше) є нормою *lex generalis*, тобто нормою загального характеру, яка доповнює правові прогалини і використовується вторинно відповідно до правил пріоритету спеціальної норми.

Враховуючи вищезазначене, слід також звернути увагу на те, що законодавець формально не створив абсолютно нові кримінально-правові норми з власними номерами, а доповнив ними вже існуючу статтю 111 КК України (державна зрада) статтями 111-1 та 111-2. Таке рішення нашою думкою, що вітчизняний законодавець під проявами колабораціонізму та пособництва на користь держави-агресора розуміє ніщо інше, як державну зраду. З огляду на масштаби заподіяної шкоди та кількість жертв унаслідок таких проявів, як колабораційна діяльність та пособництво державі-агресору, цей погляд не можна не поділяти.

Список використаних джерел

1. Грабовський С. І. Колабораціонізм. Енциклопедія Сучасної України : електронна версія [онлайн] / гол. редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=4446 (дата звернення: 16.05.2022).

2. Пояснювальна записка до проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність) від 22.02.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71220 (дата звернення: 16.05.2022).

3. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливості

застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» від 21.03.2022. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73927 (дата звернення: 16.05.2022).

НЕОБХІДНІСТЬ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Тищенко К.Д.,

студентка 2-го курсу ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

Науковий керівник: Мисливий В.А.,

професор кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського
д.ю.н., професор

Питання колабораціонізму, його поняття, види, ознаки, юридичні наслідки та межі юридичної відповідальності колаборантів наразі є найактуальнішим питанням України [7]. Колабораційна діяльність стала поширюватися серед українського народу з часів окупації частини суверенних територій України, яка відбулася з початку російської агресії.

Колабораційна діяльність була поширеною ще в період Другої світової війни, коли мешканці та військові організації окупованих територій співпрацювали з фашистською Німеччиною, Японією та Італією. Тільки у роки Другої світової війни “колабораціонізм” затвердився як юридичне поняття, після чого за співпрацю з ворогом карали за двома категоріями злочинів. Перша категорія злочинів – це державна зрада та злочини проти порядку несення військової служби. Ці склади злочину застосовувалися в усіх країнах Європи та СРСР. Друга категорія – це воєнні злочини та злочини проти людяності. Головним покаранням в європейських країнах за колабораційну діяльність з ворогом до 1950-х років було позбавлення громадянських прав та позбавлення права обіймати певні посади.

Потреби законодавчого закріплення поняття “колабораціонізму” не було до 2014 р., коли Російська Федерація почала вести гібридну війну на територіях України. Після чого почалися перші спроби закріплення на законодавчому рівні юридичної відповідальності за співпрацю з окупаційною адміністрацією або ж терористичними угрупованнями Росії. Так, першою спробою був внесений у березні 2014 р. законопроект “Про забезпечення прав та свобод та правовий режим на тимчасово окупованій території”. У проекті цього Закону у ст. 10 було передбачено, що «колабораційна діяльність, тобто умисне, добровільне співробітництво у будь-якій формі з окупаційною державою або її представниками на шкоду державним інтересам України вважається державною

зрадою і тягне за собою кримінальну відповідальність». Однак, Головне науково-експертне управління Верховної Ради України у своєму висновку щодо проекту Закону зауважило, що формулювання “співробітництво” є недостатньо визначеним і тому, внаслідок правок, даний Закон не містить поняття і визначення «колабораціонізму». Наступною спробою запровадити кримінальну відповідальність за колабораціонізм був законопроект “Про заборону колабораціонізму” № 6170, в якому передбачався невичерпний перелік форм та видів колабораційної діяльності, а також пропонувалося доповнення Кримінального Кодексу України ст. 111-1, відповідно до якої закріплюється кримінальна відповідальність за колабораціонізм. У санкції цієї статті передбачалося покарання у вигляді позбавлення волі від 12 до 15 років [6]. Проте, Комітет з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності у своєму висновку зазначив, що наявних статей у Кримінальному кодексі України достатньо для притягнення до відповідальності за такі дії, а стаття про форми колабораціонізму є оціночною, адже не передбачає повний перелік діянь. Отже, цей законопроект був відхилений, а поняття “колабораціонізму” та його форм не було встановлено.

Протягом наступних років подавалися нові проекти законів, метою яких було закріплення поняття колабораціонізму, його видів та відповідальність за співпрацю з ворогом, однак усі спроби були невдалими.

Утім, з кінця лютого 2022 року, коли почалася активна збройна агресія Російської федерації проти України, виникла необхідність в остаточному закріпленні такого поняття, як колабораціонізм. Серед українців, як у вільних містах, так і в тимчасово окупованих почала поширюватися колабораційна діяльність у різних її формах. Існуючих статей, що визначені Кримінальним кодексом України стало недостатньо для кваліфікації діянь громадян України, які співпрацювали з ворогом та загрожували національній безпеці країни. Тому, вже 3 березня 2022 року були прийняті два закони: Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення відповідальності осіб, які здійснювали колабораційну діяльність» та Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність». Щодо останнього, то у ст. 111-1 він закріпив форми, кримінальну відповідальність відповідно до форм та види покарання за колабораційну діяльність. Наприклад, у ч. 2 ст. 111-1 ККУ зазначається, що добровільне зайняття громадянином України посади, не пов’язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора, карається позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п’ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої [4]. Потреба закріплення цієї статті є однією з

найголовніших, адже наразі на тимчасово окупованих територіях створюються незаконні органи влади із залученням мешканців міста, які добровільно вирішують співпрацювати. До прикладу, наразі йде досудове розслідування у кримінальному провадженні щодо очолення незаконних органів влади в окупованих містах Василівці, Михайлівці, Енергодарі та інших містах Запорізької області. Мешканців міста, що беруть участь та зайняли посаду в незаконно створеному органі, повідомили про підозру у колабораційній діяльності відповідно до ч. 5 ст. 111-1 КК України. Таких прикладів чимало, а тому такі діяння повинні мати юридично визначений склад злочину і бути закріпленими на законодавчому рівні.

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення відповідальності осіб, які здійснювали колабораційну діяльність» № 2107-IX вносить зміни до Виборчого та Кримінального кодексів України, до Закону України "Про військовий обов'язок і військову службу", Закону України "Про громадські об'єднання" та інші. Зокрема, законодавець постановив про доповнення певного переліку статей словами та цифрами «... чи кримінального правопорушення проти основ національної безпеки України, передбаченого статтею 111-1 Кримінального кодексу України». Аналізуючи зміст закону, можна дійти висновку, що більшість положень стосується заборони на вчинення певних дій для осіб, які були засуджені за кримінальне правопорушення проти основ національної безпеки України, передбачене статтею 111-1 Кримінального кодексу України. Однією з таких заборон є створення політичних партій або громадських об'єднань.

Отже, в період російської агресії, який триває з 2014 року, нагальною проблемою було встановлення конкретних форм колабораціонізму, а також саме визначення змісту поняття такого явища. Колабораціоністи, або ж особи, які добровільно співпрацюють з ворогом, є державними зрадниками і своїми діями створюють національну небезпеку для суверенності і незалежності країни. Водночас захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, чим і покликана необхідність криміналізації колабораціонізму в національному законодавстві держави.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 №254к/96-ВР : станом на 01.01.2020 / ВР України // ЛІГА ЗАКОН. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/Z960254K> (дата звернення: 14.04.2022).
2. Кримінальний Кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341III Верховна Рада України: офіц. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 23.04.2022).

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення відповідальності осіб, які здійснювали колабораційну діяльність : Закон України від 03.03.2022 № 2107-IX. Верховна Рада України : офіц. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2107-20#Text>.

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України від 03.03.2022 № 2108-IX. Верховна Рада України : офіц. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text>.

5. Про захист української державності від проявів колабораціонізму : Проект Закону від 20.12.2017 № 7425. Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63192.

6. Про заборону колабораціонізму : Проект Закону від 09.03.2017 № 6170. Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61312.

7. Письменський Є. Колабораціонізм у сучасній Україні як кримінально-правова проблема. *Право України*. 2020. № 12. URL: <https://rd.ua/storage/attachments/11288.pdf>.

ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Царик О.В.,
студентка 2-го курсу ФСП КПП ім. Ігоря Сікорського
Науковий керівник: Мисливий В.А.,
професор кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права ФСП КПП ім. Ігоря Сікорського
д.ю.н., професор

В умовах повномасштабної війни в нашій державі, спричиненої збройною агресією Російської Федерації, особливої уваги потребує Розділ I Особливої частини «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України» Кримінального кодексу України (далі – КК України).

Так, Верховна Рада України на початку березня прийняла Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» № 113-IX від 03.03.2022, який передбачає, що у санкціях статей 111 (державна зрада) та 113 (диверсія) КК України встановлюється максимальне покарання в умовах воєнного стану: позбавлення волі на строк 15 років або довічне позбавлення волі, з обов'язковою конфіскацією всього майна злочинця. Відтепер до переліку злочинів належать і навмисні підпали, зокрема й сухостою, сухої трави та чагарників. Під час

воєнного стану ці дії становлять додаткову небезпеку, відволікають від виконання бойових завдань рятувальників, військових та правоохоронців і знижують обороноздатність країни [1].

Крім того, Верховна Рада України доповнила КК України статтею 114-2, згідно з якою розповсюдження інформації про направлення, переміщення міжнародної військової допомоги в Україну, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану, карається позбавленням волі на строк від 3 до 5 років; а аналогічні дії щодо переміщення, рух або розташування Збройних Сил України чи інших військових формувань України, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану, карається позбавленням волі на строк від 5 до 8 років. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені за попередньою змовою групою осіб, або з корисливих мотивів, або з метою надання такої інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України чи незаконним збройним формуванням, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки, караються позбавленням волі на строк від 8 до 12 років [2].

Визначення об'єкта кримінального правопорушення є надважливим аспектом кримінальної кваліфікації діянь, адже саме родовий об'єкт кримінального правопорушення покладений в основу поділу всіх кримінальних правопорушень, що містяться в КК України. При цьому на практиці при кваліфікації злочинів часто виникає таке явище, як конкуренція кримінально-правових норм. Наприклад, родовим об'єктом злочину, передбаченого ст. 112 КК України «Посягання на життя державного чи громадського діяча», є національна безпека України, в той час як замах на вбивство, передбачений ст. 115 КК України «Умисне вбивство», має своїм родовим об'єктом життя особи. Відтак, у такому випадку застосуванню підлягає спеціальна кримінально-правова норма – ст. 112 КК України «Посягання на життя державного чи громадського діяча».

Злочини проти основ національної безпеки – це суспільно небезпечні, протиправні, винні та карані діяння, які заподіюють шкоду або створюють загрозу заподіяння зовнішній або внутрішній безпеці України [3, с. 354]. Вони посягають не тільки на державну безпеку, а й на національну безпеку загалом, яка відповідно до п. 9 ч.1 ст.1 Закону України «Про національну безпеку України» визначається як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [4].

Виходячи з аналізу статті 3 Закону України «Про національну безпеку України», об'єктами національної безпеки є: 1) людина і громадянин; 2) суспільство; 3) держава; територія – навколишнє природне середовище. У свою чергу, в преамбулі цього Закону зазначено, що він визначає основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної

політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз [4].

Треба зазначити, що при єдності позиції відносно видових об'єктів досліджуваного розділу КК України існують різні точки зору з питання віднесення конкретних складів злочинів цього розділу до різних його видів.

Так, М. І. Хавронюк вважає, що кримінальні правопорушення, спрямовані проти національної безпеки, «визначені не тільки у розділі I, але і XIV Особливої частини КК України і становлять одну систему:

у політичній сфері і сфері державної безпеки:

- дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (ст. 109);

- посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110);

- фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України (ст. 110-2);

- посягання на життя державного чи громадського діяча (ст. 112);

- диверсія (ст. 113);

у сфері державної безпеки, воєнній та інформаційній сферах:

- державна зрада (ст. 111);

- шпигунство (ст. 114);

- розголошення державної таємниці (ст. 328);

- втрата документів, що містять державну таємницю (ст. 329);

- передача або збирання відомостей, що становлять службову інформацію, зібрану у процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони держави (ст. 330);

- перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань в особливий період (ст. 114-1);

у воєнній сфері та сфері безпеки державного кордону України:

- незаконне переправлення осіб через державний кордон України (ст. 332);

- порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї (ст. 332-1);

- порушення порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю (ст. 333);

- порушення правил міжнародних польотів (ст. 334);

у сфері державної безпеки і воєнній сфері:

- ухилення від призову на строкову військову службу (ст. 335);

- ухилення від призову за мобілізацією (ст. 336);

– ухилення від військового обліку або спеціальних зборів (ст. 337)» [5, с. 815-817].

На нашу думку, така класифікація М. І. Хавронюка є більш доречною і логічною. Очевидно тому при розробці Проекту майбутнього КК України розробники взяли її до уваги, оскільки злочини проти держави тепер містяться в Книзі 9 проєкту. Так, до неї входять такі розділи: злочини проти державної безпеки; злочини та проступки проти таємниці інформації, що належить державі; злочини та проступки порядку перетинання державного кордону України та межі тимчасово окупованої території України; злочини і проступки проти порядку публічної служби; злочини проти порядку добросовісного виконання службових повноважень у публічній сфері; злочини і проступки проти порядку декларування; злочини та проступки проти порядку публічного управління та авторитету держави; злочини проти порядку призову і мобілізації та проступки проти альтернативної служби і порядку проходження навчальних та спеціальних зборів [6].

Отже, в чинній редакції КК України у розділі I Особливої частини «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки» розміщення статей викликає чимало питань, проте законодавець, використовуючи всі можливі засоби та враховуючи різноманітні колізії та прогалини, намагається знайти шляхи їх вирішення в майбутньому проєкті Кримінального кодексу України.

Список використаних джерел

1. Парламент посилив відповідальність за злочини проти національної безпеки під час воєнного стану. URL : <https://www.sop.com.ua/news/3519-parlament-posiliv-vdpovdalnst-za-zlochiny-proti-natsionalno-bezpeki-pd-chas-vonnogo-stanu> (дата звернення: 11.05.2022).

2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#top> (дата звернення: 11.05.2022).

3. Чорний Р. Л. Проблеми поняття злочинів, передбачених у розділі I Особливої частини КК України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична*. 2013. №. 2. С. 346-357.

4. Про національну безпеку України : Закон України № 2469-VIII від 21.06.2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 11.05.2022).

5. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.

6. Проєкт Кримінального кодексу України станом на 18.02.2022 р. URL : <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2022/02/18/kontrolnyj-proekt-kk-18-02-2022.pdf> (дата звернення: 11.05.2022).

ДОБРОВІЛЬНЕ ЗАЙНЯТТЯ ПОСАДИ В ОРГАНАХ ВЛАДИ, СТВОРЕНИХ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ ЯК ПРОЯВ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Широбокова А.В.,

студентка 2-го курсу ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

Науковий керівник: Мисливий В.А.,

професор кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

д.ю.н., професор

Станом на 24 лютого 2022 року відбулось повномасштабне Російське вторгнення в Україну, що потягло за собою велику кількість політичних, екологічних, гуманітарних, культурних, економічних наслідків. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в Україні введено режим воєнного стану [2]. Офіційно жодна сторона не проголошувала «війну», Росія називає даний збройний конфлікт «воєнною операцією». Проте, де-факто, це справжня війна, що не жаліє ні військового, ні дитину, завдає удару по економіці України, руйнівних ударів по містах [3]. Війна, що кожної хвилини забирає найцінніше, що є у людей – життя. Відповідно до ст.2 Конвенції «Про захист прав людини і основоположних свобод» право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше, ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання [4].

Звичайно, що у такі складні часи, коли ніщо не має певної стабільності, важко проконтролювати дотримання абсолютного правопорядку. Рівень злочинності підвищується, поєднуючись із воєнними злочинами держави-агресора, що є за своїм характером підступними, жорстокими і скоєними наче у стані агонії. Кримінальний кодекс України, який ґрунтується на Конституції України і загальновизнаних принципах та нормах міжнародного права, має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам [5].

Під час воєнного стану особливої гостроти набуває питання щодо притягнення до кримінальної відповідальності за здійснення колабораційної діяльності. У роки Другої світової війни колабораціонізм був явищем розповсюдженим і мав місце практично в кожній окупованій країні. Взагалі, колабораційна діяльність, як і державна зрада, вчиняється на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України. Верховною Радою

України прийнятий і 15 березня 2022 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» № 2108-IX, яким Кримінальний кодекс України доповнено статтею 111-1 “Колабораційна діяльність”, що охопила значну кількість складів кримінальних правопорушень щодо співпраці з державою-агресором [6]. Так, відповідно до ч. 5 ст.111-1 КК України колабораційна діяльність – це добровільне зайняття громадянином України посади, пов’язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора, або добровільне обрання до таких органів, а також участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території або публічні заклики до проведення таких незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території. Правовий режим тимчасово окупованої території визначає Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [7].

Розглянемо більш детально ознаки колабораціонізму на прикладі нещодавніх подій у Маріуполі, а також Харківській області, що є тимчасово окупованими військами держави-агресора, тому що не за кожне таке зайняття відповідних посад, зазначених у кримінально-правовій нормі, можливо притягнути громадянина України до кримінальної відповідальності.

У складі даного кримінального правопорушення істотне значення для судової практики має сам факт «добровільності» діяння. Тому що колабораційна діяльність передбачає собою співпрацю із ворогом, державою-агресором, добровільне бажання співпрацювати з окупаційною владою, завдаючи шкоду власній країні. Якщо особа займала посади в органах влади, створених на тимчасово окупованих територіях під примусом, абсолютно у будь-який спосіб, який можна охарактеризувати як нелюдське поводження, покарання, приниження гідності і таке інше, склад кримінального правопорушення буде відсутній, а отже притягнення особи до кримінальної відповідальності у такому випадку неможливе. У таких випадках характерним є застосування катувань при примусенні особи бути керівником обласної адміністрації на тимчасово окупованих територіях, що порушує ст. 3 Конвенції «Про захист прав людини і основоположних свобод» щодо заборони катувань [4].

У судовій практиці необхідно приділяти велику увагу добровільності і враховувати всі обставини перебігу подій, що або підтверджують вину особи у здійсненні колабораційної діяльності, або повністю її виключають. І якщо факт добровільності встановлюється, то відповідно до ч. 5 ст.111-1 КК України особа карається позбавленням волі на строк від п’яти до десяти років з позбавленням

права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої. Станом на травень 2022 року зрадником України, а також колаборантом є Костянтин Іващенко, який став самопроголошеним мером Маріуполя, що мав проросійські позиції, дружні стосунки із проголошеним мером на тимчасово окупованій території Донецької області, мав бажання зайняти відповідну посаду, навіть власноруч коригував вогонь [8]. Встановлення факту добровільності є очевидним, дані дії є безпосереднім підривом національної безпеки України, а також ряду злочинів і наслідків, що з них випливають. Отже, дана особа повинна отримати свій вирок і відповідне покарання за колабораційну діяльність. Розглянемо інший випадок на прикладі влади Чкаловського на Харківщині [9]. Представник Центру розвитку місцевого самоврядування Віктор Нестеренко станом на травень 2022 року зазначає, що є дуже велике бажання росіян, щоб місцева влада підтримувала окупантів. Відбувається тиск на голів. Приїжджають, забирають їх до себе і починають тиснути, щоб вони перейшли на сторону окупантів. Зокрема, окупанти вимагали від голів Чкаловської селищної територіальної громади Харківської області Соловійова і Чернявського визнати, що прийшла російська влада, щоб вони співпрацювали з окупантами. Діяльність даних осіб на окупованій території не можна назвати колабораційною, оскільки виконуючи свої обов'язки вони зазнали значний тиск, порушення їх прав і не мали наміру співпрацювати із окупантами. У кінцевому результаті вони навіть склали свої повноваження у зв'язку із погрозами, що абсолютно виключає склад кримінального правопорушення. Також крім погроз і переслідувань моніторингова місія ООН з прав людини задокументувала 24 випадки свавільного затримання та насильницького зникнення посадовців на тимчасово окупованих територіях України.

Отже, можна дійти висновку, що посадові особи, як прошарок суспільства, є дуже вразливим і небезпечним одночасно на окупованих територіях, оскільки маючи намір співпрацювати з державою-агресором, виконуючи злочинні накази, а також діючи в інтересах окупантів, такі особи свідомо підривають національну безпеку України в цілому, стають колаборантами, даючи можливість ворогу утвердитись, закріпити свої позиції, а також швидше впровадити власний режим на тимчасово окупованих територіях, що є абсолютним посяганням на авторитет, цілісність і недоторканність країни.

В іншому випадку, як зазначала моніторингова місія ООН з прав людини, не маючи намір співпрацювати із окупантами, даний прошарок суспільства наражається на небезпеку, що може потягнути за собою різні непередбачувані наслідки: починаючи із катувань, закінчуючи полоном, вбивством, безслідним зникненням посадовців.

Для вчасного виявлення можливих колаборантів слід впроваджувати нові закони щодо багаторівневого відбору посадової особи. Починаючи із системи

оцінювання юридичних знань, закінчуючи мультитестами на рівень емоційного інтелекту із використанням штучного інтелекту, а також проходження курсів із психологом і психіатром для пропрацювання тих психологічних травм, що можуть виступати тригерами у подальшому, наприклад, депутатському мандаті, і схилити особу до кримінальних правопорушень. На початкових етапах повна діагностика дасть можливість із сучасними технологіями, і з безпосередньо людиною, спрогнозувати типи поведінки можливого майбутнього посадовця. Ті посадовці, що перебувають на окупованій території і які не мають бажання співпрацювати з державою-агресором повинні мати додатковий захист від держави. Слід сформулювати нові положення закону щодо захисту посадових осіб у разі загрози їх життю і здоров'ю, піддавання їх психічному та/або фізичному примусу для здійснення діяльності, що шкодить національній безпеці країни на тимчасово окупованих територіях.

Список використаних джерел

1. Конституція України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 19.05.2022).
2. Про правовий режим воєнного стану. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 19.05.2022).
3. Є безліч доказів, що саме російські війська знищують мирні міста та вбивають мирних людей. Президент. *Харківська обласна державна адміністрація*. URL: <https://kharkivoda.gov.ua/news/115179?sv> (дата звернення: 19.05.2022).
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами). *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 19.05.2022).
5. Кримінальний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 19.05.2022).
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text> (дата звернення: 19.05.2022).
7. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (дата звернення: 19.05.2022).

8. Заблокований Маріуполь. Хто контролює місто і чи можна його деблокувати. *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61080359> (дата звернення: 19.05.2022).

9. Не захотіли співпрацювати з окупантами: влада Чкаловського на Харківщині склала повноваження. URL: <https://suspilne.media/237112-ne-zahotili-spiivpracuvati-z-okupantami-vlada-ckalovskogo-na-harkivsini-sklala-povnovazenna/> (дата звернення: 19.05.2022).

**ЧИ Є ПОРУШЕННЯМ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА СВОБОДУ
СЛОВА ДОПОВНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ
СТАТТЕЮ 114-2 ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ
НЕСАНКЦІОНОВАНОМУ ПОШИРЕННЮ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ЗАСОБИ
ПРОТИДІЇ ЗБРОЙНІЙ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ?**

Яцик Л.О.

3 курс «ІПО» КПП ім. Ігоря Сікорського,

Науковий керівник: Мисливий В.А.,

професор кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права ФСП КПП ім. Ігоря Сікорського
д.ю.н., професор

Спираючись на той факт що свобода слова закріплена в Конституції України в статті 34, але в частині третій вказано: «Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя» [1], [2].

Можна стверджувати що стаття 114-2 не є порушенням конституційного права, так як несанкціоноване поширення інформації в даному випадку розглядається як загроза національної безпеки.

На мою думку стаття 114-2 не може розглядатися як обмеження свободи слова, так як дані діяння що описані в статті можуть бути поєднані з державною зрадою (стаття 111) та шпигунством (стаття 114), а в інтересам захисту цілісності держави є недопущення діянь які можуть загрожувати територіальній цілісності країни [3].

Спираючись на факти того що під час воєнного стану було опубліковано велику кількість фото та відео, які прямо чи опосередковано завдали удару Збройним силам України, забрали життя багатьох людей та в результаті даної

публікації було знищено велику кількість озброєння, не можливо виправдувати такі дії правом на свободу слова.

Навіть якщо допустити ймовірність того що якимось чином свобода слова окремо взятої людини була порушена, то суспільне благо та життя людей має бути на першому місці.

Стаття 114-2 в першу чергу ілюструє те що інформація яка є військовою таємницею стає більш загальнодоступною в умовах військового стану, і люди мають обдумати свої дії якщо вони захотіли дану інформацію поширити.

Звертаю увагу на те що в умовах військового стану військова цензура не була введена, тобто люди та журналісти мають право вільно поширювати та шукати інформацію яка стосується збройної агресії Російської Федерації. Тобто свобода слова не була порушена і застосування статті 114-2 несе в собі недопущення зловживання правом розповсюджувати інформацію як таку.

Список використаних джерел

1. Конституція України [Електронний ресурс]: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Верховна Рада України. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України [Електронний ресурс]: Рішення від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012// Конституційний суд України. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12#n51>
3. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 05.04.2001 № 2341-ІІ // Верховна Рада України. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

ПРАВОВІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

Матеріали круглого столу

м. Київ, 26 травня 2022 року

Матеріали доповідей учасників круглого столу упорядковані Оргкомітетом відповідно до інформаційного листа. Тези учасників круглого столу розміщено в авторській редакції. Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, галузевої термінології та інших відомостей

За зміст доповідей Організаційний комітет відповідальності не несе.

Посилання на збірник при використанні матеріалів обов'язкове

Умов. друк. арк. 8 арк.

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського», м. Київ, вул. Політехнічна, 39 (корпус № 19)